

PÁL MONIKA ÉVA:

„E PLURIBUS UNUM?”

Az 1998-as Nagypénteki Egyezmény: konfliktuskezelés Észak-Írországbán

Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem

Nemzetközi kapcsolatok multidiszciplináris
társadalomtudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Kiss J. László

PÁL MONIKA ÉVA: „E PLURIBUS UNUM?”
Az 1998-as Nagypénteki Egyezmény: konfliktuskezelés Észak-Írországból©

Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem
Nemzetközi kapcsolatok multidiszciplináris
társadalomtudományok Doktori Iskola

„E PLURIBUS UNUM?”
A Nagypénteki Egyezmény és konfliktuskezelés Észak-Írországbán

PhD értekezés

Pál Monika Éva

Budapest, 2003.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS.....	3
1. A KUTATÁS TÁRGYA	3
2. FORRÁSOK.....	6
I. RÉSZ – TÖRTÉNELMI VISSZATEKINTÉS	9
II. RÉSZ – AZ ÉSZAK-ÍR KONFLIKTUS ÉRTELMEZÉSE	29
A KONFLIKTUS ÉRTELMEZÉSE: PSZICHOLÓGIAI- SZOCIOLÓGIAI MAGYARÁZATOK	29
AZ ÉSZAK-ÍR NACIONALIZMUS KERETE	33
AZ IDENTITÁSOK TÜNÉKENYSÉGE ÉSZAK-ÍRORSZÁGBAN	43
KONFLIKTUSMEGOLDÁS	58
AZ ÉSZAK-ÍR PÁRTRENDSZER KÜLÖNLEGESSÉGE.....	68
Az etno-territoriális pártok: dinamizmus az állandóságban.....	68
A nacionalista pártok	72
Az unionista pártok.....	74
A másodlagos törésvonalak szerepe	77
A pártok felelőssége vagy felelőtlen pártok: brit izolacionizmus és korlátolt cselekvési kör	83
A pártok a közvélemény tükrében	86
III. RÉSZ – LEHETŐSÉGEK ÉS VÁLASZTÁSOK.....	90
A) VARIÁCIÓK EGY TÉMÁRA: POLITIKAI ALTERNATÍVÁK.....	90
A Nagy-Britanniával való integráció.....	90
Devolúció.....	92
Független Észak-Írország	93
Újrafelosztás	94
Közös (fenn)hatóság	94
Egyesült Írország	94
B) A DÖNTÉSHOZATALI MÓDSZEREK ELMÉLETE	99
KONSZOCIATÍV MEGOLDÁS	102
IV. RÉSZ – NEMZETKÖZI DIMENZIÓ.....	105
AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS AZ ÉSZAK-ÍR BELPOLITIKA.....	105
Az EU és a konfliktuskezelés	106
Az EU, mint gazdasági szereplő.....	116
Az EU speciális programja	116
A BRIT ÉS AZ ÍR ÁLLAM MINT KÜLSŐ HATÁS	121
A NEMZETKÖZI LEGITIMITÁS KÉRDÉSE	123

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK SZEREPVÁLLALÁSA ÉS A BÉKEFOLYAMAT	124
A DÉL-AFRIKAI ÉS A KÖZEL-KELETI PÉLDA	127
III. RÉSZ	132
A NAGYPÉNTEKI EGYEZMÉNY RENDELKEZÉSEI ÉS ÉRTELMEZÉSE.....	132
Az első pillér – az észak-ír belpolitika.....	132
Második pillér – az észak-déli közös intézmények.....	134
Harmadik pillér: a kelet-nyugati kapcsolatok.....	136
A NAGYPÉNTEKI EGYEZMÉNY ÉRTÉKELÉSE.....	139
IV. RÉSZ – KÖVETKEZTETÉSEK	153
IRODALOMJEGYZÉK.....	155
FÜGGELÉK – DOKUMENTUMOK ÉS FORRÁSOK.....	164

ÁBRÁK:

- 1.ábra A közgyűlés feladatai a közvélemény szemében**
- 2.ábra A pártok Észak-Írország státuszáról**
- 3.ábra A terület státusza vallási megoszlás szerint**
- 4.ábra Elfogadható a makro-megoldások**
- 5.ábra Mi a makro-megoldás közép-távú kihatása?**
- 6.ábra A konszociatív és integrációs modellek**
- 7.ábra Az 1999-es Európai Parlamenti választások eredménye:**
- 8.ábra A PEACE I támogatások megoszlása:**
- 9.ábra A BSP és a PEACE támogatások területei**
- 10.ábra Az 1998-as parlamenti választások: pártok és mandátumok**
- 11.ábra Az Írországgal való egyesülés megítélése**

FÜGGELÉK ÁBRÁI, ADATAI :

- I. A munkanélküliség nem és vallás szerinti megoszlása 1971-1987 között**
- II. A katolikus és protestáns lakosság megoszlása 1991-ben**
- III. Politikai pártok Észak-Írországban**
- IV. Kronológia a lojalista és republikánus paramilitáns csoportokról**
- V. Észak-Írország kormányzása**

Bevezetés

1. A kutatás tárgya

A dolgozat készítője igen zavarban van, amikor arra keresi a választ, hogy tartalmilag mi is valójában a kutatás pontos tárgya. Fellengzősen kijelenthető, hogy a dolgozat témája az észak-ír konfliktus. A két kifejezés „észak-ír” és „konfliktus” azonban csak nehezen definiálható, komplex fogalmak, ezért számos kutatási irányt nyitnak meg. Zavarba ejtő a definíciós kísérletek sokasága és a temérdek, különböző diszciplínában megjelent feldolgozás, amely a dolgozat tárgyát értelmezi. Minél mélyebben olvas azonban bele a kutató a szakirodalomba, annál sűrűbbnek látszik a megritkítandó őserdő. A konfúzió jórészt abból adódik – a definíciós és kategorizálási nehézségek mellett –, hogy az (észak-)ír kérdés mint kellemetlen, és a brit elitet kisértő, megoldatlan probléma volt jelen a politikában és a téma ezért pejoratív értelmet nyert a gyakran elfogult elemzésekben. A tudomány értéksemlegességének weber-i elvét gyakran nem sikerült követni. Ennek oka az, hogy a téma érzelmileg „terhelt”, és azt az elemzők a kölcsönös kizárólagosságok (unionista kontra nacionalista) koordináta rendszerén belül értelmezték, és egyfajta udvari „elemzőként” felsorakoztak egy-egy tábor mellé. Ennek következtében, a tudomány gyakran nem lépte át a „zsigeri politizálás” vagy sérelmi politika szintjét, amelyből apologetikus munkák születtek vagy csupán egyértelműnek tűnt, hogy bizonyos elemzők valamely szekértábor tagjai. Ez a szemlélet azzal járt, hogy az észak-ír történetnek számos olvasata született, amelyben a két közösség párhuzamos története egymástól elkülönülve kapott helyet. Szerencsére, az utóbbi időben – talán a konsziliánsabb korszaknak is köszönhetően – kiegyensúlyozottabb munkák

láttak napvilágot, amelyek reflektáltak egymásra és amelyek a két közösség és az őket körülvevő tágabb környezet dinamikus kapcsolatának leírásával kísérleteztek.

A Nyugat- Európa peremén elhelyezkedő, tizennégyezer négyzetkilométernyi területen fekvő és 1,7 millió lakosú Észak-Írország elhúzódó és véres konfliktusa Európa 1945 utáni történetében – a boszniai háborútól eltekintve – nem mérhető hasonlóan súlyos áldozatot követelő polgárháborúhoz.

1968 és 1994 között a „forró béke” során elkövetett robbantások, gyilkosságok, felvonulások, rablások és leszámolások több mint háromezer ötszáz áldozatot és harmincötezer sebesültet követeltek. A hadiállapot okozta közvetett pénzügyi veszteség nem becsülhető meg, de Észak-Írország 3 milliárd fontot költ a területre és az Ír Köztársaság is költségéből jelentős összeget áldoz a határmenti biztonság fenntartására.

Az észak-ír konfliktus nem csupán azért számít kivételes példának, mivel nagy számú áldozatot követelt, hanem mivel mindez Nyugat-Európában, méghezzá Európa egyik legrégebbi demokráciájában történik.

Az észak-ír történelem 1960-as évek óta eltelt időszakára a centrum és periféria, a kisebbség és többség válaszána és ellenválaszána dinamikus váltakozása jellemző. A terület történetében történelmi mérföldkövekhez, alapvető egyezményekhez köthető korszakok különíthetők el, ezek mégsem vegytisztán jellemeznek egy-egy időszakot. Az 1998-as egyezmény felé haladás nem lineáris eseménytörténet, még kevésbé a megoldott és lezárt ügyek históriája. A konfliktus olyan sokszereplős színdarab, amelyben nincs előre megírt forgatókönyv. Mégis, a történelmi események ismeretében állítható, hogy az elmúlt harminc év felhalmozott tudásanyaga, történelmi tapasztalata, a felek kölcsönös tanulási folyamata segített a béke elérésében.

A periféria bármennyire is függ a centrumtól, a központi államapparátustól – ez különösen igaz a közvetlen uralom alatti időszakra – a helyi politikai maga is alakítja a központ politikáját, kikényszerít bizonyos lépéseket. A tágabb brit belpolitikai kontextus megértése ezért éppolyan lényeges, mint a belső, észak-ír viszonyok taglalása. A konfliktus természetének megrajzolása mellett dolgozatomban nyomon követem a nacionalista-unionista szembenállás politika-történetét és a mobilizációra adott állami válaszokat, a békefolyamat elindulását, elemzem az 1998-as Nagypénteki Egyezményhez vezető utat, majd levonom az azóta történt események tanulságait. Választ keresek tehát arra a kérdésre, hogy az ír probléma az elmúlt kétszáz évben milyen alakváltozásokon ment keresztül, ennek következtében, milyen terminológiai változásokat szükséges követni, továbbá, hogy milyen eredményeket sikerült elérni a konfliktus-kezelés harminc éves történetében.

Amellett, ahogy a központ sem egységes politikai monolit, a periféria megosztott társadalma és politikai elitje még kevésbé az. Annak ellenére, hogy a protestáns és katolikus törésvonal szívóssága nem kérdőjelezhető meg, mégis túlságosan egyoldalú és egydimenziós a konfliktus, a pártok ilyesfajta leírása. Ebből adódóan, az is vizsgálom, hogy a pártok által alkotott politikai mező milyen mértékben változott támogatottságuk fényében, valamint ez milyen társadalmi változásokat takarhat.

A dolgozat második részének alaptémája az 1998 nagypéntekén aláírt észak-ír béke-megállapodás és annak értelmezése. A megszületett „mű” – amelyet nem túlzás történelmi dokumentumnak nevezni – egy olyan konstrukciót hozott létre, amely megvetheti a tartós, békés együttélés alapját Észak-Írországon a többségi protestáns lakosok és a kisebbségi katolikusok között. A bibói „vékony ösvényt”, amelyen egyensúlyozni lehet, a hidat, amely összeköti, a felek csak hosszú keresgélés után találták meg. Az óvatos megfogalmazás mindenképpen indokolt. A „békefolyamat”

nem jelenti a célok alapvető megváltozását. Egyelőre csak a módszerek változtak, így nem a konfliktus eliminálásáról, hanem csak kezeléséről lehet beszélni. Ahogyan azt egy ír publicista megfogalmazta:

„Nem egy nemzet születésének vagyunk tanúi, hanem egy hosszú és keserves harc civilizáltabb módszerekkel való folytatásának. Ez az, ami most Észak-Írorszáiban történik.”¹ Az 1998. április 10-én, nagypénteken aláírt egyezmény (a továbbiakban: NPE) nem egy történelmi vákuumban született, hanem több évtizedes-évszázados folyamat (vég)állomása. A dokumentum elemzéséhez elengedhetetlennek tartom, hogy a konfliktus-kezelés irodalmának néhány általános és a konkrét észak-ír példára alkalmazható elméletét ismertessem. Ezen felül, fontosnak tartom, hogy a „a hosszú és keserves harc” főbb állomásait felidézzem, és az 1998-as megegyezést megkötő felek előtt nyitva álló megoldási opciók elemzését elvégezzem.

Végül, úgy vélem, hogy két évvel a nagypénteki megegyezés után, talán konklúziók is levonhatók az egyezmény gyakorlati alkalmazhatóságával kapcsolatban és immár értékelhető a megegyezés további fenntarthatóságának esélye is.

2. Források

Elsődleges forrásul a hivatalos dokumentumokat, politikusok beszédeit, konferencia-anyagokat, az írott sajtó publikációit és közvéleménykutató intézetek adatait használok fel. A kutatómunkát nagyban segíti a világhálón megtalálható, az észak-ír napi sajtót frissen közlő és archiváló tematikusan rendezett hírgyűjtemény (www.nuzhound.com) valamint a nemzetközi konfliktusokkal és különösen az észak-ír konfliktussal foglalkozó tudományos együttműködések internetes oldalai,

¹ Deaglán de Bréadun: „North opts to continue old battles by newer, more civilised methods” *The Irish Times*. www.irish.times.com/irish-times/special/peace/assembly/analysis4.html.

dokumentum-archívumok és tanulmány-gyűjtemények. (Külön kiemelendő az 1993-ban alakult INCORE, amely az University of Ulster of a United Nations University közti együttműködésen alapul (<http://www.incore.ulst.ac.uk/>), vagy a 2000-ben útjára indult ARK, az University of Ulster és a Queen's University Belfast együttes projektje, amely társadalmi és politikai kutatások felkarolója, internetes terjesztője. Az ARK alá tartozó kutató-egységek; a bibliográfiai kutatást segítő, 2001-ben indult ORB (Online Research Bank), a konfliktus háttéréről számos dimenzióban óriási tényanyagot gyűjtő, friss publikációkból szemezgető CAIN (Northern Ireland Conflict Archive; és a közvéleménykutató és választási adatok elemzésével foglalkozó alegységek (L&T: Northern Ireland Life and Times Survey, SOL: Survey Online, NIE: Northern Ireland Elections).

A brit kormány portálján és a parlamenti napló (Hansard) internetes oldalain szintén nyomon követhető a törvényhozás folyamata, igaz, csak az 1988 utáni eseményekre vonatkozólag.

A másodlagos szakirodalom is tükrözi, hogy a téma reneszánszát éli.² Sorra jelennek meg az észak-ír politikával foglalkozók önéletírásai,³ továbbá a tudományos folyóiratok is sűrűn foglalkoznak a témával. Amint azt a *Nations and Nationalism*, *National Identities*, *Nationalism and Ethnic Politics* publikációi szemléltetik, a nacionalizmus és identitás értékelése különösen fontos hangsúlyt kapnak az elemzésekben, míg a Nagypénteki/Belfasti Egyezmény óta a vizsgálódások

² A téma hatalmas szakirodalmára bizonyíték, hogy a University of Ulster az „Észak-Írország” keresőszóra 6763 találatot jelez, az „észak-ír politika” címszóra 469-et, és az „észak-ír békefolyamat” harminchárom írást tartalmaz. A Queen's University Belfast „Észak-Írország” keresőszóra 11381, míg az „észak-ír politika” kifejezésre kétszázhuszonegy találatot eredményez, az észak-ír békefolyamatra huszonkettőt. A Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) tizenhét címszót mutat Észak-Írországra, és örvendetes az új, 1999 utáni beszerzések ténye is, bár csupán egy-két munkáról van szó évente.

³ A Blair-kormány két, az észak-ír ügyekért felelős miniszteréről szóló publikációk: Donald MacIntyre [2000]: *Peter Mandelson: the Biography*. London: Harper Collins. és Mo (Marjorie) Mowlam [2002]: *Momentum: The Struggle for Peace, Politics and the People*. London: Hodder & Stoughton General.

középpontjában az intézményépítés és a politikai átmenet jellegének, valamint hatékonyságának vizsgálata áll, az újonnan kiépült intézmények szakpolitikai értékelése kap helyet. Az ír kérdés nemzetközi, valamint biztonságpolitikát érintő vonatkozásaira az *Irish Studies in International Affairs* (ISIA) és a *Security Dialogue* tartalmaz cikkeket. A nemzetközi konfliktusokkal és értelmezésük lehetőségeivel foglalkozik, többek között a *The Bulletin of Peace Proposals*, *International Security*, *The Journal of Alternatives*, *The Journal of Conflict Resolution*, *the Journal of Peace Research*, *Mediation Quarterly*, *Negotiation Journal* and *Peace and Change*.

Figyelembe véve a szakirodalomban található temérdek munkát és szerteágazó kutatási irányt, dolgozatomban csupán arra vállalkozom, hogy strukturáljam a szakirodalom egy szeletét, amely bevallottan önkényes válogatás része, és ezáltal nem is törekedhet a teljességre. Megkísérlem, hogy az észak-ír probléma *interdiszciplináris* elemzését a történelem – politikatudomány – nemzetközi kapcsolatok trendjeinek, iskoláinak szűrőjén keresztül végezzem el.

I. RÉSZ – TÖRTÉNELMI VISSZATEKINTÉS

I had come to the conclusion that I must now give priority to heading off the growth of support for the IRA in Northern Ireland by seeking a new understanding with the British Government, even at the expense of my cherished, but for the time being at least clearly unachievable, objective of seeking a solution through negotiations with the Unionists.

Garret FitzGerald: All in a Life

I started from the need for greater security, which was imperative. If this meant making limited political concession to the South, much as I disliked this kind of bargaining, I had to contemplate it.

Margaret Thatcher: The Downing Street Years.

Az 1921-ben hat megyéből megszületett Észak-Írország első ötven évére a többségi protestáns uralom nyomta rá a bélyegét.(Észak-Írország a történelmi Ulster kilenc megyéjéből hatot foglalt magában, amelyek mind protestáns többségűek voltak.)

A Londonnal párhuzamosan működő intézmények, a westminsteri parlament és az észak-ír helyi törvénykezés, a Belfast melletti Stormont kastélyban helyet foglaló végrehajtó hatalom egyaránt unionista hegemóniát mutattak.⁴ A kormányt 1921-től 1972-ig a legnagyobb unionista párt, az Ulsteri Unionista Párt (Ulster Unionist Party, UUP) adta.

Az 1920-as Írország Kormányzása Törvény (Government of Ireland Act 1920) az északi parlamentre ruházta a tartomány kormányzásával kapcsolatos ügyeket. Westminster kompetenciájában maradtak azonban a „kivételes” ügyek, a külügy, a hadsereggel, a királyi előjogokkal és rangok adományozásával kapcsolatos ügyek. A rezervált ügyeket London át kívánta adni az Ír Tanácsnak (Council of Ireland) amely azonban nem jött létre, így a postai szolgáltatás, a takarékbankok és a Legfelső

⁴ A négy év alatt felépített Stormont-kastélyt 1932-ben a walesi herceg nyitotta meg a képviselők előtt.

Bíróság Westminster kompetenciájában maradtak 1925-ig, amikor is ezek Stormonthoz kerültek.

Az 1920-as törvény megtiltotta, hogy a Közgyűlés olyan törvényeket hozzon, amelyek vallási kérdést érintenek, az egyenlőséggel kapcsolatosak, vagy a kompenzáció nélküli vagyonekborzást érintik. A törvény továbbá kimondta a londoni törvényhozás felsőbbrendűségét is, bár az átruházott ügyekben a brit törvénykezés köteles volt konzultálni az észak-ír parlamenttel. *De jure* az észak-ír törvénykezés tehát több jogkörben alárendelt volt, *de facto* azonban ezzel a jogkörrel London nem élt. Westminster az átruházott ügyekben is megtartotta fennhatóságát, és ebből adódóan –Bogdanor szerint – inkább federális jogkörű mintsem alárendelt szerepet játszott az észak-ír politikai a brit rendszerben. A szokásjog alapján, a brit parlament elzárkózott a kézi vezérléstől. 1923-ban például az Alsóház elnöke annak a véleményének adott hangot, hogy nem hangozhat el olyan kérdés, amely átruházott hatáskört érint, hiszen a brit miniszter nem felelős ezen ügyekért, a kérdés tehát nem őt illeti, hanem az illetékes észak-ír minisztert.⁵ Ez a később is jellemző felelősségelhárítás azzal járt, hogy például a helyi politikába tartozó diszkriminációt, vagy más égető kérdéseket sem lehetett a Ház elé vinni.

Az észak-ír politika autonómiája azt jelentette, hogy a törvényi lehetőség ellenére a brit fél nem lépett fel az észak-ír kormány diszkriminatív rendelkezései ellen, vagy a diszkrimináció megelőzésére. 1969 –ig tehát a brit kormányok nem éltek törvény adta jogukkal.⁶ Csupán Roy Jenkins belügyminiszter (1965-67) tett határozott lépéseket a diszkrimináció-ellenes politika végrehajtásáért.

⁵ Vernon Bogdanor [1999]: *Devolution in the United Kingdom*. Oxford: Oxford University Press, p. 73.

⁶ Bogdanor [1999] p. 74. A brit kormány csupán 1922-ben próbált nyomást gyakorolni az észak-ír kormányra, amikor az északi kormány el kívánta törölni az arányos rendszert a helyi választásokon, de letett ezen szándékáról, mivel ezt belügynek tartotta. 1925-ben az állami iskolákban bevezetett vallásos oktatás miatt kívánt a londoni kormány fellépni, de az ügyben nem történt előrelépés. Bogdanor [1999] pp. 74-75.

A többségi unionista uralom etnikailag homogén társadalmakban működőképes rendszer, de a kevert lakosságú provinciában, ahol a diszkriminatív politika egyértelműen másodrangú állampolgárként kezelte a kisebbséget, szinte természetesen vezetett az emberjogi és politikai mozgalmak kialakulásához.

Az 1969 óta megsokasodó emberjogi tüntetések, a katolikusok egyenlő bánásmódot követelő felvonulásai, valamint az erre válaszként az utcára vonuló protestáns ellentüntetések, továbbá az IRA és a Londonhoz lojális paramilitáns szervezetek összecsapása általános politikai instabilitáshoz vezettek. A „fényes elzárkózás” politikája, a partíció és az unionista uralom konfliktusmegoldó képességébe vetett hit, amely egyszerűen kiiktatja az észak-ír problémát a brit politkából, nyilvánvalóan már nem volt elégséges válasz.

A helyzet „fokozódására”, a rendkívüli szituációra reagálva a brit kormány „internment without trial-t”, tehát bírósági eljárás nélküli bebörtönzéseket fogatosított. 1971 augusztusában, a további eszkaláció megakadályozására, tulajdonképpen a katolikusok védelmében, a brit kormány csapatokat vezényelt a térségbe. Az angol csapatok jelenléte azonban 1972 januárjában, Londonderryben, egy emberjogi tüntetés során tizenhárom katolikus polgár meggyilkolásához vezetett. Azóta január 30-a, a „véres vasárnap” szégyenfoltként szerepel a brit történelem lapjain.

1972 vízválasztót hozott az észak-ír kormányzás történetében; sor került az észak-ír rezsím felfüggesztésére, a Londonból való „közvetlen kormányzás” (direct rule) bevezetésére.⁷ Ez a katolikusoknak nyújtott gesztusnak számított, hiszen az unionista hegemoniát és az IRA támogatottságát volt hivatva aláásni, az SDLP –t pedig közvetve kívánta megerősíteni. (1973. márciusi referendum során, amelyet a

⁷ Az 1920-ban született észak-ír parlamentet az 1972-es *Northern Ireland (Temporary Provisions) Act* függesztette fel, majd 1973. július 18-án a *Northern Ireland Constitution Act*-tel szünt meg. Ez utóbbi törvény és az 1974-es *Northern Ireland Act* lett a közvetlen uralom bevezetésének alapja.

katolikusok bojkottáltak, a szavazók többsége az unió fenntartása mellett foglalt állást.)

1973-ban megszületett *Észak-Írország Alkotmánya Törvény* (Northern Ireland Constitution Act) Az 1973-as törvény három típusba sorolta a London és a régió által vivendő ügyeket: *excepted (kivételes)* ügyek, amelyek a brit parlament kompetenciájába tartoztak (külügy, hadügy, terrorizmus-ellenes törvényhozás, választójog, állampolgárság és pénznyomtatás). A *rezervált (fenntartott)* ügyekhez a közbiztonság (law and order) tartozott, amelyek elvileg átruházhatóak voltak, de a Közgyűlés nem kapott hasonló jogokat. Az ezen két körön túleső ügyek a *transzferált (transferred)*, átruházott ügyek csoportjába tartoztak. A fenntartott és átruházott ügyek a felfüggesztés és a közvetlen uralom visszaállítása után kormányhatározattal voltak csupán módosíthatóak.

A végrehajtó hatalmat az észak-ír kormány (Northern Ireland Executive) kollektív testülete képviselte, amely az észak-ír pártok vezetőit tömörítette, akik a kormányfő (chief executive member) elnöklete alatt üléseztek. A kormányfő egyben a Közgyűlés elnöke is volt. A törvény rendelkezése szerint a kormánytagokat az észak-ír ügyekért felelős miniszter nevezte ki, főleg a közgyűlés tagjai közül, és a közösségek parlamenti erőviszonyait figyelembe véve.⁸ Egykamarás, 78 fős törvényhozás és végrehajtó hatalom jött létre, amely az önkormányzat új alapokon való visszaállítása érdekében született lépés volt.⁹

Az észak-ír ügyekért felelős miniszter a kivételes és fenntartott ügyekben továbbra is felelős maradt. A Törvény diszkrimináció-ellenes kluzulákat is életbe léptetett, valamint megerősítette a westminsteri parlament szupremáciáját.

⁸ Bryn Morgan – Oonagh Gay [1988]: Northern Ireland: political developments since 1972, Research paper No. 98/57, 1998. május, London: House of Commons Library, p.18.

⁹ Constitutional and Political Developments 1972–1986, Northern Ireland Office, www.nio.uk

A Törvény a terület státuszáról is rendelkezett, kimondva, hogy a többség népszavazás útján kinyilvánított akarata szükséges a változáshoz. Az 1949-es Írország Törvényel (Ireland Act) ellentétben tehát nem maradt a parlament hatáskörében ez a fontos szavazati jog. A Törvény eltörölte az észak-ír kormány és a parlament intézményét, emellett hatályon kívül helyezte az előzőleg törvénybe iktatott diszkriminatív törvényi részeket. Az új Közgyűlés először júliusban ülésezett, októberben pedig William Whitelaw – észak-ír ügyekért felelős miniszter vezette háromoldalú tárgyalásokon az Official Unionist, az Alliance és az SDLP képviselői ültek a tárgyalóasztalhoz, majd decemberben a két érintett kormány is bekapcsolódott a megbeszélésekbe, amely a Sunningdale-i Egyezmény aláírásához vezetett. A háromoldalú tárgyalások eredményeképpen a felek döntöttek az Ír Tanács - hét-hét ír és észak-ír taggal–, egy tanácskozó jogú közgyűlés és a Titkárság felállításáról, a „hozzájárulási jogról”, valamint megegyezés született a rendőrségről, és a fogva tartottakról.

Az Official Unionist Party, az unionista Alliance Party of Northern Ireland (APNI) és nacionalista részről a Social Democratic Labour Party (SDLP) képviselőit sikerült meggyőznie a londoni kormánynak, hogy a felálló végrehajtó hatalom az arányosság elemeit beépítve, tehát a katolikusok bevonásával szülessen meg, de azt azonban már nem tudta garantálni, hogy a konstrukció hosszú életű legyen.

A lojalista ellenzék is egyre határozottabban lépett fel a hatalommegosztáson nyugvó kormányzat ellen, majd az eldurvult parlamenti jelenetek és az Ulsteri Unionista Tanács elutasító szavazata után, Brian Faulkner bár továbbra is a kormány vezetője maradt, de lemondott a pártelnöki posztról.

A devolúciós intézmények 1974. január elején álltak fel, de a februári általános parlamenti választásokon az egyezményt ellenző unionisták elsőprő többséget szerezve, 12 helyből 11-et nyertek el. A megválasztott munkáspárti Wilson kormány

kiállt a Sunningdale-i Egyezmény mellett, de az unionistákhoz kötődő Ulsteri Munkások Tanácsa (Ulster Workers Council) vezette sztrájkja miatt májusban szükségállapot bevezetésére volt szükség.

A 1973-74-es, három hónapig működő hatalommegosztáson nyugvó kísérlet, az egyetlen a gyakorlatban is megvalósult kezdeményezés volt a konfliktus kezelésére. A rövid életű devolúciós kezdeményezés fontos esemény volt, hiszen olyan elemeket tartalmazott, amelyek az 1998-as egyezményben is szerepeltek, mint például a hatalommegosztás, a kisebbségi vétó, a lakosság beleegyezéséhez kötött egyesítés és a Council of Ireland-ban (Írország Tanácsa) megnyilvánuló határon átvívelő együttműködés. Ez utóbbi rendelkezés – az ún. „ír dimenzió” váltotta ki a fő vitát, hiszen a kormányközi kapcsolat intézményesítését az unionisták az Ír-sziget egyesítése felé vezető út első lépésének tartották. Az egypárti kormányzás hatalommegosztással való felváltása szintén unionista érdekeket sértett, így nem jött létre életképes nagykoalíció.

1974 júliusában a brit kormány Fehér Könyve (White Paper) alkotmányozó gyűlés-tervezetet publikált, 78 fős, STV választási rendszerrel. A dokumentumban a brit fél megerősítette a devolúció és az ír dimenzió iránti elkötelezettségét. Az alkotmányozó gyűlés összehívása azt jelezte, hogy a fél évvel előtti kudarcból okulva a kormány széles participáción és erős legitimitáson alapuló tárgyalásokat kíván folytatni.

Az alkotmányozó gyűlés az észak-ír pártoknak szóló felhívás volt, amelyen a közvetlen uralom megszüntetésére vonatkozó javaslatokkal állhattak elő. Az unionista többség által javasolt többségi rendszert, amelyet kisebbségi jogokat is nyújtó bizottsági rendszerrel ötvöztek volna, az SDLP-nek elfogadhatatlannak tartotta és a brit kormány is elégtelennek értékelte.

A választásokon többséget szerzett unionisták azonban a többségi modellt semmint a devolúciót kívánták visszaállítani, ezért a Konvenció 1975 júliusára kudarcba fulladt. Az 1975-76-os alkotmányozó gyűlésben az unionisták a westminsteri model-szerű, míg az SDLP hatalommegosztáson nyugvó, koalíciós kormányzásról szóló tervet képviseltek. Az unionisták nagykoalíciója, az Egyesült Ulster Unionista Koalíció (United Ulster Unionist Coalition=Official Unionists, the Vanguard Unionist Party, the Democratic Unionist Party-t és egyéb unionistákat/lojalistákat fogott össze) a 78-ból 47 helyet nyert a parlamenti választásokon. 1976 márciusában azonban, a brit kormány feloszlatta a testület, mivel az nem rendelkezett széleskörű támogatottsággal. A britek döntésén az unionisták sztrájkja sem tudott változtatni.

1977-ben Roy Mason észak-ír ügyekért felelős miniszter 78 tagot számláló Közgyűlés felállítását magában foglaló „ideiglenes devolúciót” kezdeményezett. Mason javaslata az alapvető etnikai szembenállást a semleges szektoriális kooperációval kívánta oldani. Talán az Európai Közösséget elemző funkcionalista iskola gondolatát kölcsönözve a javaslat szerzője úgy vélte, hogy a Közgyűlés bizottságai a közpolitika semleges területein elérendő megegyezésekkel fokozatosan teremtik meg, készítik elő az átpolitizáltabb ügyekben való kooperációt.

Az előterjesztés megvalósítása kudarcba fulladt, hasonlóan az 1980-as kerekasztal-konferenciához, amely Humphrey Atkins miniszter nevéhez köthető. 1979-ben Atkins észak-ír ügyekért felelős miniszterként a négy jelentős északi pártnak (Democratic Unionist Party, Alliance Party and the SDLP) nyújtott át meghívót, de a megbeszélések nem jártak kézzel fogható eredménnyel. James Prior „folyamatos devolúciós” (rolling devolution) javaslata az elitek közti kooperációhoz kötve kívánta megvalósítani az intézmények fokozatos visszaállítását. Prior a választott képviselők 70%-nak támogatottságához kötötte a javaslatok elfogadását, és

a jogkörök fokozatosságát emelte ki. A korábbi kudarcból tanulva, Prior a kormány parlamenti támogatottságának meglétét tartotta a stabilitás alapjának. A miniszter elközelítése szerint a teljes devolúció visszaállása után az észak-ír miniszter nevezné ki az észak-ír kormány fejét, aki élvezi a többség támogatását. Az SDLP azonban ezt sem tartotta elendő garanciának és a hatalommegosztás felvázolását látta a politikus javaslatában. A Prior-terv szintén papíron maradt tervként élt tovább.¹⁰

Az 1979-ben kormányra került konzervatív kormány politikája elődeihez képest konfrontatívabb és aktívabb politikát folytatott. Margaret Thatcher kormánya nem polgárháborúként vagy háborúként kezelte a megmozdulásokat, a terrorista akciókat, hanem biztonsági kérdéssé degradálta az alkotmányos kérdést és az etnikai konfliktust. A bebörtönzöttek – nagyrészt katolikusok – politikai státuszának és az ebből adódó különleges elbánásnak 1976 márciusában történt eltörlése világos üzenetet sugallt: a brit kormánnyal nem legitim szereplők állnak szemben, hanem, a törvényes uralom ellenségei harcolnak. Emellett, a kormányzat az északi kérdést a nemzeti biztonságpolitikának alárendelt politikának tartotta, és nem volt hajlandó az unionista érdekek védelmében sem előnytelen kompromisszumot kötni. Az ulsterizáció azt jelentette, hogy a helyi erők (Royal Ulster Constabulary és Ulster Defence Regiment) feladata lett a rendteremtés, annak érdekében, hogy a brit csapatokat tehetmentesítsék. Nem hadiállapot, polgárháború zajlott – a kormány értékelése szerint – hanem bűnözők veszélyeztették a törvényes rendet.¹¹ A Maze börtön híres-hírhedt H-blokkjában a börtönállapotok és a politikai státusz eltörlése

¹⁰ Paul Mitchell magyarázata szerint a „folyamatos devolúció”: „mérsékelt elit viselkedés elősegítése volt a cél, azáltal, hogy a hatalom hatékony devolúcióját a szegmens-közi együttműködéstől teszik függővé, oly módon, hogy bármilyen javasolt megoldásnak a „széleskörű, közösségeken átívelő támogatottságot” kell tartalmaznia.... Az éltek közötti nagyobb fokú együttműködés tehát kiterjedtebb devolúciót eredményez.” lásd Paul Mitchell [1991]: „Conflict Regulation and Party Competition in Northern Ireland” *European Journal of Political Research* No. 20. 1991 (pp. 67-92) p.84.

¹¹ Kennedy –Pipe [2001]: „From war to peace in Northern Ireland” in Cox- Guelke-Stephen [2001], (pp.24-40) p.31.

miatt tüntető bebörtönzöttek 1980 őszén éhségsztrájkba kezdtek.¹² A nemzetközi közösség figyelmét is felkeltő eseménysorozat a brit és ír kormány közeledését váltotta ki.

A konfliktuskezelés kormányközi szakasza az 1980. decemberi Haughey - Thatcher kommunikével vette kezdetét. A kormányfők megállapodása „a szigetek közötti kapcsolatok teljességét” érintette, és a szorosabb és folyamatos együttműködésről szóló kötelezettségvállalást tartalmazott. Thatcher és Haughey miniszterelnökök 1980. december 8-i dublini találkozásának eredménye egy négy pilléren nyugvó megegyezés volt, a következő intézményi struktúrával:

1. Egy brit-ír kormányközi Tanács felállításának, amely a közös ügyeket kormányfői, miniszteriális és tisztviselői szinten tárgyalja; 2. A törvényhozói rész a Kormányközi tanács „természetes és kívánatos kiegészítője”; 3. Tanácsadó Bizottság, amely „gazdasági, szociális és kulturális együttműködés” széles tagságon nyugvó és témákra kiterjedő együttműködése; 4) Az Angol-Ír Találkozás elnevezésű szervezet a Koeningswinter – tehát az angol-német konferenciák mintájára – magasszintű konferenciák megtartását jelentette, ahol egy-egy téma szakértői és a két ország politikusai találkozhattak. Ezt a modellt a Tanácsadó Bizottság (Advisory Committee) előképének képzelték el. Az összefogás annak a felismerését jelentette, hogy a két fél kölcsönösen egymásra utalt és az északi problémát szélesebb összefüggésben kell vizsgálni.¹³

¹² A tíz fő életét követelő éhségsztrájkot megelőzte a takarós-tüntetés (amikor a bebörtönzöttek megtagadták a börtönbeli uniformis viselését és pokrócokba tekerve jártak), valamint a piszkos-tüntetés (amikor a bebörtönzöttek ürülékükkel kenték be celláik falát).

Az észak-ír történelem ezen drámai eseményei máig foglalkoztatják az utódokat. A bebörtönzötteknek állít emléket a Terry George *Some Mother's Son* című filmje. Az utóbbi idők filmes feldolgozásai közül az *In the Name of the Father* (rendezete: Jim Sheridan), a *Crying Game* (rendezte: Neil Jordan), és a *Bloody Sunday* (rendezte: Paul Greengrass) című filmek említendők.

¹³ W. Harvey Cox [1987]: „Managing Northern Ireland Intergovernmentally: An Appraisal of the Anglo-Irish Agreement” *Parliamentary Affairs* 1987. Vol. 40 No.1.(pp.80-97) p.83.

Az 1982-es Észak Írország törvény (*Northern Ireland Act 1982*) a devolúciós intézmények helyreállításának szándékával született, és júliusban életbe is lépett. A Törvény ideiglenes megoldást javasolt, ír dimenzió nélkül, azért az SDLP nem adta áldását rá. Az UUP 1983 novemberében kivonult a Közgyűlésből, miután három ember meghalt Armagh-ban egy templom elleni merényletben, és majd csak májusban tértek vissza a tárgyalóasztalhoz. (Közben 1983-ban Gerry Adams-et Nyugat-Belfasti választói képviselővé választották, de nem foglalta el westminsteri székét.) A fennakadások miatt a Közgyűlés nem ülésezett folyamatosan, és csak konzultatív jogokat gyakorolt, nem működött úgy, hogy érvényesíthette volna a törvényben lefektetett jogait.

Az 1982-es közgyűlési és 1983. júniusi választásokon tíz százalék felett teljesítő Sinn Féin szereplése intő jel volt a kormányok felé: az SDLP megerősítésére és a biztonsági helyzet rosszabbodásának megállítására sürgős lépésre volt szükség.

¹⁴ Az ír válasz a John Hume által kezdeményezett Új Írország Fórum (New Ireland Forum) összehívása volt, amely a demokratikus ír pártokat fogta össze. A Sinn Féin nem vett részt a kezdeményezésben, de a Fianna Fail, Fine Gael, az Ír Munkáspárt és az SDLP számos javaslatot dolgozott ki, amely a nacionalista sérelmek orvoslását és a békés úton való egyesítés politikáját szolgálta. A Fórum jelentésének készítői három scenáriót vázoltak fel: az unitáris, federális és kettős hatalmon (joint authority) nyugvó rendezést. A brit kormány reakciója egyértelmű volt. Thatcher sajtótájékoztatóján kijelentette, hogy számára egyik megoldás sem elfogadható.

Ennek ellenére, 1984 novemberében a chequersi Thatcher-Fitzgerald csúcson négy témában sikerült egyetértést elérni. ¹⁵ Elsőként az erőszakhullám megállítása, a

¹⁴ The Northern Ireland Act (1982) a Közgyűlésre ruházta a feladatot, hogy az észak-ír minisztérium felügyeletét ellássa, és felkészüljön a közvetett uralom visszaállítására, amely azonban nem realizálódott, a tervezett törvénykezés is elhalt egy év múlva.

¹⁵ P. Mitchell [1991] pp. 85-86.

biztonsági kérdés rendezése; a két közösség egyenlő jogainak elismerése és tisztelete;

A biztonsági helyzet rosszabbodása miatt 1985-ben új lendületre kapott a brit-ír együttműködés, amely a hillsborough-i Angol-ír Egyezmény (AIE) (Anglo-Irish Agreement) aláírásához vezetett. Az AIE az intergovernmentális szemlélet megtestesülése volt, annak a felismerése, hogy az észak-ír kérdés nem oldható meg a két érintett kormány együttműködése nélkül, a terrorizmus nem kezelhető csupán nemzeti ügyként. A dokumentumban a felek kinyilvánították elkötelezettségüket, hogy Észak-Írország alkotmányos státuszát csak a terület lakosságának népszavazás útján kinyilvánított véleménye alapján lehet megváltoztatni (beleegyezési elv = consent principle) és ezzel párhuzamosan, az Ír Köztársaság konzultatív jogokat kap Észak ügyeiben.¹⁶

A szerződő felek megegyeztek abban, hogy biztosítani szükséges Észak-Írország két közösségének egyenrangúságát, így az emberi jogokat az Emberi Jogok Nyilatkozatába (Bill of Rights) foglalták. A dokumentum célul tűzte ki a terrorizmus elleni közös fellépést, valamint a további együttműködés kereteinek tisztázását. Az 1985-ös megállapodás azonban nem hozott áttörést. Ez nem kis részben annak volt köszönhető, hogy az a helyi politikusok kihagyásával, fejük felett köttetett meg. A megegyezés kudarcához hozzájárult, hogy a dokumentumot az unionista erők teljességgel elfogadhatatlannak tartották.¹⁷

A közvélemény-kutatási adatok tanúsága szerint a protestánsok mindössze nyolc százaléka támogatta az egyezményt, míg 78-80 százalék ellene foglalt állást. A protestálás szimbolikus gesztusaként 1985 decemberében mind a tizenöt westminsteri képviselő lemondott képviselői mandátumáról, hogy ezzel időközben

¹⁶ The Anglo-Irish Agreement, 1985. <http://cain.ulst.ac.uk/aia.html>

¹⁷ Brendan O'Leary – John McGarry [1996]: The Politics of Antagonism. Understanding Northern Ireland. London: Athlone Press. p. 250.

választást kényszerítsen ki. A közhangulattal jól számolva, a választások eredményeképp az egyezmény-ellenes erők a szavazatok 43,9 százalékát nyerték el. Ez egyúttal ékesen bizonyította, hogy az egyezményt ellenzők száma nagyobb, mint az unionisták támogatottsága.¹⁸

Az 1985-as megegyezés a kikényszerített konszocializmus (coercive consocialism) példája volt, amelynek az volt a célja, hogy az unionistákat a hatalommegosztáson nyugvó politikai rendezésre készítsék. Az Egyezmény nem magában nyújtott megoldást, hanem felkészítette a feleket a továbblépésre, közvetlenül megalapozta a későbbi közeledést. A 80-as évek közepe az unionisták háttérbe szorulása és az azzal való szembenézés jegyében telt, hogy nem unionista érdekek szerint alakul a rendezés. Ez a fejlemény az unionisták számára annál is meglepőbb lehetett, mivel a thatcherista hitvallás alapját az oszthatatlan szuverenitás, az unionizmussal igen egybecsengő elve adta. A szuverenitás egy másik országgal való megosztását tehát elképzelhetetlennek tartottak, és érthetően sérelmezték.¹⁹

Aughey az 1985-as Egyezmény hatását értékelve az „Angol-Ír Egyezmény szindróma” kifejezését használja, amely két felismerésen alapult. Az AIE egyrészt azt tette világossá az unionisták számára, hogy az ő megkerülésükkel is lehet egyezményt kötni, sőt a brit kormány az ő érdekük ellenében tárgyal. Másodsorban – és az az 1985 és 1998 közti események csak részben igazolták – a távolmaradás kevésbé célszerű, mint a részvétel politikája.²⁰

Az unionisták tehát felismerték, hogy hosszú távon kénytelenek megegyezni, és nem tudnak jobb megoldást később sem elérni. 1974-ben még olyan helyzetben voltak, és 1985-ben részben igazoltnak látták, hogy a hatalommegosztást, illetve az

¹⁸ W. Harvey Cox [1996]: „From Hillsborough to Downing Street and After” in Peter Catterall – Sean McDougall (szerk.): *The Northern Ireland Question in British Politics*. London: St Martin’s Press. (pp.183-211) p.183.

¹⁹ Frank Gaffikin – Mike Morrissey [2000]: *Northern Ireland: The Thatcher Years*. London: Zed Books. pp.36-37.

angol-ír egyezményt megvalósítását szabotálhatták, de ez az állapot 1998-ra megváltozott. Az Angol-Ír Egyezmény utóéletének is az volt a tanulsága, hogy a teljes ellenállás politikája nem kifizetődő. Igaz 1987-ben a DUP és az UUP az AIE-ellenes választási paktumot kötött, de mivel a pártok jelöltjei egymás ellen nem indultak, azért az unionista tábor általános mobilizációja is sikertelenebb maradt, és az unionisták a westminsteri választásokon több mint 55.000 szavazatot vesztek.²¹ (Különösen fájó veszteség volt Enoch Powell (UUP) mandátumának a nacionalisták javára való elvesztése.)

Az Angol-Ír Egyezmény közvetett következménye az észak-ír nacionalista erők közti együttműködés 1988-as beindulása volt. Ez a kapcsolatfelvétel vezetett ugyanis a közös Hume-Adams kezdeményezésig, amely az 1993-as Downing Street-i Nyilatkozat (DSNY) és az 1994-es tűzszünet alappillérvé vált.

1988 „tárgyalások a tárgyalásokról” az unionista pártok és az Észak-ír minisztérium (Northern Ireland Office) között. 1989-al kezdődően a kormányok hajlandóak mutatkoztak olyan alternatívák megtárgyalására, amelyek túlmutattak az 1985-ös megegyezésen. John O'Connor: az Alsóházi vitában megjegyezte:

*Az új egyezmény jogi eredménye által Észak-Írország olyan státusz alanya lett, amelyre a nemzetközi jogban sehol sincs valódi példa...ez nem kondominiumi státusz. Ez az Egyesült Királyság egy olyan területe, amely első alkalommal vált két szuverén kormány legális jogának alanyává [subject to the legal right], amely meghatározhatja, hogy mi legyen a sorsa az összes olyan kérdésnek, amely a szuverenitás alapkérdéseit illeti.*²²

1988-ben a SF az IRA Enniskillen-i bombarobbantással diszkreditálta magát, hiszen a megemlékezés-napi ünnepségen ártatlan civilek is áldozatokká váltak. Ez a lélektani helyzet tette lehetővé, hogy Hume a nacionalista közösség érdekeinek

²⁰ Aughey [2000] p.65.

²¹ Aughey [2000] p.65.

valódi védelmezőjeként lépjen fel, és az alkotmányos megoldás mellett hitelesen kampányoljon.

1989 novemberében Brooke észak-ír miniszter kijelentette, hogy az IRA katonai legyőzésére nincs esély, és, hogy nem zárja ki a Sinn Féinnel való tárgyalásokat annak érdekében, hogy véget érjenek az erőszakos cselekmények. Brooke szakított a Thatcher-King féle konfrontatív politikával és inkább konszenzust teremtve, az unionistákat is bevonva készült egyezséget elérni. A „konstruktív kétértelműség”²³ nagymestere 1991 márciusának végén jelentette be a három pilléres tárgyalási forgatókönyvet, vagyis az ír-brit, észak-ír-ír, és Észak-Írországon belüli tárgyalási pillérek kialakítását. Márciustól 1992 novemberéig tartó időszak a négypárti tárgyalások jegyében teltek.²⁴

Finn Féin 1992-es közgyűlése (Ard Fheis) a „A tartós béke felé” dokumentum publikálásával egyértelműen az alkotmányos nacionalizmus melletti elkötelezettségről tett tanubizonyságot. A 1993. áprilisi Hume-Adams tárgyalások nyilvánosságra hozatalakor történt lojalista robbantások azonban nyilvánvalóvá tették, hogy az 1981-es „szavazófülke” semmint a „puskapor” politikája véget érhet egy pillanat alatt, a Sinn Féin egy része a katolikus lakosság védelmezőjének szerepéről csak bizonyos feltételekkel mond majd le.²⁵

A brit és az ír fél által 1993-ban kiadott *Közös Nyilatkozatot* (Joint Declaration of Peace – vagy más néven *Downing Street Declaration*) John Major brit és Albert

²² House of Commons Debates, 1985. november 18., Vol.87 Col.4. idézi P. Mitchell [1991] , p.95.

²³ Feargal Cochrane [2001]: „Ulster Unionism in the 1990's” Feargal Cochrane [2001]: *The Talking Begins*” in *Unionist Politics and the Politics of Unionism Since the Anglo-Irish Agreement* Cork: Cork University Press. 7fejezet

Brooke kétértelműségére, és diplomatikus szóforgatására példa a korabeli vicc: Mit kapunk, ha kereszteljük Peter Brooke-ot a maffiával? Egy választ, amelyet nem értünk, de nem is utasíthatunk vissza.

²⁴ Ezek a megbeszélések a Brooke – Mayhew tárgyalások nevet viselik, mivel 1992. április közepétől Sir Patrick Mayhew vette át Peter Brooke miniszteri székét, és a tárgyalások folytatásának feladatát.

²⁵ Caroline Kennedy-Pipe [2000]: „From war to peace in Northern Ireland” in Michael Cox – Adrian Guelke– Fiona Stephen (szerk.)[2000]: *A Farewell to Arms, From „long war” to long peace in Northern Ireland*. Macnhester: Manchester University Press. (pp.24-40.) p.34.

Reynolds ír miniszterelnök (Taoiseach) látta el kézjeggyével. A december 15-én aláírt dokumentumban a brit fél elfogadta, hogy Észak-Írország státuszát a lakosság többségének demokratikus akarata szerint rendezni. Major kormánya arról is biztosította az ír felet, hogy elismeri az Ír-sziget lakosainak önrendelkezését, vagyis észak és dél lakosságának kizárólagos jogát a sziget egyesítéséről való döntésről. Viszonzásul Reynolds is elfogadta, hogy a többség egyértelmű akarata nélkül az Ír Köztársaság nem formál jogot az északi területre. Mindkét fél egyetértett abban, hogy a paramilitáns erőszakot fel kell számolni, és a béke iránt elkötelezett, demokratikus pártokat be kell vonni a megindítandó többpárti rendezési folyamatba.²⁶ Ez jelezte, hogy mindkét kormány hajlandó a többpárti tárgyalások elfogadására.

Az 1993. decemberi DSNY-ben a britek a többség számára nyitva hagyták az Unióban maradás avagy a „szuverén egyesült Írország” létrehozásának lehetőségét. A dokumentumban a brit fél megerősítette, hogy nincsen „önző stratégiai vagy gazdasági érdeke” Észak-Írországban, hiszen az elsődleges célja a „béke, a stabilitás és a megbékélés, amely a sziget összes lakója által kötött megegyezés által jön létre, valamint /a brit kormány– P.M./ az ír kormánnyal együtt fog működni olyan egyezség elérése érdekében, amely a kapcsolatok teljességét öleli fel”. A brit kormány elkötelezte magát, hogy az egyezmény eléréséhez olyan párbeszédet és együttműködést szorgalmaz, amely mindkét hagyomány jogainak és identitásának tiszteletben tartásán alapul. A DSNY-ben a brit kormány rögzítette, hogy egyedül az Ír-sziget lakosainak joga – az északiaknak és a délieknek egyaránt – az önrendelkezés szabad gyakorlása által eldönteni azt, hogy kívánnak –e egyesült Írországot.²⁷ Emellett, a DSNY összekötötte a biztonsági kérdést az alkotmányos

²⁶ Joint Declaration of Peace: The Downing Street Declaration, 1993. december 15.

²⁷ Joint Declaration[1993]

rendezéssel. Sir David Goodall India korábbi főbiztosa a deklaráció kódolt nyelvezetéről és jelentéséről így ír:

*egy kisebb diplomácia remekmű... [amely] nem egy formális egyezmény vagy szerződés, amely egy átfogó alkotmányos rendezés kereteit fekteti le; ez egy attitűdről szóló politikai állásfoglalás, amely elsősorban az IRÁ-t célozza meg. A két kormányfő óvatosan félretették az összes hosszú távon bajos kérdést ... azért, hogy elérjék az IRA tűzszünetet.*²⁸

Az 1970-es és 1980-as évek kormányzati politikája különböző megközelítésekkel és tervezetek elkészítésével egyetlen közös célt szolgált: az alkotmányos unionista és nacionalista erők megerősítését, a politikai folyamatban való benntartásukat és az paramilitarisok és a hozzájuk kötődő pártok izolálását. A brit kormány részéről a Downing- Street-i Nyilatkozat volt az első hivatalos jele annak, hogy képesek tárgyalni azokkal az erőkkel, amelyek elkötelezettek és fegyvernélküli politizálás mellett. A DSNY szerint a brit kormány az egyesítést illetően a többség akaratát hajlandó figyelembe venni, míg az ír kormány lemondott alkotmányos területi igényéről.

A Downing Street-i Nyilatkozat a tárgyalásokkal párhuzamosan folyó erőszakhullám megfékezésére volt hivatva kezelni. Az 1993-as, ügyesen szövegezett dokumentum először mondta ki, hogy Északnak alkotmányos joga van az önrendelkezésre és a Királyságban való maradás jogára egészen addig, amíg a többség nem dönt ezen státusz megváltoztatása mellett. Ezen felül, az Ír Köztársaság, precendens értékű lépéssel, elkötelezte magát alkotmányának megváltoztatása mellett.

1994 az erőszakhullám megfékezésében hozott fordulatot. A következő év legnagyobb eredménye az IRA, majd a protestáns UDA (Ulster Defence Association)

²⁸ Paul Arthur [1994]: „The Anglo-Irish Joint Declaration: Towards a Lasting Peace? *Government and Opposition* 1994. tavasz Vol.29. No2. (pp.218-31) p.219.

által deklarált fegyverszünet volt. Igaz, a paramilitánsok nem „állandó tűzszünetet”, hanem, „az erőszak teljes beszüntetését” ígérték, de a félkatonai szervezetek ezen lépése, a bizalom légkörének kialakulása tette lehetővé az 1995-ben kiadott ír-brit Keretegyezményeket (Framework Document), majd a novemberi *Párhuzamos Kezdeményezés* (Twin Track Initiative) megjelentetését.

A Keretegyezményben a brit kormány képviselői megismételték, hogy nincs „önző stratégia vagy gazdasági érdekeik” Északon, valamint, hogy „teljes pártatlanságot” biztosítanak, egyenlőséget és egyenlő elbánást garantálnak, a lakosoknak adva meg a terület státuszának megváltoztatásának jogát, amellet, hogy az egyesült Írország megteremtés elé sem gördítenek akadályt. A Keretegyezmények az 1996. június 10-én megkezdődött többpárti béketárgyalások alapjául, vitaanyagául szolgáltak. A két keretegyezmény rögzítette a tárgyalandó témaköröket és a háromosztatú tárgyalási menetrendet, amelyben az első pillér Észak-Írország belügyeivel, a második Észak- és Dél-Írország, míg a harmadik kelet-nyugat (Ír Köztársaság – Egyesült Királyság) relációjával foglalkozott.²⁹ (Az unionisták szerették volna elérni a brit – észak-ír dimenzió megjelenítését egy negyedik pillérben, de ezt partnereik elfogadhatatlannak tartották.)

A *Párhuzamos Kezdeményezés* létrehozta az illegális fegyverek beszolgáltatását ellenőrző, George Mitchell amerikai szenátor vezette nemzetközi bizottságot, és előterjesztéseket fogalmazott meg az előkészítő tárgyalások struktúrájával, napirendjével kapcsolatban. A tárgyalásokra tíz párt kapott belépőt az 1996. május végén tartott „fórum választások” alapján.³⁰ 1996. június 12-én a

²⁹ Joint Framework Document, 1995. február 22.

³⁰ A tárgyalásokon résztvevő pártok: Ulster Unionist Party, Democratic Unionist Party, Social Democratic Labour Party, Sinn Féin, Alliance Party of Northern Ireland, United Kingdom Unionist Party, Progressive Unionist Party, Ulster Democratic Party, Northern Ireland Women’s Coalition és egy Labour (munkáspárti) koalíció, amely nem azonos a nagy-britanniai Munkáspárttal.

résztevő felek aláírták az „erőszakmentesség és demokrácia” hat mitchell-i elvét, amelyek betartása a részvétel feltétele volt.³¹

Az 1996. január 24-én ismertetett, a „demokrácia és erőszakmentesség elvei” szerint a pártok az alábbiakra kötelezték magukat:

1. A politikai kérdéseket demokratikus úton, csakis békés eszközökkel rendezik;
2. A paramilitáns szervezetek teljes mértékben beszolgáltatják fegyvereiket;
3. Egy független bizottság dönti el, hogy a paramilitáns erők valóban eleget tettek-e a fenti fegyver-beszolgáltatási kötelezettségnek;
4. Tartózkodnak az erőszaktól és az attól való fenyegetéstől, továbbá nem befolyásolják erőszak alkalmazásával a többpárti tárgyalások kimenetelét;
5. Alávetik magukat többpárti tárgyalásokon elért döntéseknek, és azon pontokat, amelyekkel nem értenek egyet, kizárólag csak demokratikus és békés úton kívánják megváltoztatni;
6. Sürgetik a megtorló gyilkosságok és megveretések beszüntetését.

Az IRA 1996. február 9-én a londoni Canary Wharf-ban elkövetett robbantásával de facto felmondta az 1994 óta fennálló fegyverszünetet, így a Sinn Féin kizárta magát a tárgyalásokról.

A paramilitáns erők kezén levő fegyverek beszolgáltatásának ügye a tárgyalások központi témája lett, az 1996 júniusától a következő év márciusáig eltelt időszakban szinte más témát nem is érintettek a felek. Patrick Mayhew, az ekkor az észak-ír ügyekért felelős miniszter is ezt állapította meg 1997. márciusi nyilatkozatában: *„Nem tudtuk a tárgyalások adta lehetőségeket jobban kihasználni, és a három pillérben foglalt lényeges témákat nem érintettük sem közvetlenül, sem pedig más formában.”*³²

³¹ Mitchell, G-de Chastelain, J-H. Holkeri [1996]: Report of The International Body on Arms Decommissioning, III. Recommendations: Principles of democracy and non-violence.

³² „We have not been able to show greater results from the opportunity that the talks offer, and that we have not been able to address directly or at all the substantive political issues in the three strands.” Patrick Mayhew: Talks plenary: Valedictory statement by the Secretary State.

1997. március 5-e és június 3-a között a tárgyalások szüneteltek, a húsvéti szünet, majd a brit és az ír parlamenti választások közeledte miatt. A munka dandárja szeptembertől indult újra, immáron két alapvető változást hozva. A választások eredményeképp mindkét országban új kormányok léptek színre. Az ír Bruton-kormány hirtelen bukása után felálló Fianna Fáil kormány a republikanizmus tradicionális képviselőjeként jelent meg, amely megnyugtatta a nacionalista politikusokat. A nacionalista önbizalmat tovább növelte, hogy a westminster-i választásokon a Sinn Féin két vezetője, Gerry Adams és Martin McGuinness is parlamenti mandátumhoz jutott, amellet, hogy az ír Dáil-ban is mandátumot nyert.

Az újdonsült Blair-kormány, választási manifesztumához híven, prioritásként kezelte az észak-ír rendezést, és ezért nagy dinamizmussal fogott hozzá a döcögő békefolyamat felélesztéséhez.³³ (Szimbolikus gesztus volt, hogy Blair vizsgálóbizottságot állíttatott fel az 1972-es „véres vasárnap” eseményeinek rekonstruálására, majd a választások után két héttel Észak-Írországra utazott.) 1997. július 20-án az IRA tűzszünetet hirdetett – 1994 óta az elsőt –, és így a Sinn Féin a hathetes próbaidő lejárta után, szeptemberben elfoglalhatta helyét a tárgyalóasztalnál.

A minden pártot felölelő, széleskörű konzultáció azonban nem jöhetett létre, mert a Sinn Féin meghívására reagálva a Democratic Unionist Party (DUP) és a United Kingdom Unionist Party (UKUP) tiltakozásképpen kivonult a tárgyalásokról.

Az unionisták sérelmezték a leszerelés ügyének „felpuhulását”. Az eredeti koncepció a tárgyalások előfeltételeként szabta meg a leszerelést. A leszerelés a szimbolikus beszolgáltatás gesztusává vált, majd ígéret arra, hogy a leszerelés párhuzamosan fog haladni a többpárti tárgyalásokkal.

Ami az unionistákat illeti, miután a tárgyalások mellett működő, független csoport úgy ítélte meg, hogy az UDP a paramilitáns Ulsteri Szabadságharcosokkal

(Ulster Freedom Fighters, UFF) fenntartott kapcsolata által vétett a „mitchell-i elvek” ellen. Az UDP tagságának felfüggesztését megelőzendő, önként távozott és képviselői 1998. január 26-tól február 23-ig távol maradtak a tárgyalóasztaltól. Hasonló indokok miatt, a Sinn Féin sem vehetett részt az 1998. február 20. és március 23. közötti tárgyalási fordulón.³⁴ A kizárás megtörtént, annak ellenére, hogy Gerry Adams kijelentette:

„Legszilárdabb meggyőződésem, hogy az IRA nem sértette meg a tűzszünetet. A Sinn Féin mindenféle gyilkosságot teljességgel elutasít...”³⁵

Az utolsó napok megfeszített munkája ellenére, a kitűzött április 9-i határidőt nem sikerült tartani. Clinton elnök személyes sürgetése, és Blair miniszterelnök fellépése után mégis megszületett az egyezés. A tárgyalások elnöke, moderátora, Mitchell szenátor az elcsigázott újságírókkal április 10-én, nagypénteken közölhette, hogy a tárgyalófelek aláírták az egyezményt.

³³ Harry Barnes – Gary Kent [1999]: Ceasefires and elections. *Accord* 1999. No.89. p.2.

³⁴ nio.gov.uk/ptalks

³⁵ „Government Statement on the Suspension of Sinn Féin from the talks” 1998. február 20.

Then came the Great War. Every institution, almost, in the world was strained. Great empires have been overturned. The whole map of Europe has been changed... The modes of thought of men, the whole outlook on affairs, the grouping of parties, all have encountered violent and tremendous changes in the deluge of the world. But as the deluge subsides and the waters fall short, we see the dreary steeples of Fermanagh and Tyrone emerging once again. The integrity of their quarrel is one of the few institutions that has been unaltered in the cataclysm which has swept the world.³⁶

W.S. Churchill, az Ir Szabadállam törvényjavaslatának alsóházi vitájában, 1922

II. RÉSZ – AZ ÉSZAK-ÍR KONFLIKTUS ÉRTELMEZÉSE

A konfliktus értelmezése: Pszichológiai- szociológiai magyarázatok

A következőkben a konfliktus- irodalom főbb trendjeit vizsgálva arra próbálok választ adni, vajon melyik megközelítés alkalmazható az észak-ír konfliktus leírására. Mivel a probléma sok összetevőjű, ezért azt állítom, hogy csupán az elméleti keretek együttese ad kielégítő magyarázatot a konfliktus keletkezésére, fennmaradására és változására.

A szakirodalomban a konfliktus az első világháborúig mint az államok racionális, hatalommaximalizáló cselekedeteinek eredménye jelent meg. A konfliktusra való hajlamot, annak eredetét természetesnek, az ember veleszületett jegyének hitték, míg az államok közti konfliktust a Hobbes-i természetes állapot meglétével magyarázták. A háború tehát, – igazságos és igazságtalan egyaránt – az élet természetes és elkerülhetetlen velejárója volt. Az abszolutista állam – felruházva az oszthatatlan szuverenitás és monopolisztikus hatalomgyakorlási igénnyel – ideológiailag is legitimálta az alattvalókkal szemben alkalmazott erőszak használatát.

³⁶ Winston Churchill [1934]: History of the First World War. London: Cassell.

A klasszikus iskola a makro-folyamatokra, csoport-konfliktusok tudatos folyamataira helyezte a hangsúlyt, a hatalomért és a források elosztásáért való harcot jelölte meg a konfliktus alapvető kiváltó okának. Ezzel szemben, a behaviorista iskola a mikro-szintű, egyéni cselekvések, gyakran tudatalatti folyamatait tartotta a konfliktus eredőjének. A kezdeti vizsgálatokban a konfliktus pszichológiai magyarázata értelmezte a konfliktusok kialakulását. Az emberi természettől adott rosszra való hajlam, agresszivitás, avagy strukturális, külső okok adtak magyarázatot a negatívan megítélt jelenségre, a konfliktusok különböző fajtáira.

A konfliktus magyarázata hamarosan meghaladta az emberi szükségletekről, az önérdekről és a veleszületett kényszerről szóló racionális magyarázatokat. A tudományos fejlődés eredményeképpen a pszichológia és a szociológia által bevezetett irracionalitás is magyarázó elvvé vált; a kognitív pszichológia szakértői például az egyének közti kapcsolatok elemzésével, a csoportdinamika törvényességeinek kutatásával a sztereotípa vagy a címkézés fogalmát is felvették a konfliktus-leírás szótárába. Az egyre komplexebbé váló magyarázatok rámutattak, hogy a konfliktusnak a korábbi elképzelésekkel ellentétben, mélyebben fekvő indítókai vannak.

A konfliktuselemzés az utóbbi évtizedekben komoly hangsúlyváltozásokon, paradigmaváltozásokon ment keresztül. A makro- és mikro-teóriák ötvözéséből nőtt ki az Ellenség-rendszer Elmélet (ERE) (Enemy Systems Theory) és az Emberi Szükséglet Elmélet (ESZE) (Human Needs Theory) iskolái, valamint John Burton Konfliktusmegoldási Elmélete (KME) (Conflict Resolution Theory= CRT).

A ERE az 1980-as években az amerikai pszichiáterek és nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó tudósok – korábban a nemzetbiztonsággal foglalkozók és a Külügyminisztériumban dolgozók – együttes munkájából született meg. Az ERE

központi hipotézise, hogy az egyéneknek „mélyen fekvő pszichológiai szükséglete a dichotomizálás és a világ ellenségekre és barátokra osztása.”³⁷

Az egyéni cselekvésről társadalmi szintre lefordított viselkedés a politikában is alkalmazható teóriának tűnt, hiszen a társadalmi interakciók és a politika természetes jellemzője a „bináris kód”, a dichotómiákban való gondolkodás. Ez a „másiktól” való elkülönülést, az összehasonlítást és megkülönböztetést jelenti, amely az identitás-alapú *ingroup* és *outgroup* kialakításának folyamatához vezet. (A két kategória Henry Tajfel társadalmi identitás-elméletének alapkategóriái (Social Identity Theory)). Az etnikai különбözőség Észak-Írországban antagonisztikus szembeálláshoz vezetett. Az elkülönülő iskolahálózat, egyház, az egymással párhuzamosan működő és átjárást nem biztosító civil hálózatok a pillarizáció, a lehatárolt és kirekesztő csoportokhoz tartozás kifejezőivé váltak. A csoporthoz tartozás tehát sok esetben igen nagy valószínűséggel beazonosítható egy lakcímmel, vagy az illető által látogatott iskola megnevezésével.

A pszichológiai magyarázatok másik ága az „emberi szükségletek hipotézise” (Human Needs Hypothesis). Ezen felfogás szerint a konfliktus bizonyos egyéni szükségletek folyományaként jön létre. Amennyiben a környezet gátat szab ezen igények kielégítésének, akkor konfliktus keletkezik, amelyeket fel kell oldani. (Ezek lehetnek – a Maslow-i piramis alapján – a biztonsággal, anyagi javakkal, vagy egyéb, nem materiális értékekkel kapcsolatos igények.)

Charles Taylor a Hegeltől kölcsönzött „elismerés” kifejezését használja (recognition) azt magyarázva, hogy csoportok közötti megértés alapja a másik

³⁷ Joseph V. Montville: „The Psychological Roots of Ethnic and Sectarian Terrorism” in Vamik D. Volkan (szerk.) [1990]: The Psychodynamics of International Relationships. Massachusetts: Lexington Books, pp. 163-80.; Vamik Volkan [1990]: „An Overview of Psychological Concepts Pertinent to Interethnic and/or International Relationships,” in uott, pp.31-46.; Tajfel, H.– J. Turner [1979]: „An integrative theory of intergroup conflict” in W.G. Austin – S. Worchel (szerk.) [1979]: The Social Psychology of Intergroup Relations. Monterey, CA: Brooks/Cole, pp.33.-47

kulturális jellegének és értékének elismerése.³⁸ A kulturális identitás kifejezésének megtagadása is konfliktus kiváltója lehet. A monokulturális, többségi rendszer (1921-72) és a brit társadalom homogén koncepciója a kisebbségek önértékelésének és kisebbségi létük kifejezésének fő akadályává vált. Az identitás kifejezésének kielégítetlensége tehát a konfliktus alapvető eredőjének tekinthető.

³⁸ Charles Taylor [1994]: „The Politics of Recognition” in Amy Gutmann (szerk.) Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition. Princeton: PUP (25-75) p.67.

Az észak-ír nacionalizmus kerete

A konfliktusok egy fajtája a politikai ideológia alapú nacionalizmus. A nacionalizmusról szóló elméleti munkák – hiszen egységes elméletről, vagy valamiféle uralkodó paradigmáról még nem beszélhetünk – a nemzetközi kapcsolatok mostohagyermekai.³⁹ A nacionalizmus-kutatás 1990 előtti elhanyagoltságának több indoka sorolható fel. Amint arra Ernest Gellner is rámutatott, 1945 után a nacionalizmus kutatását azért került háttérbe, mivel a második világháború kiváltója volt, és túlhaladott jelenségnek vélték.⁴⁰ A kétosztatú világrendben a nacionalizmus szinte mellékjelenségnek számított, a nemzeti felszabadító mozgalmakat a szembenálló ideológiák keretein belül értelmezték.

Az a felfogás uralkodott – például az integrációt értelmező korai funkcionalisták között mindenképp –, hogy nacionalizmus az európai integráció következtében egyszerűen elhal. A közgazdaságtan a társadalomtudományokra ható erős befolyása elhomályosított olyan témákat, mint amilyen a kultúra és a kollektív identitás, amelyek később a nacionalizmus kialakulásának magyarázó jegyeivé váltak.

A nacionalizmus természetes elhalásának elmélete – sem nyugaton, sem a szocialista blokkban – nem teljesedett be, és hasonlóan csalódniuk kellett azoknak, akik 1989 után a modernizáció, a globális gazdasági interdependencia, a média globalizálódásának következtében elterjedő univerzalisztikus társadalmi és politikai értékek térhódítását, egy új aranykor eljövetelét várták. A háború lezárulásával és a jóléti társadalom Nyugat –Európai kiépülésével a bizakodás légköre és a nacionalizmus elhalásának idealisztikus képzete vált uralkodóvá. Az 1950-es és 60-

³⁹ Lars-Erik Cederman [2002]: Nationalism and Ethnicity in W. Carlsnaes – Thomas Risse–Beth A. Simmons (szerk.): Handbook of International Relations. Sage: London, Thousand Oaks: New Delhi, pp.409-29.

⁴⁰ uott, p. 409.

as években vallott modernizáció-elmélet képviselői szerint az írástudás elterjedése, a városiasodás és a gazdasági növekedés eliminálja az etnikai különbségeket. A várakozásokkal szemben az egyre kiterjedtebb kommunikációs csatornák láthatóvá tették az etnikai konfliktusok fennmaradásának valóságosságát. Az identitás, a hovatartozás is fontosabbá vált, valamint a technikai fejlődésnek köszönhetően az „ők” és „mi” különbsége is láthatóbbá és megfoghatóbbá vált.⁴¹

Az 1989-1990 utáni Új Világrendben újra kiteljesedő nacionalizmus hullám, az etnikai mozgalmak újjáéledése (ethnic revival) ismételten ráirányította a figyelmet az újfajta nemzetépítő, autonomista, szecessziós, stb. törekvésekre, így a nacionalizmus korábban nem látott mértékben vált a tudományos diskurzus és a társadalmi közbeszéd részévé.

Az etnikum természetével kapcsolatban két felfogás létezik az irodalomban. Az egyik szerint az objektív összetevők, mint amilyen a vallás, nyelv, bőrszín, stb. alkotják az etnikum tartalmát. A szubjektivista álláspont képviselői ezzel szemben, a tudatosságot, az önkéntes identitásválasztást tartják az etnikumot konstituáló fő tényezőnek. Milton J. Esman két kategóriája az „etnikai közösség” (ethnic community) és „az etnikai nemzet” (ethnic nation) éppen arra mutat rá, hogy különbözik a csoport tagjainak azonossága, és az a tudatossági fok, amikor az átpolitizált közösség már az „anyaföld területe” fölött hatalmat kíván gyakorolni.⁴² Az etnikum körüljárása elválaszthatatlanul összefügg a nemzet definiálásával. Anthony Smith definícióját használom, aki szerint a nemzet: „egy olyan emberi populáció, amely közös történelmi területtel rendelkezik, közös mítoszok, történelmi emlékek, egy tömegkultúra, közös gazdaság, a közösség összes tagjára vonatkozó

⁴¹ Walker Connort idézi Gojko Vuckovic [1997]: *Ethnic Cleavages and Conflict: The Sources of National Cohesion and Disintegration*. Ashgate: Aldershot, Brookfield (US) p.11.

⁴² Milton J. Esman [1994]: *Ethnic Politics*. Ithaca–NewYork: Cornell University Press, p.127

közös jogok és kötelezettségek kötik össze.”⁴³ Ezek a jegyek azonban nem állandó és változatlan jellemzők. Ramón Máiz elemzése mutat rá, hogy az etnikai identitás megléte és a nacionalizmus között nem létezik mechanikus és ok-okozati összefüggés. Az etnicitás nem objektív kritériumok megléte, hanem a „szelekció és újra felfedezés” során alakul ki és alakul újjá. Hasonlóan, az etnikai jegyek megléte nem feltétlenül vezet nacionalista mobilizációhoz, a nemzetépítés kívánalmának megfogalmazásához.⁴⁴ Ezt bizonyítja a 19. századtól az önrendelkezésért, a kulturális identitás elismeréséért, és nem önálló államért folytatott Home Rule mozgalom is.

Az etnikai mozgalmak nem mindegyike nacionalista, nemzetépítő mozgalom, sőt a nemzetépítés folyamat is különböző szakaszokon, intenzívebben vagy kevesebb erővel, látenszen avagy nyíltan jelentkezik. Világos, hogy a nacionalista megnyilvánulások nem légüres térben, hanem a mobilizációs lehetőségek állami koordinátáin belül értelmezendők. Ennek megfelelően az állam által nyújtott avagy a mobilizáló elit által kiharcolt, kialakított lehetőségek és csatornák közös együttese alkotja a nacionalista politika játéktérét. Ez a politikai játéktér az erőviszonyok, a belső és külső környezet szabta állandó újraértelmezést kíván, a lehetőségstruktúrák (opportunity structures) által behatárolt. A mobilizáció változó természetének kiemelése mellett az is megjegyezhető, hogy az etnikai közösségtudat kialakulását nem feltétlenül előzi meg a csoporttudat pontos definíciója, a mobilizáció ennek hiányában is sikeres lehet, amint arra Benedict Anderson kifejezése az „elképzelt közösség” (imagined community) is utal. A csoporttudat tehát nem feltétlenül létezik a mobilizáció pillanatában, hanem annak folyamányaként, azzal párhuzamosan

⁴³ “A named human population sharing an historic territory, common myths and historical memories, a mass, public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members.” in Anthony Smith 1991: *National Identity*, Middlesex: Penguin. p.14. Lásd még Peter Anthony Ercegovac [1999]: *Competing National Ideologies, Cyclical Responses: The Mobilisation of the Irish, Basque and Croat National Movements to Rebellion Against the State*. Ph.D. tézis Department of Government and Public Administration. Sydney: University of Sydney.

⁴⁴ Ramón Máiz [2003]: *Politics and the Nation: nationalist mobilisation of ethnic differences*” *Nations and nationalism* 2003. Vol.9 No.(195-212) p.199.

alakul ki. Ennek megfelelően, az identitás tartalma dinamikusan változó, a politikai koordináták által meghatározott, teremtett entitás, amelynek kialakításában a politikai elit jelentős szerepet játszik.

A nacionalizmus-kutatásban számos irányzat különíthető el, amelynek keretein belül az észak-ír konfliktus értelmezésének alakváltozásai is figyelemmel kísérhetők, és a mobilizáció magyarázható. A primordialista/perennialista iskolához tartozók a nemzeti érzés örökkévalóságát, pre-modernségét hirdetik. Szerintük a közös etnicitás, a kollektív kultúrkincs, a csoportszolidaritás megosztásának természetes velejárója a politikai mobilizáció magától érthetősége, az asszimiláció problémamentessége és a csoportok homogenitása. Az „etnikai politika” a gazdasági és politikai érdekcsoportok vizsgálatára fókuszál.⁴⁵ A 60-as, 1970-es évek elejére kiderült – főleg az afro-amerikaiak és zsidó vallásúak asszimilációjának sikertelensége miatt –, hogy funkcionalista, tehát szinte automatikus asszimiláció téves hipotézisen alapul.

Szituacionális vagy institucionalista álláspontot osztók a csoporthoz való tartozás körüljárását kísérlik meg. A 80-as években előtérbe került iskola kevésbé az etnikumra mint társadalmi szervezetre helyezte a hangsúlyt, mint inkább a tudatosság fogalmát vizsgálta. A tudatos értékválasztás, a mobilizáció, és a társadalmi mozgalmak az institucionalista megközelítés alapvető kulcsszavaivá váltak.

A konstruktivista iskola képviselői merőben újat nyújtottak abban, ahogy a csoport homogén, lezárt, konstans fogalmát megkérdőjelezték és rámutattak a csoportokon belüli sokféleségre, az etnikai konfliktusok dinamikájára. Emellett, a konstruktivizmus bevezette a diskurzusba a csoport lehatárolhatóságának, a határoknak (boundaries) problematikáját. A konstruktivizmus ötvözte és átalakította

⁴⁵ Hans Vermeulen – Cora Govers [1997]: „From Political Mobilization to the Politics of Consciousness” in Cora Govers – Hans Vermeulen (szerk.) [1997]: The Politics of Ethnic Consciousness. Houndsmill: Macmillan, (pp.1-30).p.1-7.

a primordialista csoportképzés objektivista szemléletét, hozzáadta az institucionalisták szubjektivitását (önkéntes identitásválasztás) és felhívta a figyelmet a csoportképzés esetlegességére, fluiditására. Ezen felül, a konstruktivista iskola a kontextus fontosságát is kiemelte, vagyis azt, hogy a konfliktus értelmezését a szereplők reprezentációja, a közbeszéd is alakítja, az nem érték semleges tér. Ezen megközelítések együttese, tehát a primordialista, a szituacionalista és a konstruktivista szemlélet mind értékes adalékkal gazdagította a nacionalizmus elemzését, amelyek az észak-ír esetben is ötvöződnek.

A primordialista megközelítés az észak-ír nemzeti, de legalábbis az etnikai tudat gyökerét a kelta időkre vezeti vissza, és az észak-ír társadalmat a nemzetteliség részének tekinti. Ez a felfogás az észak-ír különállást és önállóság követelését kivetíti az ír egyesítés követelésére. Az 1801-es unió és az 1921-es „feldarabolást” tehát egy történelmi folyamat, a brit uralom két csomópontjaként szerepel. A történelmi kontinuitás észak-ír nacionalista olvasata tehát így nyer értelmet az önrendelkezésért vívott emancipációs harcban értelmet. Az észak-ír közösség az „írséggel” való azonossága és a brit nemzettől való idegensége főleg a katolikus valláson keresztül nyer bizonyítást. A történelmi eseményekre felidézése és a sérelmek bizonyítása – Cromwell véres uralma, a boyne-i csata – a két nemzet (angol és ír, protestáns és katolikus) összeegyeztethetlenségének bizonyítékává válik. A brit történelem (szélsőséges) nacionalista olvasata tehát cáfolja a whig olvasat emancipáló – demokratizáló – kontinuos jellegét, és az elnyomás, jogfosztottság és diszkrimináció történelmét rajzolja fel. A szituacionalista szemlélet az identitás változó természetében hisz. A történelmi kontextus érték- és érdekvezérelt pillanatait, személyes történelem fontossága is kiemelt szerepet kap. A konstruktivista szempontú elemző nemcsak madártávlatból szemléli a történelmet és nacionalizmust, értékelése hanem részletesebb felbontásra is alkalmas. Az unionizmust és

nacionalizmust egyénekre bontja, vagy mindenesetre a csoporton belüli folyamatokat is követi, és az elit-tömeg kapcsolatra is figyelmet szentel. A különbségek ellenére, azonban mindhárom szemlélet alkalmas arra, hogy a társadalmi beágyazottság, és a politikai közegében vizsgálja az etnikum és a mobilizáció kérdését.

Rogers Brubaker érdekes elemzése hívja fel a figyelmet arra, hogy a csoportkategória szerinti tradicionális elemzés meghaladott és helyette egy újfajta szemlélet végiggondolását javasolja. Brubaker elemzése rámutat, hogy a társadalmi szinten jelentkező és a politikai konfliktus elkülönítendő, valamint azt állítja, hogy sokszor az elitkonfliktus, vagyis az elitek által értelmezett és képviselt diskurzust fogadjuk el létező valósággént. Brubaker elemzését azért tartom dolgozatom alapkövének, mivel az rámutat a nyelvhasználat korántsem semleges technikájára és a domináns diskurzusok következményeire. Ilyen formán segíti az elemzőt, hogy távol tartsa magát a sztereotípiák, megszokott beidegződések szirénhangjaitól. Brubaker a „csoportizmus” tartalmának fő kritikusa. A terminus alatt azt érti, hogy „a társadalmi elemzés alapegységeinek hajlamosak vagyunk diszkrét, egymástól élesen különböző, belülről homogén és kívülről lehatárolt csoportokat tekinteni” „az ilyen csoportokat objektivizálni” és „a kulturális világot egyszínű etnikai, faji és kulturális kockákból kirakott sokszínű mozaikként beállítani”.⁴⁶ A strukturalista szemléletmódnál közelebb áll Brubakerhez a „konstruktivistább” megközelítések, amelyek a csoportokat „konstruált, esetleges, fluktuáló” jelenségekként kezelik és „aláássák a stabil csoportlény feltételezéséhez kötődő axiómákat. „Például szakítanunk kell azzal a nyilvánvalónak és vitathatatlannak tűnő elképzeléssel – írja Brubaker –, hogy az etnikai konfliktus etnikai csoportok közötti konfliktus.” Azt állítom, hogy az etnikai konfliktust – amelyet helyesebb lenne etnicizált vagy etnikainak ábrázolt konfliktusnak nevezni – nem szükséges, és nem is szabad etnikai

⁴⁶ Rogers Brubaker [2001]: „Csoportok nélküli etnicitás” *Beszélő*, 2001. júl-aug. (pp. 60-66.) p.63.

csoportok közötti konfliktusként felfogni.”⁴⁷ Fontosabb ennél az etnikum és állam a szimbólumokért, az állami közösség definíciójárt folytatott küzdelme.

Az etnikai konfliktus kialakulásának *strukturális* magyarázatai közül az állam szerepét érintik a biztonsági kérdéssel összefüggő elméletek is, amelyek külön csoportba sorolhatók (Ted Gurr, Hurst Hannum). Ezen interpretáció olvasatában az állam a kisebbség számára nem nyújtotta a fizikai biztonság és érzelmi kötődés érzetét, amelyekkel a tradicionális identitáson alapuló kötődések biztosítanak. A közösségi kötődések lazulásával – a katolikus kisebbséghez tartozók nagyfokú városba költözésével különösképpen – a kisebbség kiszolgáltatottabbá vált. Az etnikai mobilizáció tehát be kívánta tölni a hagyományos közösségi kötődések lebomlásával keletkezett vákuumot.

Emellett, az institucionalista okfejtések az intézményi felépítés merevségével és az intézmények által képviselt értékek elleni szembenállással magyarázzák a konfliktust. A politikai diszkrimináció erőssége, a fennálló intézmények ellen vívott harc alapvető fontossággal bírt.(Ezért sem volt elegendő, az anti-diszkriminációs törvénykezés és jogkiterjesztés, ezért is volt szükség alapvető intézményi újításokra. Észak-Írorszában a nacionalizmus a kulturális identitások különbözősége, a kisebbség gazdasági és politikai kirekesztettsége által gerjesztett folyamat volt. Charles Shivers elemzése szerint – aki főleg O’Leary és McGarry elemzésére támaszkodik – a diszkrimináció hat fő összetevője különböztette meg az észak-ír rendszert más politikai konstellációktól.⁴⁸

A politikai diszkriminációt tekintve az 1929-ben bevezetett többségi rendszer vált a kisebbségi politikai reprezentáció fő akadályává. Emellett, a gerrymandering

⁴⁷ Brubaker [2001] p.63..

⁴⁸ Charles Shivers [1998]: Northern Ireland – National Identity and the Politics of Non-Participation: The Creation, Maintenance, and End to Catholic Subordination in *Uci Undergraduate Research Journal*. vol I., 1998. at <http://www.urop.uci.edu/Journal98/CharlesShivers/FramePage.html>, pp.4-6.

alkalmazásával – vagy helyi szóhasználatlalt a *leeching-nel* – a szavazókörzetek határainak olyan meghúzásával, hogy az a többségi protestánsoknak kedvezzen – a nacionalista szavazók eleve kedvezőtlenebb helyzetbe jutottak, amely a mandátumok elosztásánál mutatkozott meg. A nacionalisták bojkottja és az absztentizmus (távolmaradás) politikája miatt a katolikusok még arányukhoz és lehetőségeikhez mérten is alulreprezentáltak maradtak. 1973-ban, amikor a helyi választásokkor a nacionalisták beszüntették a bojkottot, a 73 helyből 10-11 mandátumot sikerült elérniük, míg korábban ezt az eredményt meg sem közelítették.⁴⁹

Harmadsorban, a „parlamenti szuverenitás kultusza” is a többségi protestáns hatalomgyakorlás legitimálását segítette elő. A „kabinet-monopólium” nem tett lehetővé a miniszterek ellenőrzését, az ellenzéki kontrollt. A miniszterek tehát saját hatáskörükön belül visszaélhettek pozíciójukkal, szentesítették a diszkriminációt vagy nem tettek lépéseket a felszámolására. O’Leary és McGarry szerint az unionista politikai dominancia a végrehajtó hatalmat tekintve két fő következménnyel járt. Egyrészt, a választópolgárok harmadát out-group-ként kezelte a rendszer, tehát nem is számított szavazatukra, támogatásukra. Másrészt, hiányzott a westminsteri rendszer fékek és ellensúlyok rendszere, amely garantálta volna a végrehajtó hatalom ellenzéki ellenőrzését.⁵⁰

A *hűségeskü* (Oath of Allegiance) letétele a brit uralkodó iránti politikai lojalitás kinyilvánítása, és így a nacionalisták számára elfogadhatatlan tett volt.⁵¹ A hűségeskü nemcsak a brit uralom elfogadásának szimbolikus gesztusa volt, hanem az 1701-es öröklési törvény (Act of Succession) szellemének megfelelően a protestáns uralkodóház öröklésének elfogadása is. A *canvassing* gyakorlata működött, vagyis a

⁴⁹ O’Leary – McGarry [1997] p.112.

⁵⁰ O’Leary – McGarry [1993] p.114.

⁵¹ „I [name] swear by Almighty God that I will be faithful and bear true allegiance to Her Majesty Queen Elizabeth, her heirs and successors, according to law. So help me God.” “A Mindenható Isten nevére esküszöm, hogy hű leszek és hűségesen szolgálom őfelsége Erzsébet Királynőt és örököseit, és utódait, a törvény szerint. Isten engem úgy segítjen.”

helyi állások betöltésénél – kormányhivatalok esetében és azokon kívül egyaránt – a helyi politikusok, közhivatalnokok támogató aláírásának a beszerzésére, támogatásukra volt szükség. Ily módon egyfajta kapcsolati háló és kijárásos érdekérvényesítési rendszer jött létre, amely az etnikai kötődéseket, az egyén a csoporttól való függőségét is erősítette, a hivatalos többségi rendszer informális tükörképévé vált. Ezt a foglalkoztatásban megmutatkozó, széleskörű hierarchikus viszonyrendszert egészítette ki a *klientúra-építés*, a patronázsrendszer, amely a lojalitás erősítésének, a csoporttudat fenntartásának eszközeként szolgált. Lord Brookeborough észak-ír miniszter megállapítása szerint. „senki nem helyezi az ellenséget olyan helyre, ahol legyőzheti őt”.⁵²

Világos tehát, hogy az intézmények nem semleges építmények, hanem maguk is értékválasztások eredményének következményei, valamint értékhordozó szervezetek. Az intézményépítés tehát nem semleges technika, hanem politikai választás következménye. (Az intézmények központi szereplét illetően lásd Mancur Olson és a neo-funkcionalista Robert Keohane munkáját.) A többségi rendszer, a választókerületek meghúzásának vagy a választójog egyenlőtlenségének nacionalista kritikája vagy éppen az Észak-Déli Tanács unionista részről való ellenzése egyaránt az intézményekben megnyilvánuló hatalmi erőviszonyokra fontosságára utal.

A gazdasági helyzettel összefüggő, főleg baloldali magyarázatok az egyenlőtlenséggel, a belső munkamegosztás asszimetriájával, a „belső gyarmatosítással és a perifériális, elmaradott gazdasági helyzet keretein belül értelmezték az etnikai mozgalmakat. (Példaként S. Amin, W. Rosenau, E.

⁵² Idézi Charles Shiver [1998] p.7. aki a szöveget Lord Brookeborough 1968. október 30-i újságinterjúból idézi.

A diszkrimináció egyéb összefüggéseire lásd Whyte, J. [1983]: „How much discrimination was there under the Unionist regime, 1921-68?” in T. Gallagher -- J. O'Connell (szerk.) [1983]: Contemporary Irish Studies. Manchester: Manchester University Press.

Wallerstein munkái említhetők). A nacionalista beszédmód a „belső gyarmatosítás” kifejezését használta.⁵³

McGarry az 1972 és 1998 közötti brit közvetlen uralmat a liberális demokráciából a multikulturális demokráciába vezető útként értékeli.⁵⁴ McGarry kiemeli, hogy a brit kormány az unionista uralom túlkapásait kívánta megnyirbálni, és a diszkrimináció megszüntetésére törekedett. A brit kormánynak köszönhetően az unionisták az állami lakások elosztásának feladata a regionális hatóságtól egy független, semleges irodára szállt, a helyi választásokon a választási határok diszkriminatív meghúzásának véget vetettek, 1970-ben a gyűlöletre való felbujtás elleni törvény született. 1973-ban Állandó Emberjogi Tanácsadó Bizottság (Standing Advisory Committee on Human Rights) állt fel. 1976-ban az Igazságos Foglalkoztatási Törvény (Fair Employment Act) lépett életbe, míg 1987-ben a közrend terén született rendelkezés, amely megerősítette a felbujtás elleni fellépést és a rendőri erőknek a provokációra lehetőséget adó felvonulások kordában tartására adott lehetőséget. A katolikus oktatás és kultúra megőrzésének érdekében hozott rendelkezés az 1972-es törvény, amely részfinanszírozásban részesítette a katolikus egyházi iskolákat, és ennek a döntésnek a módosítása 1990-ben, amikortól a teljes finanszírozás megvalósult, egyenjogúságot biztosítva a protestáns (állami) iskolákkal. Az 1990-ben megteremtett (Közösségi Kapcsolatok Tanácsa) (Community Relations Council) kulturális érintkezést segítő számos szervezetet támogat.

Észak-Írország „deficites demokráciájának” továbbélése és elmaradottsága nem tudható be valamiféle tudatos diszkriminációnak. Egyoldalú és hamis

⁵³ A kifejezés eredetére és értelmezésére lásd: Michael Hechter [1975]: „Internal Colonialism - the Celtic Fringe in British National Development 1536 - 1966.” London.

⁵⁴ John McGarry [2002]: „Democracy” in Northern Ireland: experiments in self-rule from the Protestant Ascendancy to the Good Friday Agreement” *Nations and nationalism* 2002. vol.8/4 pp. (451-74.) p.458

magyarázat az, hogy a brit fél süllyesztette perifériává a területet. Ez az érvelés arra sem ad arra magyarázatot, hogy a brit kormányok miért költöztek egyre nagyobb összegeket a büdzséből a terület felzárkóztatására. A nemzeti mozgalom nem születik meg csupán gazdasági megfontolásokból, a gazdasági indok tehát egydimenziós és ezért elégtelen magyarázat. A fejlettség/fejletlenség gazdasági vetületének hangsúlyozása mellett a demokratizálódás politikai oldala is különösen előtérbe került az elemzésekben, különösen az Új Világrend kialakulása óta. Az etnikai mozgalmak gyakran a demokratizálódás, emancipáció képviselőiként lépnek fel, és az államot, mint elnyomó erőszak-apparátust tüntetik fel. Az emancipációs és önrendelkezésért vívott harc, amelyet a katolikusok a másodlagos állampolgárság megszüntetéséért vívtak ily módon összefonódott a nacionalista mobilizációval. A periféria mobilizációja tehát konkurrens, versengő aktivizálás, amelyben a nemzeti felszabadítás/egyesítés élharcosai a jogkiterjesztés, demokratizálódás képviselőiként lépnek fel. Ahogyan egy kutató fogalmaz:

*Észak-Írország bizonyítja, hogy a nacionalizmus valóban hatalmas politikai erővé képes egyesíteni a különböző gondokkal küzdő társadalmi osztályokat, amelyek a társadalmi változást a szuverenitásra feljogosító nemzeti jognak tartják.*⁵⁵

Az identitások tűnékenysége Észak-Írországban

Észak-Írország születésekor, a partícióval az ír kérdés szinte „kiírta” magát a brit történelemből, és a hat ulsteri megye mint a királyság része eggyé lett az országgal, míg a huszonhat elszakadt megye pedig egy önálló állam részeként továbbra már nem volt tárgya a brit történelemnek.

A felejtést segítette az általánosan uralkodó történelemszemlélet, amely csak az 1970-es években változott meg igazán. A 19.századi whig történetírás domináns

⁵⁵ Ercegovac 1998. 7. fejezet

diskurzusa– amely a második világháború után is továbbélt – a Birodalom kialakulását mint az angol nemzet elitjének expanziós történetét írta le, a kontinuous fejlődés és a „haladás” terminusaiban fogalmazta meg a nemzetépítés folyamatát, amelyben a westminsteri modell mint a kiteljesedett parlamenti demokrácia ideáltípusa kapott helyet.

Az 1970-es évektől, az amerikai G.A. Pocock nevével fémjelzett „új brit historiográfiai” mozgalom anglo-centrikus történelem helyett brit történelem kívánt írni; relativistább és mindenképp sokszínűbb, plurális ország-históriát mutatva be, amelyben hely jut a brit nemzetet alkotó velszieknek, skótoknak és íreknek egyaránt. (Pocock óriási akadémikus vitát generált, amelyben, például A.J.P. Taylor kijelentette, hogy a „brit történelemnek nincs értelme”(„British history has no meaning”).⁵⁶

A devolúciós, regionális, nacionalista mozgalmak megjelenése a nemzet mint konstrukció, a nemzeti identitás kérdését is felvetették. Az egység helyett az egység a sokféleségben, a multikulturalizmus, a diverzitás és multinacionalizmus váltak kulcsfogalmakká. Észak-Írország már nem csupán mint az Egyesült Királyságon belüli egyik terület kapott helyett, hanem egy lett a négy államalkotó nemzet közül. Észak-Írország példája a korábbi egysíkú történelemszemlélet hiányosságait szeizmográfként mutatta meg; a terület társadalmi és politikai valósága megkérdőjelezte a homogenitás mítoszát és megmutatta az asszimiláció kudarcát, az országon belüli perifériás helyzet előnytelenességét.

Az ír identitásról és önállóságról szóló vita azonban együtt járt a brit nemzet önidentifikációjáról szóló szélesebb körű vitával. A brit identitást konstituáló összetevőkről szóló tudományos és publicisztikai disputa tehát az állam egészének

⁵⁶ J.G.A. Pocock [1999]: “The New British History in Atlantic Perspective: An Antipodean Commentary.” in *The American Historical Review* 1999. Vol.104, No. 2. pp. 490-500.

demokratikus alapú újradefiniálását, valamint az államot alkotó nemzetek önmeghatározását együtt kényszerítette ki. (Amint azt az amerikai Dean Acheson külügyminiszter a háború utáni Egyesült Királyságról 1962-ben megjegyezte: elvesztette birodalmát, de nem talált még más szerepet”. („Losing an empire and not yet finding another role”).

A „britségről” szóló tágabb diskurzusba az unionizmus helykeresése is beletartozott, emellett a mérsékelt nacionalisták/katolikusok is helyüket keresték az újfajta brit önmeghatározás vitájában. Korábban, a nacionalisták többsége értelemszerűen az ír nemzet részének tekintette magát, valamint az Ír Köztársaságot tekintette az ír identitás letéteményesének, magát mint „ideiglenesen” elszakadt nemzetrészt tekintette. Az államiság és a nemzeti tudat szélesebbre nyitása a katolikusoknak és protestánsoknak egyaránt egy új, az etnikai tudattal összeegyeztethető identitást próbál nyújtani, mint legkisebb közös nevezőt és integráló erőt, amely elősegíti a megbékélést Észak-Írországon és a dezintegráció ellenében erősítené az integrációs folyamatot az Egyesült Királyságban.

A nacionalizmus dinamikus kategória, amely nem üres térben létezik, hanem konkurrens nemzetépítésre reagál, más politikai ideológiákkal szemben fogalmazódik meg. A nemzetépítésre vonatkozólag két klasszikus tipológia létezik: az etnikai és a civic típusú nacionalizmusok. A civic nemzet olyan területi/politikai nemzetfogalmat takar, ahol az állampolgárság és a politikai közösség összetartó ereje a meghatározó és a nemzet tagjait nem a nemzetbe születés, „vérségi” és kulturális köteléke köti össze, mint ahogy azt az etnikai alapú nacionalizmus esetében megvalósul. (Előbbire a francia

állampolgárság (*ius soli*), míg utóbbira a német *ius sanguinis* alapú példája említhető.⁵⁷⁾ A brit államon belüli átrendeződés az ír kulturális identitás számára a civic típusú kötődést ajánlotta fel, amely maradéktalanul biztosítja az egyén (és csoport) identitáshoz kötődő jogait, de a nemzetet nem kulturálisan, hanem az állami intézmények és normákhoz kötődő polgárok együtteseként határozza meg. Az Egyesült Királyság lakosait összekötő identitás, és főleg a legnagyobb nemzetalkotó rész, az angolok mibenléte máig nem lezárt viták témája. Mind a nacionalizmus, az unionizmus és az újonnan testet öltő észak-ír identitás meghatározása tehát, hasonlatos volt valamiféle mozgó célpontra való lövéssel, amennyiben az észak-ír lakosok nem operálhattak egy olyan meglévő, állandó, és elfogadott meghatározással, amely az állampolgáriságot és azon túl, a közösségi együvé tartozás tartalmi kritériumait megfogalmazta volna. A devolúció és integráció fényében tehát, maga a „semleges” civic-alapú brit nemzetfelfogás is tartalmi meghatározást igényelt.

A nemzethez tartozás pluralista felfogása, talán a várakozásokkal ellentétben, nem oldotta az észak-ír közösségek közti konfliktust, sőt előtérbe helyezte az identitás, a másság témáját. Az etnikai reneszánsz és divat mellett, az erőszak jelenléte miatt az észak-ír kérdés, mint az „abnormális”, „deviáns” politika színtere kapott megjelenési lehetőséget. A jelenség mögött mélyebb magyarázatot is találunk. A csoportként létezés a szakirodalomban vagy a közbeszédben, akkor kap figyelmet, amint arra Brubaker rámutat, amikor „magas szinten szervezett csoportként létezés, a sikeres mozgósítás és a feltűnő erőszak szembeszökő eseteit tárgyalja”. Ebből adódóan a krízispillanatok kapnak helyet a médiában, és a szakértők is a válságok jeleit kutatják és magyarázzák, – érthetően – semmint a látens csoportosodás, vagy a

⁵⁷⁾ A *ius sanguinis* alapú német állampolgársági törvény 1913-tól 1999-ig volt érvényben.

konfliktus elcsitulásának, átalakulásának okait elemzik. A kép ezért lesz túletnicizált, a társadalmi leírása ezért lesz egyetlen elemre, az etnikai konfliktusra fókuszált. A politika által közvetített kép a „bináris kód” logikájából adódóan konfliktusos. Emellett, a láthatatlan csoport nem létezik, míg a magasan szervezett csoport egyik lételeme, igazolási formája, támogatást növelő eszköze pedig a publicitás, a másikkal szemben meghatározható jelenlét.

Ezen a természetes politikai logikán felül azonban, a nacionalista konfliktust gerjesztők észjárásából következő jellegzetes ellentét-képzés is nyomon követhető. A konfliktust a külső és belső erők együttes hatása, sokszor azok ellentétes iránya jellemzi, miközben ezek az érdekek maguk is változnak. Erre példa, hogy a radikális nacionalisták a brit erőket külső beavatkozó félnek, idegeneknek tekintették, amikor is azok *de jure* az állami hatalom, tehát a belpolitika intézményeként léptek fel képviselték. A szereplők változó felfogására példa, amikor a 60-as évek végén a bevonuló brit hadsereget mint felszabadító, az unionista önkénytől megszabadító sereget a katolikusok üdvözltek, majd hamarosan, a rendteremtés kezdete után ellenük fordultak. Az államot támogató és az államellenes kategória kiválóan alkalmazható volt, különösen a 80-as években, amikor a kisebbségi érdekérvényesítést a büntetőjog eszközeivel próbálták szabályozni, azt a „normális politika” fölé helyezve. A külső veszélyre való hivatkozás, mindkét fél részéről, a csoport létében való fenyegetettségének hangsúlyozása a legitimáció alkalmas kellékének bizonyult. (A nacionalista politikával szembeni protestáns részről megfogalmazott kritika a „politique du pier”, vagyis a rövid távon a konfliktus éleződésében, elmélyülésében való érdekelttség. A marxi osztálykonfliktus-értelmezésre hasonlító értelmezés lényege, hogy a helyzet éleződése a szélsőségeket erősíti, mivel egy küszöbön túl a diszkrimináció, fegyveres jelenlét, vagy tehát a

konfliktus eszkalálódása radikalizálódáshoz, sőt a rendszerellenes pártok támogatottságának növekedéséhez vezet.)

Az egymásra való reflektálás, a csoporttudat megerősítésének, tudatosításának eszköze is. Az észak-ír esetben a csoporttudat a belső kohézió hiányában inkább kívülről definiált, semmit belülről szervezett. A csoportdefinícióhoz szlogen-szintű jelszavak elegendőek. A cél csoport heterogenitásának elrejtése, a csoport tagjai által osztott értékek és érdeke kiemelése, a legkisebb közös nevező megtalálása és az annak nevében történő mozgósítás.

A „bináris csoportlétet” a közbeszéd napi gyakorlata erősíti meg. A pártverseny logikájából adódóan mindkét fél tudja, hogy potenciálisan nem szerezhethet szavazatokat másik oldalról ezért a közösség kizárólagos képviselőjeként jelenik meg, a közösségen-belüli konfliktust erősíti, és egyben a csoportot homogenizálja azzal a céllal, hogy a másik oldallal szembeni érdekképviselőlegitim szereplőjének magát állítja be.

A kétosztatú társadalom képe azonban hamis realitást sugall. A lakosság két részre osztása (nacionalista kontra unionista) nem csupán azért nem felel meg a társadalmi realitásnak, mivel valóságosabb kategória, például, unionista részről a brit, ulsteri, angol, és hasonló megnevezés, hanem mivel ezen csoportok politikai reprezentációja intézményi formában is színes képet mutat. A sokszínű, tehát nem csupán kétosztatú pártagolódás alapvető jegye a politikai színtérnek, és a konfliktus továbbélésének nem csupán eredője, de meghatározó tünete is.

Ennek ellenére, alapvető jegyek mentén két csoport különíthető el, amelyek a politikai ideológiájukat, de nem a belső identifikációs jegyeiket tekintve vágják ketté az észak-ír társadalmat.

Az unionista identitástudat két válfaja különböztethető meg. Az egyik a *brit nemzethez* kötött, kulturális identitástudaton alapul, amely a brit kultúrához

kapcsolódik, annak intézményeiben és értékrendjében valósul meg. Ez a fajta unionizmus a 19. században hivatalos rangot kapott birodalmi, többségi ideológia egyik megnyilvánulása. Ennek a brit (angol) kultúrához, felsőbbrendű, civilizációs, konzervatív szerephez kötődő azonosulásnak vajmi köze van a 21. század demokratikus beszédmódjához. Az unionista-szemlélet másik kiadása *állam és állampolgárságpolgárság-központú*, és csupán a brit multikulturalizmuson keresztül értelmezhető. Ebben az olvasatban az unionizmus a sokszínű nemzettudat egyik típusa, mindegy, hogy katolikus, protestáns, fehér vagy színes identitást takar, hiszen a brit állami közösséghez való tartozás testesül meg benne, nem kulturális identitás alapú.⁵⁸ Ezt az álláspontot jelképezi az UUP programja:

„Az UUP hű marad alapító elveihez – az unió iránti elkötelezettséghez és a brit állampolgársághoz. Az Egyesült Királyság multikulturális entitás és ezért a brit állampolgárság az ország összes lakójának polgárjogait védelmezi. Az UUP bármiféle nacionalizmust ellenez, amely kirekesztő és konfrontatív. A nacionalizmus hatása Európa egyes részeiben még ma is érezhető. Észak-Írország lakosainak békés egymás mellett élését is fenyegeti.”⁵⁹

Az ulsteri nacionalizmus – például, Ruane és Todd⁶⁰ elemzése szerint – egyfajta ellennacionalizmus megfogalmazásában nyilvánul meg. Ennek az „integratív mítosznak” a tartalma a protestánsok számára a pápizmus-ellenesség, a Nagy-Britanniához való hűség a jellemzője. Ez a hűség nem „magában való cél, hanem eszköz Ulster brit hagyományának megőrzése érdekében.”⁶¹ Miller szerint egyfajta (feudális) *szereződéses* kapcsolat jellemzi az unionisták és a központi államhatalom kapcsolatát. Az unionisták hű alattvalók, de csupán addig, amíg az állam megvédi jogaikat.⁶²

⁵⁸ Anthony Alcock [1994]: Understanding Ulster. Lurgan: Ulster Society Limited 2. fejezet

⁵⁹ <http://www.uup.org> – Manifesto

⁶⁰ J. Ruane – J. Todd [1999]: After the Good Friday Agreement: analysing political change in Northern Ireland. Dublin: UCD Press, p.195.

⁶¹ Ruane- Todd [1999], p.195.

⁶² Ruane- Todd [1999], pp.195-96.

Az unionisták nacionalizmusa azonban nem tud hova hátrálni az unionista politika zsarolási potenciálja minimális.⁶³ Ahhoz a központi hatalomhoz fellebbezhet, akitől jogainak védelmét várja, de nem kívánja aláásni az államot képviselő kormányt, amelyhez lojális kíván maradni. Az unionisták pedig magukat britnek vallották, nem kívántak versengő nemzetépítésbe fogni, hanem integrálódni kívántak a brit anyanemzetbe. A brit nemzetépítés bármennyire is a befejezettnek tekintett klasszikus nemzetállam-alapú nemzetépítés példája volt, az északi unionistáknak azzal kellett szembenézniük, hogy saját nemzetükön belül szinte „határon kívülre kerültek”. Emellett, a katolikusok számbeli növekedése is azt a képet vetíti előre, amikor a protestánsok kisebbségbe kerülnek.

Claire Mitchell szerint az identitás nem konstans állapot, hanem dinamikusan változik. Ezen állítását a protestáns közösség NPE utáni attitűdjének változásaival magyarázza és bizonyítja.⁶⁴ Lényeges kiemelni, hogy a jelenlegi változások egy hosszabb folyamat eredményei, amelyeket korábbi a kutatások már jeleznek. Az átalakulás most kapott hangsúlyt és most lett időszerű, az utóbbi időben irányult rá kiemelt figyelem. A protestáns identitásról szóló beszédmód átalakult, a protestáns ellenállás beszédmódját a nemzetközi jog, az emberjogi jogok diskurzusa váltotta fel, amelyben a liberalizmus, a pluralizmus és béke iránti elkötelezettség alapvető értékei kerülnek előtérbe. A „plurális brit” identításra való implicit utalás elfogadott, azonban annak nyílt elfogadása nem jelentős. A szerző ezt azzal magyarázza, hogy az elit szintjén a politikai asszimiláció csak az utóbbi években vált elfogadott

⁶³ A Major kormány utolsó időszakában az elpártolás miatt megnövekedett az unionista támogatás értéke, a Munkáspárt hatalomra kerülésével azonban stabil kormánytöbbség alakult ki és áll fenn jelenleg is.

⁶⁴ Claire Mitchell [2001]: „Reconstruction of Protestant Identity: Northern Ireland After the Good Friday Agreement” műhely-dolgozat, ECPR Joint Sessions Grenoble, 2001. április 6-11, Identitás–politika szekció. , p.2.

politikává, főleg azon középosztálybeliek között, akiknek lehetőségük volt utazni, és kiépültek szakmai és kulturális kapcsolataik Nagy-Britanniával.⁶⁵

A brit identitás tartalmának változása az unionisták számára tarthatatlanná tesz a hagyományos, múltba néző unionista identitás fenntartását. Emellett, a brit társadalom szekularizációja, plurálissá válása, az országban a 1990-es években végbemenő decentralizációs (devolúciós) tendenciák jelzik, hogy a protestánsoknak egy „mozgó célpont”, egy változó tartalmú identitás viszonylatában szükséges magukat meghatározniuk. Úgy érvelnek az unió, a szuverenitás oszthatatlansága mellett hogy annak jelentősége egyre jobban elhalványul.

A pluralizálódásra adott ellenreakcióként jelenik meg azon értelmezés, amely szerint az unionizmus liberálisabbá válása a nacionalistákat erősíti, vagy legalábbis a fenyegetettség érzetét okozza. A diszkrimináció nemcsak a katolikusok ellen irányul, hanem a radikális ulsteri unionista olvasatban – például – Alcock munkáiban – a protestánsokat is érinti. Az eltaszítottság, a nacionalisták előítélete, a katolikus befolyás, a diszkrimináció magyarázza a protestáns túlkompensációs mechanizmust, a radikális, Paisley-féle politika erősödését.

A nacionalizmus referenciapontjaként Írország szolgál, amely a brit államhoz hasonlóan változó jelenség. Bár az 1937-es alkotmányban foglaltak szerint Írország szekuláris állam, mégis, erős intézményesített vallási dimenzióval rendelkezik. A magát katolikus államként meghatározó Ír Köztársaságban az egyháznak kiemelt szerepe volt az utóbbi időkig, az állam és az egyház viszonyát szoros kapcsolat jellemezte, az utóbbi években azonban kiterjedt a szekularizáció és a hagyományos nacionalizmus is csökkent. A nacionalizmus visszahúzódása azonban időben nem esett egybe az északi nacionalizmus visszaszorulásával.

⁶⁵ C. Mitchell [2001] pp.4-7.

Ruane és Todd szerint a nacionalista mobilizáció esélyeit több tényező javította. A közoktatás kiterjedése az állami egészségügy és jóléti szolgáltatások javulása mind hozzájárultak a középosztályosodáshoz, a kiemelkedő katolikusok öntudatának megerősödéséhez. Az állami, szekuláris oktatás terjedése háttérbe szorította az erős egyházi befolyást az oktatásban, teret engedve a valláshoz nem kötődő civil mozgalmak kialakulásának, és segítve az elszakadást a déli állam „gyámkodásától”. Az elnyomott, alsó társadalmi réteghez tartozó katolikus és középosztálybeli protestáns-elnyomó képe nem valóságos. Éppen a mobilizáció volt annak a bizonyítéka, hogy felnőtt egy politikailag tudatosabb és képzetebb nemzedék. Az önállósodó észak-ír nacionalizmus megszületését egy külső körülmény is segítette: a Dél egyre inkább saját gazdasági fejlődésével, semmint az északi problémával törődött. A Dél által magára hagyott terület lakói – természetesen a magukat írnek vallók keserűségére – csupán az alkotmány megfogalmazott területi igény erejéig tartották az északiakat az ír nemzettest részének. Azt sem ismerték el, logikusan – a területi igény és a nemzeti egység jövőbeni elérésének lehetőségét nyitva hagyva – hogy északon különálló nemzet létezne.

Mindkét közösségre igaz, hogy Észak lakói tehát valamiféle eltaszító nacionalizmusban éltek: olyan anyaországokkal a hátuk mögött, amelyek közönnyel viseltettek irántuk, vagy nem is vettek róluk tudomást. (Erre példa északi katolikusok „intézményesülése”. A politikai önállósodás jele nem csupán az SDLP 70-es megalakulása volt, hanem a Provisional IRA megszerveződése is. A PIRA ugyanis az IRA ulsteri „kiadásaként” alakult meg. A déli IRA (Official IRA) 1969-ben nem nyújtott segítséget északi bajtársainak, és akkor terjedt el az IRA szinonimájaként az IRA= I ran away = Elfutottam/becsbenhagytam kifejezés.) és az adott lökést a sejtenként szerveződő saját katonai szervezet megszervezéséhez.) A politika radikalizálódása és az erőszak politikája részben a demokratikus hagyomány

hiányából vezethető le. Az erőszak heveségét és a békefolyamatot tekintve Észak-Írország félig üres- félig tele pohár példája. A tömegesen nem jelentkező, megfélemezett, kordában tartott erőszak, és egyben a véres terrorista merényletek terepe. A „mélyen megosztott” társadalmat nem itatja át az erőszak, a tömegek nem élnek a fizikai erőszak eszközével. Ennek ellenére az erőszak a kiszámíthatatlan mindennapok része.

A paramilitánsok tevékenysége a politika szerves, máig nem kiiktatott tényezője. A paramilitáns tevékenység két szinten jelenik meg. Láthatóvá válik és megnyilatkozik a robbantások és egyéb erőszakos cselekmények révén, valamint rejtve marad a politika színfala mögött. Az erőszak legitimitása erős, amelyet igaz, hogy a lakosság nagy része elutasítja, de a paramilitánsokhoz kötődő és évtizedeken rájuk szavazó, tehát közvetetten az erőszak legitimitását szentesítő szavazók véleménye nem elhanyagolható. A két közösséghez kötődő félkatonai szervezetek tevékenysége tehát nem a politikán kívül, hanem a lakosság egy részének szemében szinte annak legális részeként van jelen Észak-Írországban.

Az erőszak tehát nem erkölcsi és a politikától független kérdésként merül fel, hanem az észak-ír nacionalizmus immanens jellemzője. A Sinn Féin politikai párt legutóbbi időkig általánosan használt definíciója, amely szerint a párt az (P)IRA politikai szárnya, világosan mutatja a politika és a paramilitáns csoportok összekapcsolódását.

Hayes és McAllister kutatásai azt is szemléletesen bizonyítják, hogy a politikából kiiktatott erőszak a társadalmi alrendszerbe leszivároghat, más kifejezési

formát nyer.⁶⁶ Hiba lenne, tehát, úgy vélni, hogy fegyvernagyvással és a politikai megegyezés eredményeképpen az erőszak kiiktatódik a hétköznapiakból, az erőszakkal átítatott társadalom szocializációs mintái kitörlődnek. A fegyverek beszolgáltatása tehát nem csupán mint politikai tett lényeges, hanem társadalmi gesztus és normát mutató cselekedet is. Az erőszak nacionalizmus „levezetésének” a két közösséget illetően más formája van. Az állam-ellenes, tehát republikánus terrorizmus kivitelezői csupán a paramilitánsokhoz csatlakozhatnak, viszont az állami rendet védelmező unionizmus nem kizárólag a lojalista paramilitánsoktól várja a megoldást. Az unionisták az állami intézményekre, mint amilyen a rendőrség vagy katonaság is támaszkodhatnak, nem csupán a paramilitánsokhoz csatlakozhatnak. Ez az utóbbi időkig azt jelentette, hogy az unionizmus azon hívei, akiket a párttagság nem elégített ki és fegyverrel kívánták védeni az unió érdekeit, legitim erőszakkal élő szervezetekbe lépve is képviselhették az unionizmust. Annak ellenére, hogy a katolikusok előtt is elvileg nyitva álltak a rendfenntartó erők, könnyen belátható, hogy egy, a nacionalista érvelésben elnyomó erőnek titulált hatóságba való belépés elképzelhetetlen volt és kollaborációnak minősült volna. Az unionista érvelés amely szerint a katolikusok aránya azért maradt csekély, húsz százalék körüli, a rendfenntartó erőkben, mivel a katolikusok egyszerűen nem ezt a pályát kívánták választani, erősen megkérdőjelezhető.

A paramilitánsok erőszakhoz kiforrott legitimáló érvrendszer kapcsolható. Az (P)IRA és az INLA az „igazságos háború” elve alapján működik. Az (P)IRA magát mint hadban álló hadsereget definiálja, amely a katolikusok jogaiért és az egyesítésért folytat keresztes háborút. (A hadsereg szervezettségét és fegyelmét

⁶⁶ Bernadette Hayes – Ian McAllister [2000]: „Sowing Dragon’s Teeth: Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland.” UK Political Studies Association konferencia, London School of Economics and Political Science, 2000. április 10-13 és Bernadette C Hayes – Ian McAllister [2003]: Ki szelet vet: A politikai célú erőszak és a paramilitáris tevékenységek társadalmi támogatása Észak-Írországon in *Régió 14.* évfolyam, 2003/2. pp. 62-88.

bizonyítja alapszabály-alkotmánya, a Zöld Könyv.) A szervezet a rendfenntartás szerepkörét kívánja kisajátítani, azzal érvelve, hogy az állami hatóságok nem képesek, nem szándékoznak a katolikus lakosságot védeni a protestáns erőszaktól. A helyi rendfenntartó erők - szól az érvelés – különben is elfogultak, az unionisták által uraltak.

Az erőszak történelmi igazolása nem volt nehéz, különösen az Ír Szabadállam megszületése után. Az állam megalakulása bizonyítékául szolgált arra, hogy az erőszak politikája sikeres lehet.

Az 1981-es éhségsztrájk „feláldozási aktusa” által az IRA kiváló alkalmat talált a modern mártíromságmítosz kialakítására. Az éhségsztrájk áldozatai a brit állami erőszakot jelképévé, és a további erőszakos cselekmények igazolásának eszközeivé váltak. A Nagypénteki Egyezményhez kötődő rendőrségi reform egyik fontos és szimbolikus rendelkezése a mindkét közösséget szolgáló, az egyenlőség és a diszkrimináció-mentesség talaján álló rendőrség megteremtése, amely kialakításakor a pozitív diszkriminációt is alkalmazzák.

A 60-as évektől az utóbbi időkig az észak-ír forró békét az állandósult katonai jelenlét és a szükségállapot hétköznapivá válása jellemezte. A nacionalisták az emberi jogok csorbítását, a titkosszolgálati eszközök indokolatlan használatát, az elfogult és a katolikusokkal szembeni diszkriminatív eljárásokat rótták fel a briteknek. Az unionisták a nem eléggé határozott és csupán az IRA lépéseire reagáló biztonságpolitikát sérelmezték, azt, hogy az állam a paramilitáris erőszakkal szemben nem védi meg lakosait. A britek valóban az „erőszak elfogadható szintjének” fenntartását, a feltartóztatás politikáját követték.⁶⁷

⁶⁷ John Darby: „The effect of violence on the Irish peace process” in Cox- Guelke-Stephen [2000] (pp.263-75.) p. 264.

A politikai erőszak adatait összevetve Mary Smyth mutatja ki, hogy a vallási megoszlást, a cselekmények elkövetőit, a földrajzi megoszlást, és az áldozatok kategóriáit tekintve egyértelmű, hogy a társadalom bizonyos csoportjai nagyobb mértékben estek az erőszak áldozatául.⁶⁸

A lojalista és republikánus erőszak természete és stratégiája a hozzájuk kötődő politikai ideológia érték- és érvrendszere miatt különbözik. A nacionalista érvelés szerint a brit megszállás az erőszak oka. Amennyiben el is fogadjuk ez az állítást, mégsem igaz, hogy a brit biztonsági erők felelősek az erőszak fennmaradásáért, hiszen az erőszakos cselekmények 80%-át a paramilitáns csoportok követték el. A paramilitáris erőszak több mint felét a republikánus szervezetek tagjai követik el. A brit és a helyi rendfenntartó erőket (UDR+RUC+brit hadsereg) áldozatait összeadva kimutatható, hogy minden tizedik áldozatért felelősek ezek a csoportok. Természetesen, az erőszak áldozatai nem súlyozhatók, az azonban bizonyos, hogy a közvéleménykutatásokból egyértelmű megmutatkozó unionista félelem megalapozott. Bár a szenvedés nem relativizálható, mégis ezen, közvetlenül és mélyen érintett csoportok és egyének sérelmének méltó elismerése szükséges a társadalmi kiegyezéshez. (Smyth például hozza, hogy a paramilitáris beszédmód erősen hajlamos az áldozat-mítosz kihasználására. Az erőszakos cselekményeket elkövető paramilitánsok magukat is sokszor mint a brit megszállás vagy a katolikus terror áldozataiként tüntetik fel, és ily módon, saját közösségük védelmére hivatkozva kívánják legitimálni erőszakos cselekményeiket

John Darby hívja fel a figyelmet arra, hogy az erőszakos cselekmények aránya különösképpen megnőtt a fegyverszünet idején vagy amikor megállapodás volt várható.⁶⁹ (A Downing Street-i Nyilatkozat után felcsapó erőszakhullám, vagy

68 A fenti táblázatok forrása: Marie Smyth [1998]: "Remembering in Northern Ireland: Victims, Perpetrators and Hierarchies of Pain and Responsibility" INCORE.

69 John Darby [2000] p. 264.

nemzetközi kitekintésben a dél-afrikai 1990-94 közti átmenet, vagy a Rabin –Perez tárgyalások említhetőek.) Ezért csupán a hosszú ideig békésen működő politikai együttműködés iktathatja ki.

A politika-erőszak viszonya a 22-es csapdájához hasonlatos: a megbékélés politikája akkor kap erőre, amikor nincs erőszak, amikor pedig a politikai közeledés erősödik, akkor a paramilitánsok, sokszor a támogatni vélt politikusoktól függetlenül is az erőszak fegyveréhez nyúlnak.

Összegzésképpen kijelenthető, hogy a déli ír „háromnegyed nemzet” egyre inkább elhanyagolta a nemzetépítés befejezését, a brit állam pedig a partícióval hosszú időre lezártnak tekintette a meg nem oldott nemzetiségi kérdést. A Nagypénteki Egyezményben az NPE alkotói számos társadalmi alapkérdésben nyilvánítottak véleményt, ezzel fontos lépést tettek az egyenlőség és antidiszkrimináció alapuló társadalmi átalakulás útján. Mivel az erőszak a mindennapok részét képezte az utóbbi negyven évben és a nacionalista és unionista identitás részévé, politikai eszközévé vált, ezért a demokratikus és békés átalakulás döntő fontosságú. Az észak-ír társadalom egy olyan sajátos, kettős átmeneten megy keresztül, amely egyrészt demokratizálódási folyamatot, másrészt a kétnemzetiségű/multikulturális társadalmi átalakulást takar, amelyben mindkét közösség jogait „a megbecsülés egyenértékűségé” alapulva ismerik el. A versengő államellenes/nacionalista, illetve a fennálló állami keretet támogató/unionista mozgalmak nem légtüres térben léteznek, ezért remélhető, hogy a hatalommegosztáson alapuló politikai képződmény a különbözőségek mellett, kooperáció terepe lehet. Az NPE-ben az ír állam lemondott a területi egyesítésről és a brit kormány is elkötelezte magát a hatalommegosztás és ír dimenzió bevonása mellett. Az alkotmányos terep tehát készen áll, az új Szövetség Seamus Heaney

kifejezésével élve megkötött, „már csupán” a fejekben kell a rendszerváltásnak végbemenni.

Konfliktusmegoldás

A konfliktus-feloldás sikere nem csupán a konfliktus feloldás módszerétől függ, hanem azt alapvetően a konfliktus természete is meghatározza. A szakirodalom tekintélyes része ezért, a konfliktusok tipizálásával és – a konfliktus megoldás nehézségéből kiindulva – a konfliktus tartósságával foglalkozik. Az elemzők külön kategóriát alkottak az olyan ellentétek leírására, amelyeknek feloldása különösen reménytelennek mutatkozott. Ezen konfliktusok, olyan szükségletek köré rendeződnek, amelyekben nem képzelhető el kompromisszum, vagy az alkukötés esélye csekély. William G. Cunningham így ír erről:

„Amennyiben a feszültség, konfliktus vagy az erőszak eredete osztályhoz, státuszhoz, etnikumhoz, nemhez, valláshoz vagy nacionalizmushoz kötött, mind ugyanazzal a fundamentális kérdéssel szembesülünk.”⁷⁰

Edward Azar „elhúzódó társadalmi konfliktusnak” (Protracted Social Conflict, PSC) nevezi azon konfliktusokat, amelyek nem anyagi érdekek összecsapásából alakulnak ki, de szükségletek és valamely identitáshoz kötött érdekek alapján fejlődnek ki. Azar így fogalmaz az elhúzódó konfliktus kialakulásáról:

„Ezek az identitáshoz kötött csoportok a közösen vallott vallásos, etnikai, faji, kulturális vagy más jellemzők alapján azért lépnek fel, hogy kivívják és biztosítsák sajátos identitásuk [elismerését- P.M.] a társadalomban. Amikor megtagadják tőlük a fizikai és gazdasági biztonságot, a politikai részvételt és a más csoportok általi elismerést akkor jellemző identitásukat elvesztik, és

⁷⁰ Edward Azar [1991]: „The Analysis and Management of Protracted Social Conflict” in Volkan, J., Montville, J., and Julius, D. (szerk.): The Psychodynamics of International Relationships, vol. II. Lexington Mass: D.C.Heath. p.19.

*minden maguktól telhetőt megtesznek majd azért, hogy azt visszaszerezzék. Röviden, ebből fakad az elhúzódó társadalmi konfliktus.”*⁷¹

Rupesinge a leginkább feloldhatatlannak vélt konfliktusok vizsgálatakor négy alkategóriát különböztetett meg: 1. Az állam és a felkelő csoport közti *ideológiai* különbség 2. A társadalomban a *kormányzással és hatalommal* kapcsolatos konfliktus 3. *Faji* alapú konfliktus 4. *Identitáshoz* köthető konfliktus, ahol a szembenállás alapvetően etnikai jellegű.⁷² Az észak-ír példa nem csupán időbeli kiterjedése miatt kategorizálható elhúzódó konfliktusnak, hanem az identitáshoz való kötöttsége és nulla-összegű játéknak való felfogása miatt tartják az elemzők megoldhatatlannak. Az előző oldalakon a konfliktus természetének leírására és a szakirodalom deskriptív ismertetésére került sor. A következőkben a probléma menedzselésének, megoldásának vagy transzformációjának módozatairól kívánok képet nyújtani, az elméleti irodalom felhasználásának segítségével. Ezen kívül, a politikai szereplők által tudatosan vagy nem szándékosan alkalmazott lépéseket követem végig.

Azar szerint a konfliktus feloldásának lehetséges módja az, hogy a szemben álló felekkel megértetik, hogy mindkettőjüknek „legitim szükségletei” vannak, amelyeket ki kell elégíteni. A szükségletek kölcsönös legitimitásának elismerése után meg kell teremteni a politikai és társadalmi folyamat feltételeit, amelyekben ezek a szükségletek kielégíthetőek. Kiemelendő tehát, hogy a megoldásnak politikai és társadalmi szinten egyaránt választ kell nyújtania a konfliktus feloldásának módozataira. Burton elmélete (Conflict Resolution Theory, CRT) három konfliktus-megoldási típust definiál: a konfliktus megoldása (resolution), a konfliktus

71 Azar [1991]: p.95. Az angol recognition szó nem csupán „elismerést” jelent, de másik jelentésének – „megbecsülés” – pozitív értelmű konnotációja is van.

72 Idézi Rupesinge [1992] in Vuckovic [1997] p.18.

menedzselése és rendezése.⁷³ A konfliktus *menedzselése* „az alternatív vita-feloldási módozatok által” alkalmas a konfliktus határok köré szorítására és korlátozására, de nem nyújt végleges megoldást. A *rendezés* (settlement) „hatósági és jogi folyamatok” által történik, amelyet az elitek kezdeményezhetnek az által, hogy „a probléma gyökerére ásnak”. A *konfliktus-megoldás*, a menedzsmenttel és a rendezéssel szemben a felek által közösen meghatározott és elérendő célt feltételez, és valóban tartós választ kíván nyújtani. Az észak-ír helyzetben ilyen közös célt, a béke megteremtésén kívül a felek nem találtak, azért a menedzselés tartható a tárgyalásokat céljának. Ez azonban nem jelenti, hogy hosszú távon nem sikerül a megoldás fázisába átlépni. A rendezés elitvezérelte motívuma is megtalálható a 90-es évek békefolyamatában. Ezek a kategóriák azért nem használhatóak eredményesen. Érdekes inkább megvizsgálni a tartalmi és taktikai módozatokat, amelyek segítették vagy gátolták a béke elérését.

Burton szerint a konfliktus feloldása hosszú távú folyamat, amely a politikai, társadalmi gazdasági alrendszerekben változást eredményez. Ez az „analitikus és probléma-megoldó folyamat” nemcsak intézményi struktúrák kialakítására irányul de figyelemmel kell lennie az egyéni és csoportos identitás és elismerés (recognition) problémáira. Az észak-ír példa egyértelmű bizonyíték arra, hogy a béke-kompromisszumhoz való eljutás egyfajta tanulási folyamat eredménye, amelyben a politikai aktorok számot vetnek a rövid és hosszú távú célok elérhetőségének esélyével. A brit kormány kényszerű beavatkozása a 70-es évek elején, a nacionalisták egyesítési céljainak elérhetetlensége, vagy az unionisták számbeli és súlybeli háttérbe szorulása, az ír-brit viszony normalizálódása mind a béke melletti érveket erősítették. A béke felé való elmozdulás, a konfliktus kezelése tehát ugyanolyan dinamikus és reagáló folyamat, mint a nacionalizmus kialakulása és

⁷³ William G. Cunningham [1998]: „Conflict Theory and the Conflict in Northern Ireland” M.A. dolgozat University of Auckland <http://www.cain.ulst.uk/events/cunningham>, p.18.

mobilizációja. Ebben az értelmezési keretben érthető csak meg a republikánus mozgalom átpolitizálódása a 60-as évek végén és a mozgalom emberjogi, egyenlősítő karakterének átváltozása nacionalista mobilizációs eszközzé, és az absztentista politikával való szakítás.

Az aktorok kiterjesztése a korábbi kooptációs politika megváltozását jelentette. A brit fél és az ír kormány felismerte, hogy a szélsőségek kizárása, és a mérsékeltekkel való megegyezés nem vezet sikerre. A paramilitánsokhoz kötődő vagy egyéb szélsőséges pártok nem zárhatóak ki, hiszen rajtuk is függ a megegyezések továbbélése, az implementáció sikere. Az SDLP által a 80-as évektől javasolt politika, az, hogy a SF-et vonják be, ekkora érett be. Az SDLP azért volt érdeke a SF bevonása, mivel a párt az alkotmányos nacionalizmus békés módszerét követve ki kívánta zárni a fegyvereket a folyamatból. A hatalommegosztás elérendő politikájának logikája is azt diktálta, hogy két nacionalista párt legyen a színen, amely több szavazatot tud szerezni, és képes az unionisták valódi ellenpontjaként működni. Ehhez azonban elengedhetetlen volt a politikai *szereplők viselkedésének* megváltozása.

A konfrontatív politikát, a hatalmi eszközök használatát az északiakat egyenlő félként való kezelés politikája váltotta fel. A SF SDLP általi becsalogatása a brit kormány ügyes taktikája volt. Saját érdekét összekötötte össze az SDLP-t aggasztó jelenséggel, azzal, hogy az SDLP féltette kivívott pozícióját a SF megjelenése miatt.

Érdekes, hogy a Belfasti Egyezményhez vezető úton a szereplőket tekintve a stratégiája „felpuhult”. Éppen a szereplők kiterjesztését, az inkluzivitást kérdőjelezi meg Horowitz, amikor a „szereplők hatékony csökkentéséről” ír. Horowitz kimutatja, hogy az SDLP és az UUP dominálta a tárgyalásokat, a DUP és az UKUP kivonult a tárgyalásokról. A kívülről sokszereplős folyamat tehát szinte „tête-à-tête” eszmecserévé szűkült. Emellett, a két kormány nem szabta meg a tárgyalási agendát,

a nagyobb pártok azt önállóan alakították ki. Horowitz szerint éppen a kevészereplős tárgyalási rend segítette a koherens eredmény elérését.⁷⁴

A közvetítés mind belpolitikai, mind nemzetközi értelemben alapvető jegye volt a békefolyamatnak. A közvetítés volt a garancia arra, hogy a megszakadt tárgyalások után is megmaradjon a kontaktus a felek között. A közvetítés és a tárgyalás nemcsak egyazon folyamat két fázisaként fogható fel, hanem a közvetítés értelmezhető a nem csupán a politikai elitet érintő, szélesebb társadalmi megbékélés eszközének is. Észak-Írország esetében a közvetítés a tárgyalással párhuzamosan folyt, sőt meg is előzte azt. Ennek oka az volt, hogy – különösen a Sinn Féin és a brit kormány kapcsolatában – a bizalomépítés „lágy politikájának” meg kellett előznie tárgyalást. Az 1993-ig tartott titkos diplomácia feloldásának a széles, előzetes konzultációs folyamat volt az előzménye. A közvetítést felfogható a „megtérítés művészetének” is, de a „két vágányos diplomácia” kezdő szakaszaként is értelmezhető. Fontos kiemelni, hogy ezen két módszer alkalmazása garantálta azt is, hogy a fegyverszünet felmondása után fokozatosan vissza lehessen térni a tárgyalóasztalhoz.

Burton mutat rá arra, hogy a primordiális, ősi identitások elismerésére nem alkalmazhatók a szokásos konfliktuskezelési megoldások. Ezen konfliktusok kezelésére a szakértők kidolgozták az ún. Track Two Diplomacy (kétvágányos diplomácia) három szakaszos módszerét.⁷⁵

John Montville definíciója szerint a „kétvágányos diplomácia” egy nem hivatalos, informális interakció az ellentétes csoportok vagy nemzetek között, amelynek célja, hogy stratégiákat dolgozzon ki, befolyásolja a közvéleményt,

⁷⁴ Donald Horowitz [2002]: „Explaining The Northern Ireland Agreement: The Sources of an Unlikely Constitutional Consensus” *British Journal of Political Science* 2002. No. 32. (pp.193-220) p.202.

továbbá a humán és anyagi erőforrásokat úgy rendezze el, hogy azok a konfliktus feloldását segítsék. Fontos annak tudatosítása, hogy a „két vágányos diplomácia” nem a hivatalos, formális, „Track One” kormányközi, vezetők közti megbeszélések helyettesítője. A „kétvágányos” diplomácia szakaszai a következők:

(1) Az első szakasz probléma-megoldó műhelymunka-sorozat, vagy befolyásos emberek fóruma. Ez nem a fő döntéshozók, hanem a szakértők tanácskozása. A tanácskozások során a konfliktus alternatív definícióit dolgozzák ki, és szakemberek segítségével kommunikálni kezdenek egymással. A végcél az, hogy az első szakasz végére a felek az ellentétet ne nulla-összegű játszmaként fogják fel. Ez a fázis a nem-hatalmi-politika terepe, ahol még nincs helye alkudozásnak, inkább a szükségletek felőli megközelítés, egymás kölcsönös elismerése, a tanulási folyamat a cél. Mindez informális légkörben folyik.

Bár Montville nem utal rá, de fontosnak tartjuk, hogy a már ebben a lépcsőben elkezdődjön a szemantikai tisztázás, vagyis kiderüljön, hogy a felek mit értenek egyes fogalmak alatt. Az íráskontextusban példaként említhető a béke fogalmának értelmezése. A béke kétféle értelmezése volt tetten érhető: egyrészt, a konfliktus hiányát jelentette, másrészt egy folyamat eredményét.⁷⁵ Hartley szerint az első, negatív értelmezés „üres”, utópisztikus, a béke itt csak időleges állapotot jelölt, hiszen a konfliktus okát nem sikerült megszüntetni. Ezen értelmezés szerint a terrorizmus irracionális és rugalmatlan, ezért a béke veszélyeztetője. A második értelmezés szerint a terroristákkal ki lehet egyezni, azok racionális aktorok. Tartós béke akkor érhető el, ha a megoldás az adok-kapok szabályain alapul, és az

⁷⁵ John Burton [1995]: "Track Two: An Alternative to Power Politics" in John W. McDonald Jr. – Diane B. Bendahmane (szerk.): *Conflict Resolution: Track Two Diplomacy*. javított kiadás, Washington: The Institute for Multi-Track Diplomacy.

⁷⁶ Chris Gilligan – Jon Tonge [1997]: *Peace or War? Understanding the Peace Process in Northern Ireland*. Aldershot: Ashgate, 1997. Bevezetés cain

inkluzivitás elvét alkalmazzák.⁷⁷ Az ír békefolyamat során a legtöbb szereplő a második értelmezést fogadta el, amely végül a tárgyalások alapjává vált.

(2) A második szakasz a közvélemény befolyásolása, amelynek célja a békefolyamat nyitottsága által társadalmi támogatottság megszerzése.

(3) A következő lépcső a kooperatív gazdasági magatartás. Ez nem helyettesítője a konfliktus rendezésében a politikai eszközöknek, hanem kiegészíti azokat. A gazdasági segítségnyújtás elsősorban mindkét közösség munkásosztálya, valamint a munkanélküliek felé irányul. Ennek oka abban keresendő, hogy ezen társadalmi csoportokból rekrutálódik a paramilitáris szervezetek derékhada. (A gazdasági segítségnyújtás egyrészt a brit szubvenciót, másrészt az EU források elnyerését jelentette.⁷⁸)

A tematika kiterjesztése – olyan újabb dimenzió bevonását jelentette (pl. az emberi jogok kérdésével), ahol a felek könnyebben jutottak kompromisszumra. A kiterjesztés nyilvánvaló akadálya a kölcsönösen elfogadható témák korlátozott száma, valamint egy újabb problémaforrás importjának a veszélye volt. Az unionisták egy negyedik pillérben az észak-ír–angol/brit kapcsolatok intézményeit kívánták kialakítani, de ezt egyik partnerük sem támogatta. A *struktúrát* tekintve Thomson az „integratív alkudozás” (integrative bargaining)⁷⁹ kifejezéssel írja le azt a folyamatot, amikor az elosztandó tortát kreatív módon „növelik”, hogy a vitában álló felek mindegyike úgy érezze, hogy megfelelő nagyságú szeletet kapott belőle. Ez a megközelítés azzal számol, hogy a szereplők kilépnek a szokásos „gondolkodási dobozukból”, és másfajta megközelítést fogadnak el a probléma feloldására. Az addig tabunak számító, kényes témák behozatala a tárgyalási folyamatba – az

⁷⁷ Idézi Gilligan–Tonge 1997, uott.

⁷⁸ Az EU támogatásáról lásd az Európai Unióról szóló fejezetet.

⁷⁹ William Zartmann: „Business negotiation in Practice and Theory” Pinpoints Network Newsletter 2001. No.6., pp.7-8.

amnesztia kérdésével, például — nem feltétlenül a tárgyalások elakadásához vezet. A korábban az agenda tárgyát nem képező, vagy marginalizált kérdések előtérbe kerülése az alkudozást megkönnyíthette. A megegyezés során régi intézményeket szabtak át, másrészt új intézmények álltak fel. A „torta növelésének” az is megfelelő módja, ha az intézmények megsorozása által a politikai szereplők hivatalokhoz jutnak és maguk válnak az intézmények őrzőivé. Az arányosság elvének figyelembe tartása, például, oda vezetett, hogy számos külön minisztérium jött létre, amely hatáskörét tekintve egy kormányzati egységet is képezhetett volna. A hatékonyság tehát nem lehetett elsőrendű szempont. (Az észak-ír példa az Európai Unió Biztonságának a bővítések utáni osztódását, a torta szeletelését juttathatja eszünkbe.)

A tárgyalás végén megmaradt, immár elfogadható megoldáshoz a felek nem jutottak volna el, ha feláldozás szimbolikus gesztusa nem alakította volna át az egyébként is túlzó követelést racionálisan elfogadható megoldássá. Ebben a taktikában azonban az a veszély rejlik, hogy a tárgyalás az álláspontok közti – vélt vagy valós – szakadék miatt nem is jön létre. Ez a konfliktus elhúzódását, a frontvonalak megmerevedését vonhatja maga után.

A fegyverek leszerelésének problematikája szemléletes példája az optimalizáló és alkalmazkodó technikák vegyes alkalmazásának. A protestánsok által maximális követelésként állított leszerelés szimbolikus lebonyolítását a nacionalisták keményen visszautasították. A szimbolikus beszolgáltatás kívánalma magában foglalta a fegyverkészletek nyilvános megsemmisítését is. A gesztus elfogadhatatlan volt a nacionalisták számára, mivel egyet jelentett volna a nyilvános fegyverletétellel egy le nem győzött hadsereg – az IRA – számára. Az alkalmazkodás politikája nacionalista részről azt jelentette, hogy a Sinn Féin hozzájárult az IRA fegyverraktárainak

nemzetközi ellenőrzéséhez. (Ez az ellenőrzési folyamat nem terjed ki az IRA kezében levő fegyverekre, még kevésbé a szakadár csoportok elrejtett készleteire).

A túlzó és eredménytelen optimalizáló magatartás után – az unionisták részéről az AIE eltörlése a 80-as évek második felében, vagy a brit kivonulás követelménye a nacionalisták részéről a 70-es években – a felek átválthatnak az alkalmazkodó politika alkalmazására. Ez azonban azzal a veszéllyel járhat, hogy a csoport nem fogadja el a megváltozott, módosított álláspontot, így belső ellenzék alakulhat ki. A csoporton belüli alternatív hatalmi centrum léte nemcsak a belső kohézió szempontjából lehet káros, hanem az instabilitás a tárgyalási pozíciót is csökkentheti. Emellett, a keményvonalas, radikális álláspont felé tolhatja a vezetőséget, amennyiben az meg akarja tartani hatalmi potenciálját a párton belül. Erre példa az UUP-n belül a David Trimble elleni kihívások sora. A katolikus lakosság növekedése, a SF térnyerése az unionisták ostrom-érzetét erősítette. A hosszú távú érdek ezért azt diktálta, hogy garanciákat adjanak a nacionalista oldalnak, abból a feltevésből kiindulva, hogy ezen kisebbségi jogosítványok a nacionalista többség előállása esetén őket illetik meg. Az unionisták tehát az utóbbi évtizedek béke-megállapodásaiból azt a következtetést vonhatták le, hasznosabb rövidtávon megegyezni.⁸⁰ Az unionista értékelés paradoxona, amely a belső vitáknak is motorja volt, a következő: a többpárti tárgyalásoktól kedvező kimenetelt nem igazán várhatnak, de nem is maradhatnak ki belőlük. Nincs tehát tökéletes megoldás, de a partvonal politikája mindenképpen a brit és ír kormányok számára azt a lehetőséget hagyja nyitva, hogy a nacionalisták számára kedvezőbb megoldások tekintsenek tárgyalási alapnak. Ebből az ambivalens, „kisebb rossz”(kimaradni) politikájából végül is Trimble-nek sikerült valószínűleg a legnagyobb eredményt kihozni, míg a távolmaradás UUP és UKUP általi politikája a nacionalistákkal való tárgyaláson túl

⁸⁰ Horowitz [2002] p.203.

nem tartalmazott tartalmi javaslatokat, tehát az AIE és a Keretegyezményeket ellenző magatartás meghaladását.

Hibás megfigyelés lenne azonban a nacionalista nyomásnak tulajdonítani a federális átszerveződést. Peter Lynch emeli ki, hogy a sikeres nacionalista mobilizáció és választási siker nem feltétlenül jár együtt a federális, autonomista követelések teljesítésével.⁸¹ A politikai folyamatoknak tehát „érési” folyamata van, amint azt a békéig való eljutás számos lépcsőfoka példánkban is mutatja. (Például, az 1974-es hatalommegosztást az unionisták meg tudták akadályozni, de az 1985-ben már nem sikerült.) A béke felé araszolást éppen a Sinn Féin igen sikeres, és az DUP elég eredményes visszaszorítása okozta. Emellett az erőszak kiszámíthatatlan szintje, és a biztonsági kérdés mozdította a brit és ír kormányokat az elszigetelés után a bevonás politikája felé, persze azzal a feltétellel, ha a tárgyalópartnerek lemondanak az erőszakról. A *normalizálás* a konfliktus feloldását jelentette a kritikus területeken tett kölcsönös engedményekkel. Ez mindkét fél részéről igen széles körű kompromisszumkészséget és magas szintű bizalmat feltételezett és megfelelő időzítést. A konfliktus-megoldás ütemezése (sequencing) hasonlóan lényeges garanciája a sikeres konfliktusmegoldásnak vagy a sikertelenségnek. Úgy vélem, hogy a pártok-terrorista csoportok viszonyának kettőssége jól szemlélteti, hogy miként eshet vissza a politikai folyamat egy-egy terrorista-cselekmény folyamányaként.

A fenti elemzésből világosan látható, hogy a békefolyamat nem linerálisan haladó történet, hanem hatások és ellenhatások dinamikus változásának eseménytörténete. A tárgyalásokról való kivonulások és visszatérések a folyamat szakaszosságának bizonyítéka. A politika szereplői számos „technikát” ki- és újra próbáltak amíg egy nem tökéletes, de optimális megoldáshoz eljutottak.

Az észak-ír pártrendszer különlegessége⁸²

Az etno-territoriális pártok: dinamizmus az állandóságban

Az észak-ír pártrendszer szembeszökő jellegzetessége, hogy teljesen hiányzik a brit területen működő két-és-fél pártrendszer, helyette az etnikai-vallási törésvonalat tükröző szélsőséges plurális pártrendszer jellemző. A következőkben a sokpárti, ámde kétosztatú politikai mezőt mutatom be. Azt állítom, hogy egyrészt a pártok jellegéből adódóan különleges az észak-ír politikai verseny, valamint, hogy a pártrendszer jellege befolyásolja, hogy milyen esélye van a hosszútávú békének, a kompromisszum politikájának. A törésvonalak beható vizsgálata arra is választ adhat, hogy a pártok érdekeltek-e politikájuk felülvizsgálatára. Az észak-ír pártrendszert nem izolálva elemzem, hanem kitérek arra a hipotetikus esetre is, amely szerint a brit pártrendszer importja kedvezően befolyásolta volna a béke esélyét.

Az észak-ír pártok regionális-etnikai pártokként definiálhatóak. Ennek a pártcsoportnak nincsen elfogadott leírása, de választási és legitimációs bázisuk a nemzeti szint alatti etno-territoriális közösséghez köthető. Az etnikai pártok nem csupán „helyhez kötöttségük” okán különböznek a többi párttól, hanem fontos jegyük az identitás alapú mobilizáció.

A modern catch-all pártokkal szemben, tehát, nem törekednek olyan programmal megszólítani a választókat, amely széles körben elfogadható érdekeket és értékeket képviselnek, választói bázisuk behatárolható.

⁸¹ Peter Lynch [2003]: “The Policy Impact of Regionalist Parties”, ECPR, Building a Party Family: Comparing Regionalist Parties, 2003. márc. 28-ápr 2. április konferencia-előadás írott változata

Horowitz az etno-territoriális pártokat úgy definiálja, hogy azok a klasszikus politikai pártok és érdekcsoportok között „oszcillálnak”, amelyek egy meghatározott etnikai csoport támogatásával politizálnak, és ezen csoport érdekeit képviselik.⁸³ Urwin inkább a területi jelleget tartja fontosnak, és nem az etnikai kötődést hangsúlyozza. Annak ellenére, hogy nem minden etnikai párt köthető területhez és az fordítva is igaz, az észak-ír esetben a pártok karakterében mindkét jegy megtalálható.

Az etnikai pártok csoportosítására számos közül Lieven de Winter kategorizálási kísérlete a legjobban meggyőző és leginkább alkalmazható az észak-ír pártokra.⁸⁴ De Winter szelekciós módszere a területi és politikai változást követelésének, vagyis a radikalizmusnak a foka. Ez alapján elkülönített protekcionista, autonomista, nacionalista-federalista, valamint szeparatista-függetlenségi pártokat. A mérsékelt, protekcionista pártok csupán az identitás és annak értékének elismerését szorgalmazzák, és megelégednek a fennálló rendszeren belüli jogi-intézményi változásokkal, amelyek előmozdítják a csoporthoz tartozók jogainak védelmét, segítik a kisebbség továbbélését.

Az autonomisták a területi különállásért és a központi elittel való hatalommegosztásért politizálnak, vagyis tevékenységük már érinti az állam területi átrendeződését, hiszen csoporthoz, területhez kötődő jogosítványokat követelnek. A nacionalista-federalista pártok célja az állam federális átrendeződése, a szubnacionális egységek mellérendeltségének elérése, az autonómiánál szélesebb jogosítványok kivívása. Máig vitatott kérdés, hogy a federalizmus a nemzetállam egyfajta védekező mechanizmusa, olyan állami válasz, amely az állam keretét megszilárdítja, avagy a szecesszió előszobája. A nyugat-európai példák azt mutatják,

⁸² A pártok kialakulásához és átváltozásához lásd a Függelék IV. táblázatát.

⁸³ Donald L. Horowitz [1985]: *Ethnic Groups in Conflict* Berkeley: California University Press, p.291.

hogy a federalizmus megfelelő válasz lehet a széparatizmus ellen, az állam megfelelő akkomodációs eszközzé válhat, főleg, amennyiben a széparatizmus politikai-gazdasági feltételei nem kedvezőek. A széparatista pártok az elszakadásban és önálló állam megteremtésében látják a kisebbség fennmaradásának garanciáját, nem elégednek meg az állam keretén belül, a többség által nyújtott jogokkal.

A radikalizmus foka szerinti csoportosítás tulajdonképpen lefordítható Sartori rendszer-ellenes és rendszer-támogató párojaira, hiszen az egyre radikálisabb törekvések, mint amilyen a széparatizmus, a fennálló berendezkedés ellen irányulnak. Az észak-ír pártok közül mind a négy nagy párt nacionalista párt, és könnyen belátható, hogy az unionista-nacionalista ellentét a politikai rendszer jogosságának, vagyis a rendszer-lojalitásnak a kérdése is, nem csupán az identitással összefüggő vagy területi probléma. Az unionista pártok ebből a szempontból az államot-támogató nacionalizmus, a nacionalista pártok, mint állam-ellenes pártok írhatóak le. (Annak ellenére, hogy a pártok profilja, és céljuk markánsan nem változott, mégis az állami politika megváltozása újfajta értékelést igényel. Az elszakadáshoz és az egyesítéshez való viszonyulás megváltozott. Az utóbbi időben a nacionalista pártok közül a SF is kevésbé radikális – hosszútávon elérendő és békés – megoldást kínál, de a Munkáspárt maga is átvette a devolúció politikáját, maga emelte a hivatalos ellenzéki, majd 1997-től kormányzati politika rangjára. A devolúcióhoz tehát két oldalról vezetett a pártok útja.)

A mérsékelt-protekcionista pártok közé sorolhatók az unionisták, az UUP és a DUP is, a széparatista pártból federalista párttá vált SF és autonomista-federalista pártként jellemezhető az SDLP. A széparatizmus tehát, mint a legradikálisabb cél, a békefolyamattal időlegesen federalizmussá szelidült. A radikális követelés

⁸⁴ Idézi Maximilián Strmiska [2002]: A Study on Conceptualisation of (Ethno) Regional Parties Central European *Political Studies Review* 2002. No. 2-3, tavasz-nyár – www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=40

nacionalista politikája tehát „bevált”, és bár nem sikerült a függetlenség, vagyis esetünkben az ír egység elérése, de az állam alapvető változáson ment keresztül.

De Winter további két kategóriát alkotott, függetlenségi és szeparatista (irredenta) pártokra osztva a nacionalista pártokat.⁸⁵ Ez alapján a SF és az SDLP a második csoportba sorolható, hiszen számukra az elszakadás egyben egy másik államhoz való csatlakozást, nem önálló államiság megteremtését jelenti. A SF radikalizmusa ellenére tehát konzervatív nacionalista párt abból a szempontból, hogy az államiságot nem meghaladó, és a területiség elvét hangsúlyozó párt.

Az észak-ír pártok nem single-issue pártok, annak ellenére, hogy az etnikai mobilizáció, az „identitás-politika” központi szerepet kap a pártprogramokban és a többi szakpolitikát is alapvetően befolyásolja. A négyosztatú politikai tér biztosítja, hogy a választóknak lehetősége nyílik mérsékelt-radikális avagy szociális jellegük alapján választani a pártok közül. Az ideológiai kötődés azonban másodrangú, és a közösségeken belüli választásként értelmezendő. A pártok mind a hagyományos baloldalon, mind a jobboldalon megtalálhatóak.

A legtöbb politikai párt tehát Északon „konfesszionális párt” tehát „egy vallás és osztály kizárólagos” képviselőjére törekszik. McAllister mutat rá, hogy a pártok a vallási törésvonal elmélyítésében érdekeltek, a szavazói bázis megtartása érdekében „elnyomják” azokat a közösségen belüli potenciális választóvonalakat, mint amilyen az osztálykülönbség.⁸⁶ Ennek ellenére, a pártok nem egydimenziós, vagyis single-issue pártok. Igazán, catch-all pártoknak nem nevezhetőek, hiszen egy meghatározható célközönséghez szólnak, annak ellenére, hogy szervezetüket tekintve modern képződmények.

⁸⁵ Winter de Liewen [1998]: „Conclusion. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties” L.De Winter – Huri Türsan (szerk): *Regionalist Parties in Western Europe*. London: Routledge pp. 204-47.

⁸⁶ Ian McAllister [1983] „Political Attitudes, Partisanship, and Social Structure in Northern Ireland”. *Economic and Social Review* Vol.14.No.3 pp.185–202.

A jelenlegi pártrendszer gyökerei már a 19. század pártosodásának idején megjelentek, de a 1921-es partíció határozza meg alapvetően a pártok konstellációját. Az 1960-as évek végén konszolidálódó pártrendszer az utóbbi időkig makacs állandóságot tükrözött, és a Lipset-Rokkan féle „befagyási hipotézis” alkalmazhatónak tűnt a területre. Míg Nyugat-Európa államaiban a „befagyás” erős revízióra szorult, az utóbbi időkig Észak-Írország az állandóság iskolapéldájának volt tekinthető. Észak-Írországban a pártok számának növekedése figyelhető meg. Ezt a pártosodást azonban nem feltétlenül kell a pluralizálódás vagy a fragmentálódás jeleként értelmezni. Annak ellenére, hogy főleg a 70-es években és a 90-es évek közepén új pártok jelennek meg, ezek sokszor csupán régi pártok fragmentálódásából vagy újjáalakulásából jönnek létre. (A pártrendszer változatlansága azonban nem egyértelműen bizonyítja, hogy maguk a pártok nem változtak, vagy az egyéni szavazói viselkedést feltétlenül az etnikai törésvonal határozza meg.)

A törésvonalak nem egyszerűen a társadalmi megosztottság és különbözőség pártok és érdekszervezeti csoportok által tükrözött leképeződések. A pártok nemcsak leképezői, hanem maguk is alakítói, formálói a törésvonalaknak, hiszen funkciójuk a társadalom és a kormányzat szférája közötti közvetítés, a társadalmi-kulturális konfliktusok és értékkülönbségek politikai ügyekké alakítása (cleavage translation). Világos, hogy a pártok szelektálnak az „ügyek” között, s különbözőképpen jelenítik meg azokat, amelyeket képviselendőnek tartanak. A pártok közötti törésvonalak tehát nem feltétlenül tükröznek minden, a társadalomban egyértelműen vagy látenszen meglévő egyéni és csoportérdeket.

A nacionalista pártok

A fő törésvonalat illetően a DUP- UUP és a Sinn Féin-SDLP párosok osztják két részre a politikai mezőt. A nacionalista pártok közül két jelentős párt jött létre az utóbbi évtizedekben. A katolikus kisebbség érdekeinek szószólója a mérsékelt David

Hume vezette SDLP (Social Democratic Labour Party). Az SDLP belső reformok által kívánja javítani a katolikus kisebbség sorsát Észak-Írországon, és álláspontja szerint az északi többségnek kell döntenie saját sorsa, tehát az elszakadás, vagy az unió fenntartása mellett.

Szintén nacionalista erő, a Sinn Féin (Mi magunk), az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) politikai szárnya, amely csak az utóbbi években vált szalonképes tárgyalópartnerre. A leghosszabb múltra visszatekintő párt a francia forradalom hatására megalakult Egyesült Írek (United Irishmen) mozgalmát tekinti ősforrásának, Az Egyesült Írek 1798-ban elbukott felkelése, amely az ír egyesítést tűzte ki célul, több évtizedre hallgatásra kényszerítette a mozgalmat. Az 1848-as felkelés és a feniánusok mozgalma ismét mozgósította a jogkiterjesztés és a kialakuló szeparatizmus híveit, a gael kulturális újjászületés mozgalma (Celtic League) pedig az önálló nemzeti kultúrák által alakított nemzeti mozgalmak ideológiai töltetét adta.

Az 1902-ben Arthur Griffith alapította Sinn Féin (Mi magunk) a nacionalista sejtek, klubok és az ír westminsteri képviselők egy részének összefogásából született meg.⁸⁷ A párt a James Connolly vezetésével az 1916-os felkelés során került a figyelem középpontjába, amikor a párt az ír önkormányzat megvalósításáért az utcai harcot választotta. Az elbukott megmozdulás után párt tizenhat vezetőjét végezték ki. A húsvéti felkelést követő évben a SF újjáalakult, és mint önálló köztársaságot követelő lépett fel. Az 1918-as választásokon sikeresen szerepelve majdnem félmillió szavazatot szerezve (73 mandátum) a párt képviselői nem foglalták el alsóházi helyüket, hanem önálló dublini parlamentet hoztak létre. A polgárháború utáni partíció megosztotta a republikánus mozgalmat és azzal, hogy Eamonn de

⁸⁷ Arthur Griffith munkájának magyar vonatkozása, hogy az 1904-ben megjelent cikkgyűjteményének címe: The Resurrection of Hungary (Magyarország feltámadása). Griffith a szerinte törvénytelen 1801-es Unió által létrehozott közös képviselet bojkottjára hívott fel, és önálló nemzeti intézmények megalakítását szorgalmazta, hasonlóan a magyarokhoz, akik ilyen módon nyerték el (időlegesen) függetlenségüket Ausztriától.

Valera megalapította a Fianna Fáilt, a párt támogatottsága erősen megcsappant. (A brit kivonulásért az egyesítést feladni hajlandó párttagok megalakították a Demokratikus Baloldali és Munkáspártot.)

A mai SF az északi különállás átmeneti jellegre utalva az „ideiglenes” jelzőt kapta. A hetvenes években az emberjogi és republikánus eszme összekapcsolásával, az északi katolikusok védelmezőjének szerepében lépett fel. A párt honlapján található megfogalmazása szerint az Ír-sziget egész területén működő párt célja:

„...a nemzeti önrendelkezés kivívása és egy szekuláris, szocialista köztársaság megteremtése, amely a szigetre kiterjedő demokratikus gazdasággal rendelkezik, és amely az 1916-os Kiáltvány, az 1919-es Demokratikus Programon és Tone, Pearse és Connolly eszméin nyugszik”⁸⁸

A Sinn Féin történelmi okokra hivatkozva sürgeti az Ír-sziget egyesítését és ennek megvalósítása érdekében, tehát az angol jelenlét megszüntetéséért, az utóbbi évek politikai megállapodásáig nem tartózkodott az erőszak alkalmazásától sem.⁸⁹

Az unionista pártok

A politikai paletta másik oldalán foglalnak helyet az Egyesült Királysággal való 1801-es unió fenntartását támogató legnagyobb politikai pártok, az Ulsteri Unionista Párt (Ulster Unionist Party, UUP) és a Demokratikus Unionista Párt (Democratic Unionist Party, DUP). Az UUP a mérsékelt, kompromisszumra kész politikai vonalvezetés elkötelezettje. A párt – amelyet OUP-ként, tehát Hivatalos Unionista Pártként is emlegetnek – 19. századi gyökerekkel rendelkező, önkormányzat-ellenes pártként született. Bár hagyományosan a partíció és az önálló

⁸⁸ „Introduction to Sinn Féin and Irish Republicanism” www.sinnfein.org

Az 1916-os Kiáltvány eszméit idézve „Kinyilatkoztatjuk, Írország népének jogát Írország birtoklására, és arra, hogy akadálytalanul az írek sorsának urai, szuverének és ezen jogaik tőlük elidegeníthetetlenek legyenek.” („We declare the right of the people of Ireland to the ownership of Ireland, and to the unfettered control of Irish destinies, to be sovereign and indefeasible.”)

⁸⁹ A nacionalista erők célja az Ír-sziget egyesítése, amelyhez korábban a jogi alapot az Ír Köztársaság alkotmányában találhatták meg. E dokumentum második és harmadik paragrafusa szerint az Ír

belfasti kormány ellenzője, a párt 1921- 1972 között a legerősebb pártként volt kormányon. Az UUP a protestáns Orániai Renddel (Orange Order) ápol tradicionális és az utóbbi időben nem felhőtlen kapcsolatot.

A 60-as évek katolikus tüntetései és az emberjogi mozgalmak hatására a pártvezetés Terence O'Neill-lel az élen, elkötelezte magát a reformok és egyenjogúsítás politikája mellett. A kiegyezésen nyugvó politika megteremtését a párton belül és kívül egyaránt fellépő szélsőséges lojalista ellenzék aktivizálódása követte. A brit csapatok fellépése és az IRA aktivizálódása tovább radikalizálta az unionisták egy részét. A Brian Faulkner miniszterelnöksége (1971-72) alatt kudarcba fulladt hatalommegosztáson nyugvó kísérlet ismét pártszakadáshoz vezetett, így megszületett az Észak-Írország Unionista Pártja (Unionist Party of Northern Ireland (UPNI)). Az UUP azonban sikeresen kivédte mind a DUP és az UPNI támadásait, és megszilárdította pozícióját.⁹⁰ A felfüggesztés után a mérsékelt, O'Neill-vonalas unionisták közül többen a formálódó Szövetség Párthoz (Alliance Party of Northern Ireland, APNI) csatlakoztak, míg Ian Paisley lelkes, későbbi pártvezér a jobboldali radikális és főképp munkásosztálybeli tömegeket vonzotta. (A Vanguard-hoz csatlakozó puristák az eredeti célkitűzések végrehajtását követelték.)

Bár a James Molyneux pártvezéri helyét 1995-ben elfoglaló David Trimble-t megválasztásakor keményvonalas unionistának tartották, ő később mégis nyitottnak bizonyult a békeajánlatok felé. Ezért Trimble-t több oldalról is bírálat érte pártján belül, helyzete sokáig nem volt stabilnak mondható. Ennek dacára sikeresen bent tartotta pártját a tárgyalásokon és elvezette azt az aláírásig. David Trimble-nek nem volt könnyű helyzete, hiszen a brit miniszterelnökkel való megbeszélések a kényes egyensúly fenntartásáról szóltak. Az unionistáknak olyan engedményeket kellett

Köztársaság jogot formál a sziget egyesítésére, Észak-Írország területi integrálására. Az 1998-as egyezség ezt a klauzulát törölte az alkotmányból.

tenniük, amelyekkel elkerülhették annak látszatát, hogy az unionista érdekek kárára megkötött elvtelen kompromisszum születik. Ellenkező esetben a megszülető kompromisszum delegitimálná a vezetőséget és törékennyé tenné az egyezséget is.

Az Ulsteri Unionista Párt (UUP), amelyet OUP-ként, tehát Hivatalos Unionista Pártként is emlegetnek -- 19. századi gyökerekkel rendelkező, önkormányzat-ellenes pártként született. Bár hagyományosan a partíció és az önálló Belfasti kormány ellenzője, a párt 1921- 1972 között a legerősebb pártként kormányon volt. A párt a protestáns Orániai Renddel (Orange Order) ápol tradicionálisan és az utóbbi időben nem felhőtlen kapcsolatot.

A 60-as évek katolikus tüntetése és az emberjogi mozgalmak hatására a pártvezetés Terence O'Neill-lel az élen, elkötelezte magát a reformok és egyenjogúsítás politikája mellett. Ezt a kiegyező politikát a párton belül és kívül egyaránt fellépő szélsőséges lojalista ellenzék aktivizálódása követte. Az elégedetlen unionisták mellett a brit kormány is egyre gondterheltebben figyelte a biztonsági helyzet rosszabbodását, a rendfenntartó erők fellépésének eredménytelenségét. A brit csapatok fellépése és az IRA aktivizálódása tovább radikalizálta az unionisták egy részét. A Brian Faulkner miniszterelnöksége alatt kudarcba fulladt hatalommegosztáson nyugvó kísérlet ismét pártszakadáshoz vezetett, megszületett az Észak-Írország Unionista Pártja (Unionist Party of Northern Ireland (UPNI), amely a Sunningdale-i Egyezményben foglaltak mellett kampányolt. Az UPNI 1981-re kifulladt, és az UUP azonban sikeresen kivédte a DUP támadásait is, hosszú távon megszilárdította pozícióját.

A dörgegelmes hangú Ian Paisley tiszteletes vezette DUP (Democratic Unionist Party), a populista, keményvonalas unionizmus zászlóvivője, a Sinn Féin és

⁹⁰ Michael Connolly [1990]: Politics and Policy-making in Northern Ireland. London:Macmillan, főleg a 6.fejezet és a politikai pártok honlapja, amely elérhető a <http://www.ark.ac.uk/elections/gparties.htm> címről, valamint: <http://www.ark.ac.uk/elections/gparties.htm>

általában a nacionalista erőknél tett engedmények kényes ellenfele. A párt 1971 szeptemberében -- közvetlenül az IRA egyik Shankill Road-i robbantása után -- alakult, a Faulkner-ellenes, a hivatalos unionisták (Official Unionist Party, Hivatalos Unionista Párt) erőinek egy részét tömörítve. A DUP az unionisták válságidőszakaiban kap erőre, ahogy Moloney és Pollock fogalmaz: „A DUP a protestánsok aggodalmának fokmérője.”⁹¹ A párt tehát általában a mérsékelt unionistákból kiábrándult szavazók proteszt szavazatait gyűjti be.

A DUP azonban nemcsak a nacionalistákkal szemben viseltetik zsigeri fenntartásokkal, hanem a brit kormány az unió iránti elkötelezettségét is kétségbe vonja. A DUP Nagy-Britanniának a föderalizmus felé tartó jelenlegi átalakítása iránt is – mint a skót és walesi devolúció – erős kétséggel viseltetik. Ábrándképük leginkább egy viktoriánus, centralizált, egységes Egyesült Királysághoz áll közel. A DUP vezetése minden, a Sinn Féin-nel a tárgyalóasztalnál eltöltött percet az Egyesült Királyság fennmaradása elleni lépésként lát, ezért nem vett részt a tárgyalásokon, és megalkuvásról, a protestáns érdekek kiárusításáról szónokolt. A DUP a békekonstrukció belső kritikusa, a Trimble-féle politika ellenfele.

A politikai paletta kisebb pártjai a PUP (Progressive Unionist Party), az UKUP (United Kingdom's Unionist Party), az Independent Unionists (IU), továbbá a NIWP (Northern Ireland Women's Party). Az etnikai törésvonal két oldalán elhelyezkedő pártok mellett jelen van a közösségeket összekötni kívánó, azon átívelő Alliance Party (Szövetség Párt). A párt 7-10%-os stabil választói támogatottsággal bír, és az új Közgyűlésben is képvisellel rendelkezik.

A másodlagos törésvonalak szerepe

Az etnikai törésvonal mellett a bal/jobbs tengely mentén kialakuló megosztottság jelei is felfedezhetőek. A redisztribúció, tehát az osztálydimenzió

⁹¹ Ed Moloney - A. Pollock [1986]: Paisley. Dublin; Poolbeg Press, p.265.

másodlagos téma, de az állam szerepét illetően élesen elkülöníthetők a pártok: a DUP támogatói baloldalibbak mint az UUP vagy az Alliance hívei, míg a nacionalista oldalon a SF balra áll az SDLP-hez viszonyítva.⁹² A nacionalista oldalon a SF inkább az alacsonyabb társadalmi státuszú, kevésbé iskolázott, városi rétegek, míg az SDLP a katolikus középosztályt képviselőjeként szerepel. Az osztály-helyzet és az iskolázottság élesen osztják ketté a keményvonalas és mérsékeltebb pártokat. A középosztálybeli és magasabb iskolázottságú válaszadók száma a centrumtól a szélsőségek felé haladva csökken.⁹³ (A középen elhelyezkedő Alliance, például, a városi, iskolázottabb középosztálybeli szavazókat vonzza.)

Az unionista táboron belül az iskolázottság meghatározóbb, míg a város/vidék megosztottság a nacionalista oldalon szembeötlőbb, ahol az SDLP a vidék pártjának számít, míg a Sinn Féin és az Alliance inkább a városi rétegektől kap szavazatokat.

A korosztálybeli különbségekre magyarázatot ad, hogy a SF és a DUP később csatlakozott a pártversenyhez, és ezért sikeresebbek rekrutál a nem elkötelezett, fiatalabb nemzedékek között.

A templomba járás – a vallásosság indikátora – nem mutatható ki, ezzel is bizonyítva, hogy a konfliktus politikai természetű és nem valláshoz kötött. A nacionalisták között a pártválasztás az alkotmányos kérdéshez kötött, míg az unionista oldalon a gazdasági megfontolások és a bal/jobbs tengelyen elfoglalt pozíció is befolyásolja a pártválasztást. A vallás és nacionalizmus kérdésében elfoglalt vélemény a pártválasztásra gyakorolt hatását azonban igen nehéz elkülöníteni és mérni.⁹⁴ Igaz a vallás–pártválasztás korreláció megfelelő mutató, de nem feleltethető meg egymásnak teljes mértékben a vallás és a nemzeti kérdésben elfoglalt álláspont, valamint az ebből adódó pártválasztás. Az egyén „törésvonal lefordítása” (cleavage

⁹² Geoffrey Evans – Richard Sinnott [1999]: „Political cleavages and party alignments in Ireland, North and South”. *Proceedings of the British Academy*, 1999. No.98. (pp. 419-456.) p. 443.

⁹³ Evans- Sinnott [1999], p. 450.

translation) tehát nem egyértelmű csupán ezen dimenzió alapján. Ebből következően, a pártválasztásnak más indoka is lehet, amely nem csupán a közösségek közti, hanem azokon belüli pártválasztást is befolyásolja.

Megállapítható, hogy a törésvonalak egymás mellett élnek, de nem makroszinten, ahogy az a nyugat-európai pártrendszerekben általánosan jellemző”. Észak-Írország pártversenyében az etnikai centrum/periféria törésvonalon *belül* jelennek meg az egyéb al-törésvonalak. A tehát a szakirodalom által feltett kérdés – mely törésvonal vált fel mit – Észak-Írország esetében átfogalmazandó.

A bal-jobb – a brit politikában és máshol meghaladott – kategóriái megjelentek Észak-Írországban. Kérdéses azonban, hogy a szavazói viselkedést illetően a terület „végigmegy-e” az osztályszavazatiság fázisán, vagy az etnikai törésvonal dominanciája marad meghatározó. A ciklikus válságok a politikai agenda első helyére helyezik a „béke-kérdést”, így a többi téma csak másodlagos szerepet játszik a közbeszédben. Ez azonban nem jelenti, hogy a választók számára is másodlagosnak tűnnek a nem-etnikai kérdések.

A valós dilemma, hogy ezen másodlagos strukturáló tényezők kinőnek-e az etnikai törésvonal alól, azt hosszú távon helyettesítik-e. Ez annál is fontosabb kérdés, mivel a hagyományos törésvonalak (osztály, vallás) szerepe csökkenő tendenciát mutat, de legalábbis átstrukturálódik az utóbbi évtizedekben a fejlett democráciákban.

Jelenleg az etnikai törésvonal egyértelmű elsőbbsége és stabilitása regisztrálható. Ez a jelenség annyiban kedvező, amennyiben képes garantálni a konszociális berendezkedéshez elengedhetetlen közösségi választói stabilitást. A szegmensben belüli stabilitás és a konszociatív demokrácia esélyének kapcsolatáról Paul Mitchell értekezik. A szerző szerint a konszociációs megoldásokat egyértelműen segíti a

⁹⁴ Evans- Sinnott [1999] p.449.

szegmensek választásokon mutatott stabilitása.⁹⁵ A pártok száma, a pártrendszer fragmentáltsága kevésbé igazít el a rendszerstabilitást illetően. Megosztott társadalmakban a konszociációs rendszer alkalmazhatósága sem önmagában attól függ, hogy a pártok kisebbséget alkotnak, és egymásra legyenek hagyatva a kormányalakításkor. Meghatározó, és a megoldást elősegítő körülmény, ha a „versengési tér” (Sartori kifejezése a „space of competition”) védekező, nem terjeszkedő. Ez azt jelenti, hogy a lebegő szavazók szavazataiért folyó verseny korlátozott, hiszen azok kevesen vannak, és a pártok tudják, hogy nem terjeszkedhetnek, így nem is kívánnak catch-all pártokká válni, hisz akkor törzsszavazóik támogatásából vesztenének.⁹⁶ A választási retorika funkciója tehát, hogy a táboron belüli szolidaritást erősítse, valamint a stabil választókat mozgósítsa. Az utóbbi évtizedekben nem létezett lebegő szavazat, a verseny nélkül elnyerhető mandátumok száma magas volt, 40 és 60% között mozgott.⁹⁷ Az elit bebetonozódását a politikai mobilizáció alacsony szintje is elősegítette. Személyi változásokra, vagy új pártok sikeres szereplésére csekély esély mutatkozott. (1936-ban, például, képviselők 40%-a tizenöt éve, az Alsóház megalakulása óta tag volt.).⁹⁸

Paradox módon tehát, annak ellenére, hogy a másik tábor szavazatainak elnyeréséért nem folyik választási harc, a választási retorika igen harcias és szélsőséges. A választási harc erős, radikális nyelvezet a kizárólagosság üzenetét képviseli, és a meglévő közösségi határok vonalát erősíti. Mitchell szerint bár

„a sikeres konfliktuskezelés (regulation) egyik feltétele (a szegmens-stabilitás, amely az elit politikai stabilitását adja) formálisan megvan, az elit

⁹⁵ Paul Mitchell [1991]: „Conflict regulation and party competition in Northern Ireland” *European Journal of Political Research* 1991.No.20. (pp.67-92) p.76.

⁹⁶ P.Mitchell [1991] p.77.

⁹⁷ Vernon Bogdanor [1999]: *Devolution in the United Kingdom*. Oxford: Oxford University Press.p.80.

⁹⁸ J.L. McCracken [1994]: „Észak-Írország 1921-1966 között” in T.W. Moody– F.X. Martin (szerk.): *Írország története*. Budapest: Corvina. (pp.214-221) p.218.

ezen stabilitását azonban aláássa az a tény, hogy a minden egyes szegmensen belül rivális elitcsoportok versengenek.”⁹⁹

Az 1998-as Egyezmény megerősítette a táboron belüli versengést. Azokon a helyeken pedig, ahol egy-egy oldal csupán egy párttal képviseltette magát és ezek az NPE más-más oldalán helyezkedtek el, valódi versenyt teremtett, a választókat nehéz választás elé állítva. Érdekes, hogy az NPE az etnikai törésvonalon belül és azt átszelve egyfajta harmadlagos vagy pót-törésvonalként jelenik meg. A képet még jobban bonyolítja az, hogy a DUP egyértelműen megegyezés-ellenes pártnak tekinthető, annak ellenére, hogy arányánál fogva részt vesz a kormány munkájában. Hasonlóan, a Sinn Féin a NPE melletti elkötelezettségéről szól, annak ellenére, hogy az utóbbi időkig a párthoz kötődő paramilitáns csoportok fegyver-beszolgáltatásának akadálya állta alá a békét.

Amint arra Lipset-Rokkan klasszikus törésvonal-elmélete is rámutat, a különböző törésvonalak pusztán léte önmagában nem határozza meg a politikai rendszer konfliktusosságát és nem iránymutató a rendszerstabilitás mértékét illetően sem. A másodlagos törésvonalak markánsabbá válása és *egymást metsző* elhelyezkedése oldhatja az oszloposodott társadalom merevséget és mozgíthatják el a társadalmat a szegmentált pluralizmus irányába.

Mindenesetre, a nem-etnikai törésvonalak megléte a makro-szinten pozitív folyamat, hiszen keresztbe metszve a katolikus-protestáns tengelyt oldaná az etnikai törésvonal elválasztó jellegét. A másodlagos törésvonalak felbukkanása azonban intraszegmentális versengésben azonban nem segíti elő a megbékélést. A másodlagos, de markánsan jelentkező törésvonalak megléte az, amely több mozgásteret enged a pártoknak. A szegmensen *belüli* másodlagos törésvonalak

⁹⁹ P.Mitchell [1991] p.77.

egyfajta egérútként szolgálnak, helyettesítő szerepük van. A bal-jobb témákkal a választókat megszólítani képes pártok ezért nem feltétlenül kell elmozdulniuk a kompromisszum felé.¹⁰⁰

Evans és Duffy a törésvonalak leírása mellett azt vizsgálja, vajon érdekelték-e a pártok az alkotmányos kérdésben a kompromisszumos megoldás felé elmozdulni.

¹⁰¹ A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy mivel az unionista táborban az alkotmányos kérdés mellett a bal-jobb törésvonal is jelen van, ezért a pártok választhatnak, hogy melyik dimenzióban versengenek. A DUP a baloldali szavazókat megnyerve nem kénytelen elmozdulni szélsőséges pozíciójából, hiszen így is, a gazdasági törésvonal bal oldalán elhelyezkedve biztosított számára az unionista szavazatok egy része.

Világos tehát, hogy a nem etnikai törésvonalak megjelenése önmagában nem gyengíti az etnikai törésvonal relevanciáját. Ez az észak-ír jellegzetesség a törésvonalak változásának irodalmában is megjelenő általános megállapítás. Mair vizsgálata szerint, a klasszikus Lipset-Rokkan féle törésvonalakat nem váltja fel idővel a fiatalabb generációban a poszt-indusztriális törésvonal.¹⁰² A klasszikus és poszt-materiális törésvonalaknak tehát kiegészítő, semmint átalakító szerepük van. Bartolini és Mair – egy évszázad választásait átfogó kutatása alapján – nem arra helyezte a hangsúlyt, hogy a régi társadalmi rendet felváltotta egy újabb, s nem is arra, hogy a politikai mobilizáció egyik logikáját (szerkezeti, osztályalapú, vagy társadalom ipari jellegéből adódó) immáron egy másik (kulturális, értékalapú, vagy a „kockázati társadalomból” fakadó) helyettesíti. Szerintük a törésvonal-elmélet

¹⁰⁰ Robert Evans – Mary Duffy [1997]: „Beyond the Sectarian Divide: The Social Bases and Political Consequences of Unionist and Nationalist Party Competition in Northern Ireland”, *British Journal of Political Science* 1997, No.27, (pp.47-81), p.49-51.

¹⁰¹ Evans –Duffy [1997], p.51.

¹⁰² Seymour M. Lipset – Stein Rokkan [1990]: „Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments. Introduction.” in Peter Mair (szerk.) [1990]: *The West European Party System* Oxford: Oxford University Press, pp. 91-138.; Stefano Bartolini – Peter Mair [1990]: *Identity, Competition,*

továbbra is időszerű, hiszen a nemzeti és ipari forradalmak nyomán fennmaradt törésvonalak párhuzamosan léteznek a posztindusztriális és posztmodern társadalmak szerkezeti és kulturális sajátosságaival.

A másodlagos törésvonalak átstrukturáló ereje, mint a konfliktus feloldására ható elsődleges tényező tehát egyelőre elhanyagolható, míg az etnikai törésvonal oldódása sem igazolható. A konfliktus tehát csak az elsődleges törésvonalak *tartalmának*, konfliktusosságának megváltozásában rejlik.

A pártok felelőssége vagy felelőtlen pártok: brit izolacionizmus és korlátolt cselekvési kör

A pártok a konfliktusban betöltött *szerepét* illetően, két markáns álláspont jellemző; az egyiket a „brit-izolacionista”, a másikat a „korlátolt cselekvési kör” kifejezéssel illethető. A „brit izolacionizmus” modelljének képviselői – például Hugh Roberts¹⁰³ – a brit pártok elzárkózásában, és abban látja a konfliktus továbbélésének okát, hogy a brit pártok nem jelentek meg a választásokon, valamint konszenzus mutatkozott abban köztük, hogy az észak-ír kérdést nem tekintik pártpolitikai ügynek. Ez a hozzáállás – mind munkáspárti, konzervatív, és (gyakran) liberális részről is – azt eredményezte, hogy a kérdés mintegy kiiktatódott a brit, nemzeti politikából. (A konzervatívok 1992-es szereplését kivéve, amikor öt százalék körüli eredményt értek, a brit pártok láthatatlanok maradtak.)¹⁰⁴ Az észak-ír politikáért Londonban lobbizók tehát csekély érdekérvényesítési potenciállal rendelkezhettek, amennyiben az ellenzékhez vagy a kormánypárthoz folyamodtak támogatásért. Azon általános és elterjedt megállapítás, hogy az unionisták a konzervatívokhoz állnak

and Electoral Availability: The Stabilisation of the European Electorates 1885-1985. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 212-249.

¹⁰³ Hugh Roberts [1987]: „Sound Stupidity: The British Party System and the Northern Ireland Question” *Government and Opposition* Vol.22,No3. 1987.nyár, pp.315-36.

¹⁰⁴ Robert Evans – Mary Duffy [1996]: “Building Bridges? The Political Implications of Electoral Integration for Northern Ireland” *British Journal of Political Science*, 1996, No.26, (pp.123-42), p.126.

közel is csak ad hoc koalíciók, mintsem állandó elkötelezettség és/vagy a pártpolitika szintjén lefektetett elkötelezettség alapján értelmezhető. Példaként említhető Thatcher konzervatív miniszterelnök által aláírt, és az unionisták által sérelmezett Angol-ír Egyezmény 1985-ben.

Hugh Roberts munkája a brit pártok és kormányok politikájának 80-as évekbeli kritikájáról szól. A szerző a deficit democracyről és a képviseleti elv csorbulásáról értekezve arról ír, hogy a területen 1972 után végbement politikai folyamat az abnormális és különös (irregular) kormányzással írható le. Roberts kritikájában a terület magára hagyatottsága, idegensége az oka izolálódásból fakadó konfliktusoknak. Számára nem a belső és a külső erők valamiféle összjátékának eredője a belpolitika, hanem az ország politikai karakterének „hibája”, vagyis az okozza a konfliktust, hogy a többségi rendszer stabilizáló hatása nem érvényesül. Roberts – Beloff-ot és Peele-t kritizálva úgy véli, hogy nem az észak-ír különlegesség különítette el a területet az ország más részeitől, és nem a központi kormányzat döntése volt ez, hanem a döntésért az egyes pártok felelősek. A választói magatartás tehát nem a szektáriánus törésvonal megnyilvánulása, hanem a választási lehetőségek hiánya, ez vezetett az etnikai törésvonalak, „a szektáriánus megosztottság állandó átpolitizáltságához.”¹⁰⁵

Amennyiben sikerül bizonyítani, hogy a brit pártok megjelenése alapvetően átalakítja a szavazói viselkedést, akkor feltételezhetjük, hogy ezen pártok megjelenése oldotta volna az etnikai konfliktust. A „korlátolt cselekvési kör” modellje, Evans és Sinnott munkájában, az alábbiakban fogalmazódik meg:

Északon a partíció intézményesítette a konfliktust. Ez a konfliktus azonban, független és bizonyos értelemben, a pártok fölé nő (greater than the parties). Ez azt jelenti, hogy az északi pártok csak

¹⁰⁵ Roberts [1987], p.317. és Max Beloff – Gillian Peele [1985]: The Government of the United Kingdom: political authority in a changing society. London Weidenfeld & Nicholson, 2.kiadás, p.334.

*korlátozott szerepet játszhatnak a konfliktus feloldásában.(...)
Talán, amennyiben a pártok központibb szerepet játszottak volna
Észak-Írország konfliktusában, ahelyett, hogy ők is csupán a
bebetonozott megosztottság kifejezői lettek volna, akkor könnyebb
lett volna megoldást találni a konfliktusra.¹⁰⁶*

Ebben az olvasatban a pártok passzív, vagy mindenesetre gyenge szereplői a politikai szintérnek. Ez az elmélet több ki nem mondott feltevést sugall: 1. London a főszereplő, a konfliktus fő aktora, és így felelős a konfliktus elhúzódásáért 2. az északi pártok mindegyike a béke mellett, annak érdekében tevékenykedett, a konfliktus rajtuk kívülálló jelenség, annak csupán megoldói, de nem generálói lehettek. Való igaz, a brit alkotmányos státusz örökkévalóságának képzete erősen korlátozhatta a politikai mobilizációt, de a nacionalizmus erős mozgósító erőnek bizonyult a kudarok miatt vagy éppen azok ellenére is. Másrészt, nem találunk arra bizonyítékot, hogy a politikától a lakosság gyökeresen elfordult volna. A választói részvétel nem volt alacsonyabb, mint az ország többi részében.

Evans és Duffy kutatásai kimutatják, hogy annak ellenére, hogy a brit pártok időlegesen feltűntek a választásokon, a szavazók nem rájuk adták voksukat. Emellett, a szerzők több konklúziót vonnak le arra vonatkozóan, hogy mi történne, ha a választói piac a brit pártokkal bővülne:

1. A szerzők azt bizonyítják, hogy a pártot választani nem tudók nem szavaznának a brit pártokra. Ez a tény aláássa azt a feltételezést, amely szerint a „kínálat” egyoldalúsága miatt nem szavaznak sokan, vagy azt, hogy a jelenleg pártot választók átpártolnának.

2. Azok közül, akik pártot cserélnének, az unionisták többségében a konzervatívokra szavaznának, míg a nacionalisták a munkáspárti jelöltre adnák le

¹⁰⁶ Evans –Sinnott [1999] p.453.

szavazatukat. Egyszóval, az osztályszavazat megerősítene az etnikai törésvonalat, nem gyengítené azt.

Emellett, a brit pártok megjelenése a vártnál ellentétes hatást is kiválthat. A brit pártokat az etnikai törésvonal tulajdonképpen beszippantaná: vagyis rövidtávon megfelelést találunk a katolikus- munkáspárti és protestáns-konzervatív pártválasztást illetően. Emellett, további, aggodalomra okot adó jelenség lehet a középben elhelyezkedő szavazók „eticizálódása”, vagyis a centrum erodálódása.¹⁰⁷ Arra következtethetünk tehát, hogy a brit pártok megjelenése tehát önmagában nem oldaná fel a konfliktust. Az észak-ír konfliktus mindkét olvasata egyoldalú interpretáció, és egyik sem nyújt kielégítő magyarázatot. A pártok kétségtelenül központi szerepet játszottak, de nélkülük is fennmaradt volna a társadalmi konfliktus, mivel a hagyomány és szocializáció hatása nem elhanyagolható. A pártok nem kezelhetőek csupán instrumentális szereplőkként, és főleg nem mellékszereplőként. Következésképpen, nem állja meg a helyét sem a brit izolacionizmus, sem a korlátolt mozgástér modellje. A társadalomban meglévő ellentétek léteznek, azokat nem csupán az intézményesülés hozza létre, másrészt nem alakíthatóak át a politikai rendszertől idegen pártok importjával.

A pártok a közvélemény tükrében

Eddig azt vizsgáltuk, hogy a pártok milyen keretek között választhatnak a béke felé való elmozdulást illetően. Amennyiben elfogadjuk, hogy a pártok a közvélemény rezdüléseire reagáló, azt kiszolgáló szervezetek, akkor azt is érdemes elemezni, hogy a közvélemény milyen mértékben kész a befogadó, és egyenlőség elvén nyugvó, toleráns és kooperatív politikára.

¹⁰⁷ Duffy – Evans [1996] p.137.

Meg kell azonban jegyezni, hogy az alább vizsgálandó társadalmi jellemzők nem légtüres térben jöttek létre, hanem a pártok, a politika tere maga is alakította a társadalmi attitűdöt. A toleránsabb légkör felé elmozdulás tehát az utóbbi évek kormányzati politikájának és a nemzeti kiegyezés mellett kampányolók munkáját is visszaigazolhatja.

Választ kaphatunk arra a kérdésre is, hogy a politika követte-e a társadalmi folyamatokat, avagy fordított kapcsolat áll-e fenn. A számsorokból kiderülhet, hogy 1998-at megelőző periódus mutatott-e pozitív társadalmi változásokat, amire a politikai megegyezés épült, vagy sem. Ha nem mérhető szignifikáns megbékélés, akkor gyanítható, hogy a kedvező népszavazási eredmény és az NPE elfogadottságában a politikának meghatározóbb szerepe volt. Amennyiben 1998 után pozitív változások regisztrálhatók, azok nem írhatók egyértelműen a (betegeskedő) béke, vagy más felülről jövő politikai folyamatok számlájára, de minden bizonnyal az alkotmányos rendezésnek szerepe lehetett abban, hogy nőtt a két közösség egymás általi elfogadása. Amennyiben negatív trendek mutatnak az adatok, akkor feltételezhető, hogy a paramilitáns erőszak, a béke hiányosságai és a bizonytalanság légköre is közrejátszott a negatív megítélésben. Másrészt, az is lehetséges, hogy 1. Nem volt a politika és a társadalom közti spill-over, a politika és a társadalom világa elválk, a pártok „lebegnek” a társadalom felett. 2. A béke akadozása, a konfliktusos politika hiteltelenné teszi a megbékélést, nem nő a közösségek közötti bizalom, a politikai elit társadalom- és közvéleményt formáló igyekezete ellenére sem.

Amint a fentiekben láttuk, az etnikai pártok más pártokkal való felváltása, tehát, nem kecsegtet elmozdulással. A választói preferenciák megváltozása azonban a nacionalizmus visszaszorulását mutatja, annak ellenére, hogy a szélsőséges nacionalista pártok, főként a Sinn Féin és a DUP vonzereje nem csökken.

A közvélemény-kutatási adatok arról tanúskodnak, hogy a hagyományos public policy ügyek fontossága növekszik. A *Northern Ireland Life and Time Survey* adatsorai a legutóbbi évek fejleményeinek követését teszik lehetővé. A Queens University Belfast és az University of Ulster kutatói által évente elvégzett vizsgálatok a „NPE utáni” helyzetet írják le. Roger MacGinty és John Darby elemzése szerint az észak-ír társadalom politikáról alkotott véleménye a „kormányzást és ne politikát” szlogennel jellemezhető. Az 1998 őszén végzett reprezentatív felmérés, a nyári visszaesés és a NPE aláírását követő első kiábrándulást jelzi.¹⁰⁸

1.ábra A közgyűlés feladatai a közvélemény szemében

Az új Közgyűlés mit tegyen	elsődleges fontosságú ügy (%)	másodlagos fontosságú ügy (%)
Egészségügy javítása	40	29
A protestánsok elleni diszkrimináció csökkentése	3	4
Növelni az esélyét, hogy É-Ío. végül kiváljon az Egyesült Királyságból	2	4
Az oktatás fejlesztése	6	21
É-Ío.-nak nagyobb beleszólást adni az Egyesült Királyság ügyeibe	8	10
A katolikusok elleni diszkrimináció csökkentése	3	5
A foglalkoztatási lehetőségek javítása	37	26

Az adatsorokból világos, hogy a társadalmat kevésbé érdeklik az alkotmányos kérdések. A fenti táblázat egyértelműen igazolta, hogy a „tej és kenyér” jellegű ügyek preferenciát élveznek a politikai-identitás jellegű kérdéseknél.¹⁰⁹ Az egészségügy és munkanélküliség magasán vezeti a listát, míg, eltérően az országos politika preferenciáitól, az oktatás kevesebb figyelmet kap. Az identitás-alapú kérdéseket illetően csupán a „nacionalista-párti” téma, Írország szerepel

¹⁰⁸ Roger MacGinty – John Darby [1999]: „Government not politics!” Northern Ireland Life and Times Survey, Research Update, 1999.június No.2., p.1. www.ark.ac.uk

¹⁰⁹ MacGinty- Darby [1999],pp.2-3.

hangsúlyosabban, mivel a válaszadók nyolc százaléka tartotta kiemelt fontosságú ügynek.

Feltételezhetjük, hogy az alkotmányos kérdések a pártválasztásban játszott szerepe csökken. A kérdés csupán az, hogy a közpolitika mindennapos kérdései képesek-e a pártprofil alapvető átalakítására, vagyis a pártok igazodnak-e a megváltozott választói preferenciákhoz. A hagyományos közpolitikai kérdések előtérbe kerülése azonban nem jelenti azt, hogy az alkotmányos kérdés automatikusan háttérbe szorul. A szakpolitikák pártok általi lefordított üzenete is lehet „alkotmányos köntösbe csomagolt. (Példa erre a minisztersége elején sokat támadott Martin McGuinness, aki az oktatási tárcát kapva igen ideologikus terület felelőse lett.)

III. RÉSZ – LEHETŐSÉGEK ÉS VÁLASZTÁSOK

A) Variációk egy témára: politikai alternatívák

Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy a gyakorlatban milyen lehetőségek közül választhattak a tárgyaló felek, és melyeket részesítették előnyben a tárgyalóasztal négy oldalán. Ehhez elsősorban Martin Melaugh kutatásait, Brendan O'Leary és John McGarry szerzőpáros publikációit használtuk fel. Az utóbbiak munkáját azért tartottuk szemléletes példának, mert egyrészt nem apologetikus munkák, másrészt a kompromisszumos megoldás egy fajtáját szemléltetik.

A Nagy-Britanniával való integráció¹¹⁰

Ez a westminsteri parlament általi kormányzást jelenti, amely mögötti argumentum az, hogy Észak-Írországot ugyanúgy kell kezelni, mint az Egyesült Királyság bármely más részét. Ez az elképzelés, amely a közvetlen kormányzással tulajdonképpen megvalósult, az észak-ír lakosoktól elvonná az önkormányzat lehetőségét. Másrészt, mivel ez a megoldás nem semleges, hanem egyértelműen az unionisták szívéhez áll közel, a nacionalisták tiltakozását váltaná ki.¹¹¹

Ennek a modellnek a következő variációi vannak:

Teljes intézményi integráció

Ennek a megoldásnak a támogatói Észak-Írországnak ugyanolyan státuszt adnának, mint Nagy-Britannia más régióinak, azzal a céllal, hogy az „megkülönböztethetetlen” legyen a többi országrésztől. A radikális szárnyon az a vélemény, hogy még a walesi vagy skót autonómiát sem kellett volna megadni,

¹¹⁰ Az alábbi tipológiai felosztást, amely széles körű szakirodalmon alapul, Martin Melaugh ismerteti: Government in Northern Ireland.[n.a.] Kéziratosszefoglaló – fellelhető: cain.ulst.ac.uk

¹¹¹ Bogdanor [1999], p.102.

inkább úgy kell kezelni Észak-Írországot, mintha az teljes egészében Anglia részét képezné. Ez a „megoldás” tulajdonképpen azt jelenti, hogy amennyiben el is ismeri az etnikai-vallási különbséget, annak nem biztosít politikai reprezentációt.

Választási integráció

A választási integráció hívei úgy tartják, hogy a két közösség közti konfliktus csökkenne, amennyiben a hagyományos brit politikai pártok is megszerveződnenek a területen. Ezt az álláspontot támogatja Vernon Bogdanor, és a törésvonalakról szóló szakirodalomban is megtalálható ez a nézet. A törésvonalak és azt leképező pártok dominánsan etnikai-vallási megosztottsága és a törésvonalak azon jellemzője, hogy nem metszik egymást, hanem erősítik a megosztottságot. Ezen álláspont szerint, amennyiben sikerül becsempészni brit pártrendszert, a társadalom alapvetően osztály szerinti megosztottságát, ez csökkentené az etnikai megosztottság élességét, és hosszú távon aláásná azt. Azt sajnos, nem vizsgálják a szerzők, hogy mi késztetné a választókat arra, hogy magukkal hozott, az elsődleges szocializációban szerzett identifikációjukat felcseréljék egy „modern”, másfajta pártidentifikációra.

A politikai pártok szerepéről még megjegyzendő, hogy a választói volatilitás magas, a pártokkal való identifikáció alacsony szintű, ami szintén alátámasztja a negyedik faktor gyengeségét. Ez tehát azt jelenti, hogy a béke irányába elmozduló pártokat nem automatikusan követik a választók és kis tekintélyük miatt nincs kihatásuk a törésvonalak alakulására. Elfogadhatónak tűnik Geoffrey Evans és Richard Sinnott meglátása, akik részben a pártokat okolják a konfliktus elhúzódásáért, őket a törésvonalak leképezőinek, mintsem aktív alakítóinak tartják. Véleményük szerint észak és dél szétválasztása intézményesítette a konfliktust, a pártok „csupán” tematizálták és felhasználták azt. Ehhez hozzáteszik:

*Talán könnyebb lenne a konfliktusra megoldást találni, ha a pártok központibb szerepet tölthettek volna be a konfliktusban, ahelyett, hogy kifejeznék a megkövült ellentéteket.*¹¹²

Az Egyenlő Állampolgárságért Kampány (Campaign for Equal Citizenship) elnevezésű nevű mozgalom a fő propagálója ennek a megoldási javaslatnak, míg a brit Konzervatív Párt is tett – eddig sikertelen – kísérleteket arra, hogy meggyökerezzen a területen.

Közvetlen uralom (direct rule)

De facto integráció Nagy-Britanniával. Az 1972 után 1999-ig működő rendszer jellemzője, melyet 1972-ben mint ideiglenes rendelkezést kívántak bevezetni.

Devolúció

A devolúció azt jelenti, hogy helyi adminisztráció áll fel, amely bizonyos területeken törvényhozási jogosítványokkal rendelkezik. Ezt kívánta a „Zavargások” (Troubles) alatt bevezetni a brit kormány, és bizonyos unionista körök is támogatják, hiszen még mindig jobb megoldásnak tartják, mint az egységes Írország felé vezető más terveket.

a) Visszatérés a többségi rendszerhez

Ez az 1921 és 1972 közti rendszer felélesztése lenne, melyet az unionista dominancia jellemzett. A modell kevés támogatója főleg a DUP-ban, kisebb részben az UUP-ban található meg, míg a nacionalisták természetesen elutasítják az őket diszkrimináló, nekik politikai képviselőt nem, vagy minimálisan nyújtó megoldást.

Többségi rendszer beépített „biztosítékokkal” (safeguards)

McGarry és O’Leary (1995) „reformista devolúció”-nak hívja ezt a megoldási modellt amelyben az alapvetően többségi megoldást a kisebbségeknek nyújtott garanciákkal kompenzálnák. Ezek az „Emberjogi Nyilatkozat” (Bill of Rights), az

¹¹² Geoffrey Evans – Richard Sinnott [1999]: „Political cleavages and party alignments in Ireland,

arányos képviselet és a jövőbeni devolúciós közgyűlés bizottsági rendszerében nyújtott szerep a kisebbségi pártoknak. Ez a minta az UUP és a DUP között talál támogatókra, a nacionalisták közül nincs támogatója a javaslatnak, hiszen nem nyújt teljes politikai képviseletet. Az emberi jogok biztosítása nem egyenértékű a politikai képviselettel, inkább a diszkrimináció elleni jogi kelléke mint a politikai képviselet eszköze.

Melaugh kutatásai alapján a devolúció négy formája különböztethető meg:

Hatalommegosztás

A hatalommegosztás a devolúciós intézményekben, mint a törvényhozásban, mind a végrehajtás területén megjelenne. A kezdeményezés támogatója az APNI (Alliance Party of Northern Ireland) és kisebb mértékben az UUP.

Hatalommegosztás ír dimenzióval

Az ír dimenzió azt jelenti, hogy az ír kormánynek intézményes módon beleszólása lenne Észak-Írország ügyeibe. Az 1974-es Stormont-i kísérlet tartozik ebbe a kategóriába, amikor az Ír Tanács (Council of Ireland) és az Észak-Dél Bizottság (North-South Commission) intézményei által megjelent az ír dimenzió.

A NPE is tartalmazza ezt az elemet, a harmadik pillérben. A mérsékelt nacionalista SDLP modell támogatója, míg a kormányköziség ilyen formáját a Paisley-féle szélsőséges unionisták sérelmezik, és az ír unió előszobájának tartják.

Független Észak-Írország

Ez az Ír Köztársaságtól és az Egyesült Királyságtól való függetlenséget jelenti. A függetlenség támogatója a NUPRG (New Ulster Political Research Group). A független Észak-Írország alapja – amint az a skót függetlenségért küzdő Scottish National Party példája is mutatja – a gazdasági önállóság. Erősen vitatható, hogy a függetlenné váló terület képes lenne-e biztosítani a jelenlegi, vagy hasonló,

életszínvonalat lakosai számára. Másrészt, a nemzetközi jog szerint is problematikus az elismerés kérdése, amint arra később utalunk a „Nemzetközi implikációk” című fejezetben is. A független Észak-Írország ötletét nem támogatja politikai erő.

Újrafelosztás

Az újrafelosztás a két közösség területi elkülönítését valósítaná meg, azzal érvelve, hogy a két közösség közti ellentét kibékíthetetlen. A megoldás azért nehéz, mert a két közösség területileg nem koncentráltan, hanem „szigeteket” alkotva helyezkedik el. Igaz, a katolikus lakosság nagy része a nyugati és déli területeken található, de ez alól kivételek is vannak: például Belfast.

Közös (fenn)hatóság

Az Észak-Írország feletti szuverenitás „felosztása” az ír és brit államok között. A közös fennhatóságnak két variációja van. Az egyik szerint a két fél egyenlő jogokat kap, melyeket a nemzetközi jog is rögzítene. A másik variáció szerint, a főszerep – továbbra is – Nagy-Britanniáé lenne, azonban az ír állam is beleszólást kapna a terület irányításába. Néhány unionista szerint ez megegyezik 1985-ös Angol-ír Megegyezés utáni állapottal. Az unionisták ellenzik a közös fennhatóságot, mint az egyesült Írország felé vezető úton tett első lépést. Az SDLP 1974-ben és 1984-ben a *New Ireland Forum* keretén belül is felvetette a közös kormányzás kérdését, azt támogatta.

Egyesült Írország

Az egyesülés a harminckét megye egyesülését jelenti. A nacionalisták hosszútávú céljának kétféle megvalósulási lehetősége van: beleegyezés vagy erőszak által (consent or coercion) által. (A '90-es évek közepéig ezen álláspontot osztotta a Sinn Féin is). 1999-es adatok szerint, tehát egy évvel a megegyezés után, a *pártok* véleménye a terület kormányzásáról az alábbiak szerint oszlott meg:

Lásd 2. ábra A pártok Észak-Írország státuszáról:

Támogatás:	Alliance	DUP	UUP	Sinn Féin	SDLP	Más	Egyik sem
Az Egyesült Királyság része, külön belfasti parlament nélkül	26	32	30	9	9	23	23
Az Egyesült Királyság része, belfasti parlamenttel	39	57	61	3	6	27	28
Összesen:	65	89	91	12	15	50	51
Az Ír Köztársaság része, külön belfasti parlament nélkül	1	1	0	27	20	8	4
Az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság közös kormányzása, külön belfasti parlamenttel	7	0	1	30	13	8	6
Összesen:	8	1	1	57	33	16	10
Az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság közös kormányzása, külön belfasti parlament nélkül	4	1	0	0	12	5	4
Az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság közös kormányzása, külön parlament nélkül	14	0	2	3	23	15	10
Összesen:	18	1	2	3	35	20	14
Független állam saját parlamenttel, elkülönülve mind az ír, mind a brit államtól	7	8	3	15	5	5	6
Nem tud választani	4	2	3	12	13	10	18
Összesen:	133	127	334	33	236	101	272

Forrás: Evans – Sinnott [1999] p.441.

Összevetve O'Leary adatait az 1999-es adatokkal kiderül, hogy a vélemények nem változtak a megegyezés után sem (metodikailag meg kell említeni, hogy az 1996-os felmérésben unionista/nacionalista felosztás szerepel, de mivel a vallás-politikai pártválasztás korreláció igen erős, ezért ezeket a terminusokat felcserélhetőnek tartjuk.)

3. ábra A terület státusza vallási megoszlás szerint

Állítás	Észak-ír protestánsok	Észak-ír katolikusok	Ír Köztársaság	Nagy-Britannia
---------	-----------------------	----------------------	----------------	----------------

Az Egyesült Királyság része külföldi parlamenti nélkül	29	12	4	11
Az Egyesült Királyság része külföldi parlamenttel	55	8	5	5
Összesen	84	20	9	16
Az Ír Köztársaság része, külön külföldi parlamenti nélkül	0	18	23	14
Az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság közös kormányzás külön külföldi parlamenttel	2	13	16	13
Összesen:	2	31	38	27
Az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság közös kormányzás külön külföldi parlamenti nélkül	1	10	9	3
Az Egyesült Királyság és az Ír Köztársaság közös kormányzás külön parlamenti nélkül	4	18	14	13
Összesen:	5	28	22	16
Független állam saját parlamenti elkülönülve mind az ír, mind a brit államtól	4	7	17	11
Nem tud választani	6	14	13	20
Összesen	674	431	997	1,058

Forrás: Evans – Sinnott [1999] p.439.

O'Leary és McGarry öt makro-megoldást vázolt fel, megvizsgálva ezen lehetőségek támogatottságát és lehetséges hatását:

4.ábra Elfogadható a makro-megoldások

Makro-megoldás	ÉÍ nacionalistáinak (nagyon erős preferencia)	ÉÍ unionistáinak (nagyon erős preferencia)	A brit választóknak (általában gyenge preferencia)	Az ír választóknak (általában mérsékelt preferencia)
Észak-Írország (ÉÍ), mint Írország része	IGEN	NEM	IGEN ELFOGADHATÓ 33% SZÁMÁRA	IGEN ELFOGADHATÓ 55% SZÁMÁRA
ÉÍ mint az Egyesült Királyság (EK) része	NEM	IGEN	IGEN ELFOGADHATÓ 5-10% SZÁMÁRA	IGEN ELFOGADHATÓ 5% SZÁMÁRA
ÉÍ mint független állam	NEM	NEM	IGEN ELFOGADHATÓ 25-33% SZÁMÁRA	IGEN ELFOGADHATÓ 35% SZÁMÁRA
ÉÍ az Ír Köztársaság és EK között felosztva	NEM	NEM	IGEN ELFOGADHATÓ 5% SZÁMÁRA	IGEN ELFOGADHATÓ 5% SZÁMÁRA
ÉÍ az Ír Köztársaság és az EK közös kormányzása alatt	IGEN	NEM	IGEN ELFOGADHATÓ 25% SZÁMÁRA	IGEN ELFOGADHATÓ 45% SZÁMÁRA

Forrás: Brendan O'Leary- John McGarry: The Politics of Antagonism Understanding Northern Ireland, p. 292.

Ezen scénáriók után a szerzők összehasonlító módszert alkalmaznak, és feltételezve, hogy minden szereplőnek egy szavazata van, az alábbi képlethez jutottak:¹¹³

- a) Egyesült Írország
- b) brit uralom
- c) függetlenség
- d) kettéosztás
- e) közös kormányzás

ÉÍ Nationalisták: $a > e > b = c = d$

ÉÍ Unionisták: $b > c > d = e > a$

EK közvélemény: $a = c > e > b = d$

Ír Köztársaság polgárai: $a > e > c > b = d$

Ez azt jelenti, hogy az a) verzió, az egyesült Írország „nyerne”, azonban ez azzal járna, hogy az unionisták által legkevésbé elfogadott opció valósulna meg. Ez mindenképpen a konfliktus továbbélését vonná maga után. (Ez azt is jelentené, hogy a kevésbé erős preferenciával rendelkezők megoldása valósulna meg.) Kizárva az egyes csoportok által legkevésbé lefogadható megoldásokat, csak a *függetlenség és a közös kormányzás* marad. Ez a két megoldás azonban ismét kibékíthetetlenül kettéosztja a négy csoportot, a közvetkezőképpen:

Függetlenség	ÉÍ nacionalista + Ír Köztársaság közvéleménye
Közös kormányzás	ÉÍ unionista + brit közvélemény

Ezután a szerzőpáros ismerteti a makro-megoldások kihatásait, konzekvenciáit:

¹¹³ O'Leary–McGarry [1996] pp. 291-95.

5.ábra Mi a makro-megoldás közép-távú kihatása?

Makro-megoldás	A politikai és jogi reformban, az etnikai egyenlőség kialakulásában	A politikai erőszak megfékezésében	A két közösség politikai kiegyezésének előmozdításában	A megoldás gazdaságilag tartható, amennyiben a legrosszabb szcenárió következik be?
Észak-Írország (ÉÍ), mint Írország része	MEGJÓSOLHATATLAN	SZERÉNY KILÁTÁSOK, POLGÁRHÁBOR ÚS FENYEGETÉS	SZERÉNY KILÁTÁSOK	NEM
ÉÍ mint az Egyesült Királyság (EK) része	MAIG KEVÉS ADAT EZZEL KAPCSOLATBAN	STATUS QUO, TEHÁT A JELENLEGI POLGÁRHÁBOR Ú [1996-P.M.]	STATUS QUO	IGEN
ÉÍ mint független állam	SZERÉNY KILÁTÁSOK	SZERÉNY KILÁTÁSOK, SÚLYOSABB POLGÁRHÁBOR Ú-VAL FENYEGET	SZERÉNY KILÁTÁSOK	NEM
ÉÍ az Ír Köztársaság és EK között felosztva	NEM RELEVÁNS	POTENCIÁLISAN KATASZTRÓFÁLIS HÁBORÚ(K) RÖVID TÁVON, KÉSŐBB STABILIZÁCIÓ	NEM RELEVÁNS	IGEN
ÉÍ az Ír Köztársaság és az EK közös uralma alatt	POZITÍV FEJLEMÉNYEK	RÖVID TÁVON SOKKAL ROSSZABB, MINT A STATUS QUO, DE KÖZÉP TÁVON JÓ	NEM ROSSZABB, MINT A STATUS QUO	IGEN

Forrás: O'Leary – McGarry [1996] p. 293.

O'Leary és McGarry, mintegy átvágva a gordiuszi csomót egy vegyes, hibrid megoldást javasolt a „demokratizált kondominium” (democratized condominium) formájában, amely „a közös fennhatóság keretén belül maximalizálná a függetlenséget”.¹¹⁴ A szerzők szerint e megoldás, amely a tartós közös kormányzást jelentené, azzal alábbi az előnyökkel járna:

Több közösségnek elfogadható, mint bármely más megoldás (a függetlenség mellett). Ezen felül, ez jobbnak bizonyul még a függetlenségnél is, még a legrosszabb esetre szóló forgatókönyv megvalósulásakor is. Ez a felosztásnál jobb választás – amellet, hogy bevallottan kedvezőbb az ír nacionalisták és az ír kormány

¹¹⁴ O'Leary–McGarry [1996] p. 294.

számára, mint az unionistáknak –, de egyben kedvezőbb választás a többinél is, hiszen előmozdíthatja Észak-Írország megreformálását.

B) A döntéshozatali módszerek elmélete

Észak-Írország excepcionalizmusa, különbözősége-különlegessége azt jelenti, hogy az észak-ír társadalom és politika alapvetően különbözik Nagy-Britannia más részeitől. A brit parlamentarizmus kontinuos politikai váltógazdasága alapvetően stabil kormányzati rendszer, amelyre a kétpártiság vagy két és félpártiság jellemző, és amely homogén társadalomban létezik. Ennek ellentmondott az észak-ír „kitüremkedés”, annak megannyi problémájával, a heterogén, az etnikai törésvonal mentén megosztott társadalommal, és a szektáns-közösségi erőszak hagyományával.

Az asszimiláció kudarca hosszú évtizedekig nem szülte meg a tartósan működőképes vagy legalábbis a két közösség konszenzusán nyugvó alternatív politikai javaslatokat és a terület, mint előbb-utóbb rendezendő ügy kísértette az egymás után következő kormányokat. A szigetország központi területeit fenyegető biztonsági kérdés, a nemzetközi konstelláció változása, és számos egyéb faktor kölcsönös együttthatása kényszerítette ki a jelenlegi, 1998-ra megteremtett, konszenzuson nyugvó, konszociációs politikai struktúrát. A különleges terület kezelésére számos politikai scenárió született. A továbbiakban azt vizsgálom, hogy a gyakorlatban milyen lehetőségek közül választhattak a tárgyaló felek, és melyeket részesítették előnyben az aktorok a tárgyalóasztal négy oldalán. Ehhez elsősorban Martin Melaugh kutatásait és a Brendan O’Leary és John McGarry szerzőpáros publikációit használtam fel.

John McGarry és Brendan O’Leary a döntéshozatali módszerek négy fajtáját különbözteti meg.¹¹⁵ Ezek a következők: 1) döntőbíráskodás (arbitration); 2) többségi uralom; 3) kantonizáció/kommunizáció; továbbá 4) a hatalommegosztás.

1972 és 1985 között a brit kormány az arbitrációval, döntőbíráskodással próbálkozott. Továbbra is fennáll a lehetősége annak, hogy a jövőben ezt a formát a brit és az ír kormányok közösen gyakorolják, sőt az EU is elképzelhet döntőbíróként. Az arbitráció legnagyobb hátulütője, hogy felek a választott bírát nem tartják semleges, elfogulatlan közvetítőnek. Ennek feloldása lehet a közös arbitráció, amely során a döntőbírók saját magukhoz közelálló észak-ír közösségeket meggyőzhetik a kölcsönös megegyezés szükségességéről.

A többségi uralom, vagyis a westminsteri modell, igen problematikus az etnikailag megosztott társadalmakban. Amint arra már utaltunk a dolgozat történeti része során, az UUP majd ötven évig egypárti uralmat gyakorolt, és számos esetben visszaélt hatalmával. A többségi uralom kérdése nem egyértelmű a tekintetben sem, hogy melyik közösség tekinthető többséginek. E tekintetben három variáció létezik: Észak-Írország lakosainak többsége protestáns. Ezzel szemben, akik nem ismerik el Észak-Írország különállását, és a sziget egységét tekintik a természetes állapotnak, a katolikus írek többségéről beszélnek. Harmadsorban, a választói integracionalisták, Észak-Írországot az Egyesült Királyság részének tekintik és nem ismerik el önálló entitásként. A kantonizáció / kommunizáció egy vegyes struktúra kialakításához vezetne. Ez a megoldás Észak-Írország feldarabolását jelentené unionista, protestáns és vegyes negyedekre, melyekben többségi, hatalommegosztásos módszer érvényesülne, hiszen a terület lakosságának eloszlását tekintve igen színes képet mutat. (A területi megoszlást szemléltető térképet lásd a Függelékben!). A kantonizáció során a központi kormányzat jogosítványokkal ruházza fel a helyi

¹¹⁵ McGarry – O’Leary [1996] pp. 300-306.

szerveket, például a rendfenntartás és igazságszolgáltatás terén. A kantonizáció egy kísérleti, a fokozatosság elvét követő módszer, mely kevésbé drasztikus, mint a felosztás. A hatalommegosztás modellje látszik, a nyugati demokráciák tapasztalatai szerint a legjobb megoldásnak. Ennek egyik formája a konszociációs demokrácia, amely Arend Lijphart által leírt modelljében négy jellemzőt különböztethetünk meg:

- Nagykoalíció, amely a megosztott társadalom különböző szegmenseit képviselő pártokat foglalja magában;
- Teljes arányosság a közszférában;
- „Közösségi autonómia” amely azon témákban ad önkormányzást a közösségnek, amelyet az a legfontosabbnak vél;
- A kisebbségek alkotmányos vétőjoga.¹¹⁶

Az etnikai konfliktusok demokratikus keretek közötti rendezésére két alapvető elmélet született; az integráció és a konszociáció modellje, amelyek egyaránt megcélazzák a kisebbségi jogok biztosítását és az állam egyben tartását. Az integráció a közös identitás kialakítására törekszik oly módon, hogy a többség és a kisebbség együttműködését közös intézményi keretben valósítja meg, ahol a kisebbség és a többség különbsége láthatóvá válik. A pártrendszerben a catch-all pártok feladata a kisebbségi érdek megjelenítése.¹¹⁷ A kisebbségek nem maradnak védelem nélkül, például jogi kartával védik őket. Fontos különbségtétel azonban, hogy az integrációs berendezkedésekben egyéni és nem csoportjogaikat ismerik el.

Ezzel szemben, a konszociáció az etnikai kisebbségek, közösségek számára négy alapvető szegmensben különálló intézményi megoldást ajánl. A kisebbségi érdekek megjelenítését garantálja a 1. közösségek közötti hatalommegosztás a végrehajtó hatalomban 2. a kormányzati és közszférában az arányosság bevezetése 3.

¹¹⁶ McGarry – O’Leary [1996] p.303.

¹¹⁷ Timothy D. Sisk [1996]: Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. United States Institute of Peace – the Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict. www.ccpdc.org/pubs/power/pw1.

közösségi önkormányzat és kulturális egyenjogúság.¹¹⁸A két modell közti különbségek az alábbiakban foglalhatóak össze:

6. ábra A konszociatív és integrációs modellek

	KONSZOCIATÍV MEGOLDÁS	INTEGRÁCIÓS MEGOLDÁS
Területi hatalommegosztás	Autonómia és konföderális berendezkedés Több közösségből álló federáció	Kevert, nem-etnikai federális struktúra Inkluzív, központosított, centralizált, unitáris állam
Döntéshozatali szabályok	Arányos képviselőt, végrehajtó, tvhozó hatalomban konszenzusos döntés Erősen arányos választási rendszer	Többségi, de etnikailag semleges döntéshozatal a végrehajtó, tvhozó hatalomban Részben-többségi vagy részben arányos választási rendszer
Állam-etnikum kapcsolata	Csoportjogok elismerése, korporatív federalizmus	Etnikailag semleges közpolitikák

Forrás: Timothy D. Sisk [1996]: Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. United States Institute of Peace – the Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict.

A konszociatív megoldás több európai és Európán kívüli országban kipróbált konfliktuskezelési módozat: Hollandia 1917-től az 1960-as évekig, Libanon (1943-75), Kanada (1840-1860), Malajzia (1955-69), Fiji (megszakításokkal 1970 és 1987 között), valamint Észak-Írország 1974-ben alkalmazta. Az észak-ír példától eltérően, a többi esetben azonban az etnikai különbözőség nem zárta ki a nemzeti hovatartozásról vallott véleményazonosságot, a nyelvi, vallási és osztálykötődés átszelték az etnikai hovatartozás tengelyét.¹¹⁹

A konszociatív tervezés sikere számos előfeltételhez kötött. Az elit a konfliktus-feloldás felé való elmozdulása elsődleges jelentőséggel bír. Ez azonban

¹¹⁸ Sisk [1996]

¹¹⁹ Donald L. Horowitz [1990]: Community Conflict: Policy and Possibilities Coleraine: University of Ulster.

éppen az élesen megosztott társadalmakban nem adott, éppen a konszociáció amely megteremthetné a kiegyezést. Emellett, az eliteknek elkötelezettséget kell mutatniuk a konszociáció mellett, és asszimilációs vagy elszakadási törekvéseikről középtávon le kell mondaniuk. Az elit-autonómia hasonlóan kiemelt jelentőségű, hiszen az elitek csak akkor bízhatnak a megállapodásuk sikerében, ha nem kell attól tartaniuk, hogy a csoportérdek elárulójának tartják őket.¹²⁰ Az észak-ír konfliktuskezelést a nemzeti ellentét és a politikai kultúra minőségén kívül (többségi versus proporcionális) még problematikusabbá teszi, hogy további nehézséget okoz mindkét oldal erős politikai fragmentáltsága. Mind az unionista, mind a nacionalista oldalon megtalálhatók az ultrák és a mérsékeltek is. Ezt a megosztottságot McGarry és O’Leary, az *Explaining Northern Ireland* című klasszikusnak számító könyvükben a „szegmensben [közösségen] belüli stabilitás hiánya” kifejezéssel illeti. A szerzők úgy érvelnek, hogy ez a típusú instabilitás nehezíti az egységes álláspont kialakítását, és komplexebbé, többszereplőssé teszi a megoldandó problémát is.¹²¹

Az elitmotivációt illetően kijelenthető, hogy, az elitek sokáig nem voltak eléggé érdekelték a konfliktus gyors megoldásában, hisz nem észleltek közvetlen külső veszélyt, nemzetközi nyomást. Az elitek nem vágytak a béke nyomán felállítandó új hivatalokra, végül is, a korlátolt helyi politika – igaz, valódi érvényesülést nem jelentő területén – sikereket érhettek el. A gazdasági visszaesés sem tudatosította a megegyezés szükségességét egy „kritikus tömeg” számára.¹²² Emellett, az elitek-társadalom viszonya sem hatott a kiegyezés irányába: nem létezett megfelelően erős elit dominancia, az elitek nem érezhették, hogy a tömegek követik őket, és nem is rendelkeztek velük szemben kellő autonómiával sem. A kívánatos „strukturált elit dominancia” akkor működik, ha az alábbi négy feltétel valamelyike

¹²⁰ John McGarry – Brendan O’Leary 1[1997]: *The Politics of Antagonism*. pp. 300-306.

¹²¹ John McGarry – Brendan O’Leary [1995]: *Explaining Northern Ireland: Broken Images*. London: Blackwell. Reprint, p.342.

megvalósul van: 1-2) a tömegek apolitikusak vagy tekintélytisztelők; 3) a tömegeket a patrónus-kliens kapcsolat piramisa jellemzi, amely a helyi politikától a nemzeti szintig átszövi a kapcsolatrendszeret; 4) a tömegek modern integrált politikai pártokba szerveződnek, amelyeknek kiterjedt szervezetépítési képességekkel rendelkeznek.¹²³ Az első két jellemző hiányzik, a harmadik látenszen van jelen, míg a pártok integráló képességét, „az oligarchia vastörvényének” kialakulását az önszerveződően létrejövő, alulról építkező demokrácia gyengíti.

Az „önkéntes konszociáció” azonban 1998-ig nem jött létre Észak-Írországbán, amelyet a McGarry – O’Leary szerzőpáros annak tulajdonít, hogy más nyugat-európai példákkal ellentétben, itt nem (csupán) nyelvi vagy vallási identitások különbségéről, hanem nemzeti különbségekről, tehát az unionisták és nacionalisták különböző nemzethez tartozási szándékáról van szó. Az 1998 konszociatív megoldás, de a legutóbbi béke is komoly külső segítséggel, nem csupán a belső erők együttműködése révén született meg.

A konfliktust a felek nulla-összegű játéknak tartották, és az egymást gerjesztő paramilitáns akciók pszichózisa is megerősítette ezt a vélekedést. A nacionalisták az „egy nemzet-egy állam” koncepcióból indultak ki, és az engedményre csak azzal a feltétellel hajlottak, ha az Ír Köztársaság intézményes beleszólást kap észak ügyeibe. Az unionisták a konszociációs megoldást azzal az érveléssel utasították el, hogy az „nem brit”, tehát a többségi modellt követő megoldás, és nem voltak hajlandóak a hatalommegosztásra azokkal, akik Észak-Írországot egy idegen államhoz csatolnák. Az NPE azért tekinthető optimális megoldásnak, mivel a területi-politikai hatalommegosztást a közvélemény számára is elfogadható módon oldja meg, a legkevésbé rossz megoldást választva.

¹²² McGarry – O’Leary [1995] p. 340.

¹²³ McGarry – O’Leary [1995] p.341.

IV. RÉSZ – Nemzetközi dimenzió

A konfliktus elhúzódásának, a megegyezés nehézségének azonban nemcsak belső okai vannak. Elhagyva a konszociatív magyarázatokat, endogén faktorok mellett az elitek viselkedésének taglalásán túllépve, három fő exogén tényező különböztethető meg. A „linkage politics”, vagyis a belső és külső tényezők együttes hatására, összekapcsolódására irányuló kutatási irány elvezet bennünket a külső, nemzetközi tényezők vizsgálatához.

Az Európai Unió és az észak-ír belpolitika

Az 1990-es évek óta egyre bővülő szakirodalom helyezi tágabb nemzetközi erőterbe a 60-as években fellángoló etnikai összetűzéseket, az azt követő, elhúzódó válságot, majd a 90-es években nekilendülő békefolyamatot. Egyértelmű, hogy a belpolitika egydimenziós értelmezése nem elégséges, míg a külső tényezők kizárólagos szerepe sem magyarázza teljességében az etnikai konfliktusok továbbélését vagy a béke felé való nyitást. (Lásd a dolgozat egyéb, a nemzetközi dimenzióval foglalkozó alfejezeteit.)

A nemzetközi tényezők szerepe megnyilvánulhat regionális, európai, vagy tágabb, globális szinten is. Az alábbiakban csupán az észak-ír konfliktus dinamikus változását, mint az Európai Közösségben, majd Unióban végbemenő folyamatot vizsgálom. Választ keresek arra a kérdésre, hogy az Európai Unió mint „háttér” hogyan hatott a politikai pártokra és a békefolyamat egészére. Megkülönböztetek közvetett és közvetlen külső tényezőket, hatásokat, elemzem az uniós identitást és a

„Régiók Európája” gondolatát továbbá vizsgálom a gazdasági segítségnyújtás a békefolyamatra gyakorolt hatását.

Az Európai Unió mint külpolitikai háttér/erőtér, valamint a brit és ír tagság miatt mint „közeli kapcsolat” mind közvetetten, mind pedig közvetlenül szerepet játszik a konfliktus történetében. Az EU azonban nem csupán mint külső befolyásoló erő nyilvánul meg, hanem az észak-ír belpolitika témájává, referenciapontjává is vált. Ennek bizonyítéka, hogy az Európáról mint politikai háttérről a pártprogramok is kitüntetetten szólnak róla. Észak-Írországgal mint Nagy-Britannia területével tehát nem egyoldalú az EU viszonya; a kapcsolat kölcsönössége és dinamikus változása jellemző.

Az EU és a konfliktuskezelés

Az EU mint a konfliktusmegoldást segítő háttér fontos szerepet játszott a békefolyamatban. A konszenzuskeresés technikája, a kölcsönösen előnyös alkuk megkötésének szükségessége lényeges tanulási folyamatot jelentettek a brit adminisztráció, a brit politika többségi rendszerében jártas szakemberek számára. Az EU tehát egyfajta általános modellként is felfogható, amely a kompromisszumos, a kisebbségi érdeket beszámító politikai kultúra elfogadására nevel.

A két ország története kormányközi kapcsolatait az 1972-es Egyesült Királyságba való belépés új alapokra fektette. A Közösség – amint Edward Cox fogalmazott – a két országot szinte „belekényszerítette” a kooperációba. A brit és ír kormány közti együttműködés az 1985-ös Angol-ír Megegyezőségi Szerződés alapjául szolgált és az 1990-es évek közeledésének is alapvető előfeltétele volt.

Ez a közvetett hatás azonban csak ritkán párosult közvetlen beavatkozással. Az EU az 1980-as évek közepéig nem lépett fel aktívan. Az észak-ír kérdésben az EU nem lépett fel mint mediáló fél, a probléma brit belügyi kérdés maradt. Az Unió

napirendjén Észak-Írország az éhségstrájkok alatt szerepelt, amikor az Európai Parlament 1983 februárjában¹²⁴. Aktív mediációra vagy beavatkozásra azonban nem került sor. Az 1984-es Haggerup Jelentés javasolt először konkrét lépéseket a terület megsegítésére. Nem véletlen, hogy erre a lépésre a Brit-ír Megegyezés (1985) előtti intenzív tárgyalási szakaszban került sor.

Az 1994-es IRA tűzszünet után induló *Special Support Programme for Peace and Reconciliation* (PEACE I) bevezetésével az EU első ízben tanúsított aktív gazdasági szerepvállalását.¹²⁵

A Maastrichtban megfogalmazott „Régiók Európája” gondolat lehetőséget teremtett Észak-Írország számára, hogy láthatóbbá váljon az Unió és az Egyesült Királyságon belül. Az EU demokratizálódása lehetőséget nyújt a szubnacionális szereplőknek, hogy a nemzeti szint mellett képviseltessék érdekeiket. Az észak-ír nacionalista-közjogi ellentét azon oldala, amely a demokratikus emancipációra, az egyenlőségre, a kisebbségi és emberjogi kérdésre összpontosított összhangban volt az EU hasonló politikájával, ezért a Közösség egyfajta legitimációs háttérként, referencia pontként is szolgált. Nem meglepő tehát, hogy az EU az észak-ír politikai napirendjén szerepel, a politikai diskurzus szerves része lett.

Az észak-ír érdek Brüsszelben a brit kormány, a régió a három parlamenti képviselő, valamint a Régiók Bizottsága révén kap megjelenési lehetőséget. Emellett Észak-Írországban a Bizottság irodát tart fenn, amely a régió és az EU közti kapcsolatokat koordinálja, és információs feladatokat is ellát. A brüsszeli Parlament tőszomszédságában, 2002 januárja óta működik az észak-ír kormány hivatalos képviselte, amely kevés személyzettel dolgozó, de komoly tevékenységet végző, a

¹²⁴ Kennedy-Pipe, Caroline [2000]: “From war to peace in Northern Ireland” in Cox-Guelke-Stephen [2000] p.31.

¹²⁵ A gazdasági segítségről lásd a következő alfejezetet.

lobbizást koordináló és érdekérvényesítő szervezet.¹²⁶ A képviselet a terület kedvező megítéléséért dolgozik, az észak-ír minisztériumokat látja el napi információkkal az EU munkájáról.¹²⁷

Ez az EP-n belüli konszenzus azonban nem feleltethető meg az észak-ír pártok egységesen vállalt és fenntartások nélküli „EUphiliájának. A pártok EU-hoz való viszonyuk tekintetében elfoglalt álláspontja annál inkább figyelmet érdemel, mivel az Európához való viszony szorosan összefügg a nemzeti identitásról, Észak-Írország státuszáról vallott nézetekkel.

Az alábbiakban a nacionalista és protestáns törésvonal mentén szerveződő jelentősebb pártok Európáról alkotott álláspontját ismertetem. A szelekció azzal indokolható, hogy megfigyelhető, hogy az európai választások során a választók nem adják voksukat a közösségek között hidat jelentő, közösségeken átívelő politikai pártokra. Ennek megfelelően, például, a Szövetség Párt (Alliance Party) és a Munkáspárt (Workers' Party) kis támogatottságot élvez.

Az EU és Észak-Írország viszonyát illetően Gerard Delanty három modellt vázol fel:¹²⁸ Az *állam-központú* modellben a területiális állam a szuverenitás letéteményese. Ez a modell sokszor EU-ellenes, és főleg federalizmus-ellenes, valamint a többségi elven alapul. A brit és ír kormányok közötti kormányközi viszonyt illetően a Hobbes-i szerződéselméletet veszi alapul. A modell képviselői szerint a nemzet elsőbbséget élvez az állammal szemben, az integráció csupán a nemzetállam kiegészítője, az állam funkciója leszűkül a minimális beavatkozásra, és a szabadságjogok biztosítása. Ezen elméletet főleg unionista körökben talál támogatásra, például a Paisley-t támogatók között.

¹²⁶ Interjú az Észak-Ír kormány hivatalos képviseletének munkatársaival, Brüsszel 2002.április, 15.

¹²⁷ <http://www.ofmdfmi.gov.uk/onieb/officialopening.htm>

¹²⁸ Gerard Delanty [1996]: „Northern Ireland in a Europe of Regions” *Political Quarterly* 1996. június, vol. 67., No.2., pp.127-34.

2) A *republikánus vagy komunitáriánus* felfogás az államot szintén alapvető aktornak tartja, de ezen elméletben az állami szerep összeegyeztethető az integrációval. Az állam viszont nemcsak keret, hanem a kulturális közösségnek „politikai formát” biztosít, az integrációban pedig a nemzet „államiságát találhatja meg” („can pursue its quest for statehood”).¹²⁹ A régió ebben a modellben olyan homogén kulturális egység, amely hasonló jelentésű, mint az állam. A regionalizmus és federalizmus tehát az integrációban kiteljesedik. Ennek az „új republikanizmusnak” az észak-ír zászlóvivője az SDLP.

3) A *regionális federáció* post-nacionalista, tehát a nemzeti keretet, nacionalizmust meghaladó modellje. A cél itt a federális, kulturálisan sokszínű Európa megteremtése, és a hangsúly a nemzeti szuverenitásról a szubszidiaritásra, a többszintű kormányzásra, a kiterjedt, participatív demokráciára és a többféle kötődésre helyeződik át. Delanty elemzése a harmadik modell hagyományának hiányát a brit állam-központúsággal és republikánus nacionalizmus jelenlétével magyarázza.¹³⁰

Az integrációnak tehát az állam funkcióját illetően különböző szerep jut. Az állam –központú modellben az integráció leváltaná az államot, a republikánusok szerint azt kiegészíti, míg a regionális federáció elgondolása szerint meghaladja az állami keretet. Az észak-ír keretben ezen értelmezések is helyet kaptak és relevánsá váltak a nacionalizmus, a kormányköziség, a határon átnyúló kooperáció jelenléte miatt.

A szakirodalomban két fő irányvonalat különböztethetünk meg, amelyek az EU-val kapcsolatos álláspontot interpretálják. Azok, akik osztják az *euroidealisták* álláspontját abból indulnak ki, hogy a szuverenitás területhez kötött hagyományos

¹²⁹ Delanty [1996] p.128.

¹³⁰ Delanty [1996] p.131.

interpretációja elveszti jelentőségét, az EU-n belül az átjárható határok lesznek a meghatározók. A nemzetállami keret erodálódása magával vonzza a nemzeti identitások fontosságának csökkenését is. Ez Delanty poszt nacionalista szcenáriójának felel meg. Az elgondolás szerint, az EU által elérendő célként posztulált „európai állampolgárság” mintegy közösségi–semleges–nemzetek feletti eredményt hoz, amelyben elmosódik, de legalábbis csökken a nemzeti differenciáltság. Mindamellett, hogy az európai állampolgárság a nemzeti-etnikai identitás melletti *kiegészítő* szerepet játszik, az európai identitás csökkenteni hivatott a helyi identitások, a nacionalista kötődések erősségét.

Ezen megközelítés hiányossága, hogy nem nyújt választ arra, hogy az a fajta új identitás milyen értékekből táplálkozik, hogyan oldaná fel, semlegesítené a közösségen belüli etnikai-vallási ellentéteket. Ebben az értelmezésben a területiség meghaladott fogalommá válik, és mintegy eltünteteti a hagyományos államiság egyik fontos attribútumát. James Goodman értelmezése az új identitás ezen konfliktus-feloldó jellegére utalva jelenti ki:

„Az EU Nagy-Britannia és Írország (...) népei és kultúrái számára az emancipáció lehetőségét kínálja fel, a meggyengült nemzeti szuverenitások Európájában. Várható volt, hogy a konfliktus áértelmeződik egy új, regionális kontextusban, amely a politikai megbékélést Írország egészében segítené.”¹³¹

Az ezzel szemben megfogalmazott (*eurorealista*) álláspont szerint nem csökkennek a lokális kötődések, a regionális, szubnacionalista identitások inkább erősödnek. Az EU demokratikus deficitje, sokszínűsége és érzelmileg elvont természete, a polgároktól való távolsága miatt egyelőre nem képes az államok mintájára a legitimitás szimbólumrendszerét megtestesíteni, elsődleges kötődési

¹³¹ The EU offers the 'possibility of emancipation for the ...nations and cultures' of Britain and Ireland, in a Europe of weakened state sovereignty, it was expected that the conflict would be 'repositioned', in a new regional context allowing political reconciliation in Ireland as a whole.” James Goodman [1996]: The Northern Ireland Question in European Politics” in Catterall, Peter – Sean

pontként szolgálni. A regionalizmus ebben az esetben egyfajta lokális nacionalizmus, amely nemhogy semlegesíti a nemzetiségi, etnikai aspirációkat, hanem annak táptalajául szolgál.

A dél-holland Maastricht-ban megfogalmazott szubszidiaritás-elv, valamint régiós politika egyfajta kompenzáció volt a politikai unió szuverenitás-elvonásáért. A brit állam devolúciós törekvései tehát, ha megkésetten is, de összhangban voltak a régiós európai politikával. A régiók kétszeresen is nyertek ebben a folyamatban: gazdasági segítséget kaptak az Európától, és nagyobb politikai súlyt kölcsönözött számukra az EU-politikában való jelenlét, amelyet viszont érdekérvényesítésben kamatoztathattak a belpolitikában.

A politikai hatalom külső megjelenítése azonban már kevésbé hat közvetlenül. A Régiók Bizottsága csupán tanácsadó jogkörrel rendelkezik, a Tanácsban pedig nincs jelen az észak-ír kormány, a területiális érdeket, hasonlóan más federatív megoldásokhoz, a központi kormány jeleníti meg.

A nacionalista táboron belül nincs konszenzus az Európa-politikát illetően. Bár a Sinn Féin az 1990-es évekre mérsékelten Európa-baráttá vált, az EU-t a kapitalista országok gyülekezőhelyének tartja. A pártnak ideológiai síkon vannak fenntartásai, a Közösséggel szemben kemény baloldali kritikával él. Ennél is lényegesebb, hogy a Sinn Féin ráadásul a nemzeti gondolat „felvizezését” félti egyfajta európai identitás megszületésétől, és az egyesült Írország ellen küldött trójai falónak tartja az EU-t.¹³²

Az észak-ír politikai palettán a SDLP a leginkább Európa-barátabb párt. Európa-barátsága egyrészt gazdasági motivációkkal magyarázható, másrészt a párt vezetője, David Hume személyes meggyőződése, hogy az 1945 utáni Európa a

McDougall (szerk.): The Northern Ireland Question in British Politics. London: St Martin's Press. (pp.212-28) p. 212.

¹³² Jeson Ingraham: The European Union and Relationships Within Ireland.
lásd: www.cain.ulst.ac.uk/europe/euireland.htm, p.3.

konfliktuskezelés legjobb példája.¹³³ Amint azt a párt 1999-es, az európai választásokra készített szórólapjából kiderül:

„Az SDLP teljes mértékben támogatja az új Európa eszméjét, amely fokozatosan fejlődik ki a kooperáció és integráció alapjain. Úgy véljük, az új Európa egyszer és mindenkorra megszüntetheti a konfliktusok okát, amely ebben a században behálózta a kontinens.”¹³⁴

A békés egyesítés nacionalista álma tehát „fájdalommentes” egyesülés. Erre az optimista-idealista álláspontra válaszul fogalmazódik meg a szkeptikus unionista felelet. Ebben fejeződik ki az észak-déli együttműködés eredményeképp előálló helyzet, amelyben az unionista/protestáns identitás háttérbe szorul: az unionisták ezért nézik ferde szemmel a NPE harmadik pillérében létrejött Észak-Déli Tanácsot, amelynek előképe az 1985-ös sunningdale-i megegyezés értelmében a brit-ír kormányközi konferencia, és amely egyre több területre kiterjedő kormányközi kooperáció terepe.

A konfliktus európai vetületében két jelenség ad okot aggodalomra az unionisták számára, amely rámutat az unionisták belső differenciáltságára is. Egyrészt, az ulsteri identitású unionisták számára az elsődleges szempontú a katolikus többségű dél növekvő szerepe, amelyre a fentiekben már utaltunk. Másrészt, a brit érzelmű unionisták az Egyesült Királyság – puritán-viktoriánus – hagyományához való ragaszkodásában látják az unionista értékrend fennmaradásának garanciáját. Így számukra és egyben a DUP számára az Egyesült Királyság Európa-pártisága önmagában is veszélyeket rejt magában. A DUP számára tehát a nemzeti (brit) identitás megőrzésének vágyából vezetődik le az etnikai identitás garanciája. Sőt, ezen állítás fordítottja is igaz, amennyiben a DUP a brit

¹³³ George Drower [1996]: John Hume, Man of Peace, London: Vista. pp. 84-86.

¹³⁴ Building the new Europe, SDLP szórólap, 1999. www.sdlp.ie/conclusion.htm

hagyományörzés élharcosának szerepét kívánja felvállalni, vagyis „britebb kíván lenni a briteknél”, tehát a konzervatív euroszeptikusok álláspontját osztja.

Ily módon a nemzeti szuverenitás „elszívása” – az európai integráció egyenes következményeként – a protestáns/unionista érdek képviselőjét ássa alá. Ezért is támogatta Paisley a Thatcher-kormány keményvonalas, euroszeptikus irányvonalát az 1980-as években, és azért tartja az EU-t a katolikus összeesküvés szimbólumának. Az 1984-es választások hevében Paisley kijelentette, hogy

*„Észak-Írország az európai protestantizmus utolsó bástyája, a Vatikán és annak azon célja közé áll, amely egy európai egyesült katolikus államot kíván létrehozni”.*¹³⁵

Az Európai Parlamenti választásokon a terület egy választókörzetet alkot, ahol három mandátum nyerhető el proporcionális, STV módon. Az 1979 óta közvetlenül választott EU képviselők (MEP) az ötévente tartandó választásokon mérkőznek meg. Az 1979 óta tartott öt választás stabil választói preferenciát mutat, az öt választás során ugyanazok a pártok nyerték el a három észak-ír mandátumot, egyenként egy-egy helyet szerezve: a DUP (Ian Paisley személyében), az SDLP (John Hume-ot juttatva képviselői helyhez) és a UUP (John Taylor-t (Lord Kilclooney-t) 1979 és 1984-ben, majd Jim Nicholson-t 1989, 1994 és 1999-ben. 1979 óta az EP padsoraiban három párt képviselői kaptak helyet: Ian Paisley (DUP), aki a függetlenek között kap helyet, John Hume, a szocialisták (PES) padsoraiban, valamint Jim Nicholson a néppárti-kereszténydemokrata (EPP) képviselők között.¹³⁶

A brit képviselők rangsorában a jelenlétet illetően az előző ciklusban három észak-ír

„The SDLP is fully supportive of the new Europe that is gradually being constructed on the basis of co-operation and integration. We believe this should end, once and for all, the causes of the conflicts which engulfed Europe this century”.

¹³⁵ Goodman [1996] p.219.

¹³⁶ 1979 óta öt választás során ugyanazok a pártok nyerték el a 3 észak-ír mandátumot, egyenként egy-egy helyet szerezve: a DUP (Ian Paisley személyében), az SDLP (John Hume-ot juttatva képviselői helyhez) és a UUP (John Taylor-t (Lord Kilclooney-t) 1979 és 1984-ben, majd Jim Nicholson-t 1989, 1994 és 1999-ben.

képviselőből ketten sereghajtók voltak. Paisley hátulról a második, Hume a harmadik a listán, az összes EP képviselő közül (626fő) a 604 és 613-ak. Jim Nicholson viszont a harmadik legszorgalmasabb brit MEP – 95.4%-on állva 48-ik a képviselők jelenléti listáján. Valószínű, hogy Paisley és Hume otthoni pártfeladataik miatt hanyagolják a bizottsági és plenáris üléseket.¹³⁷

7.ábra Az 1999-es Európai Parlamenti választások eredménye:

Párt	első preferencia (%)	szavazatszám	mandátum	mandátum (%)
DUP	28.4	1	1	33.3
SDLP	28.1	1	1	33.3
UUP	17.6	1	1	33.3
SF	17.3	-	-	-
PUP	3.3	-	-	-
UK Unionist	3.0	-	-	-
Alliance	2.1	-	-	-
Natural Law	0.1	-	-	-

FORRÁS: Bryn Morgan- Joseph Connolly: UK Electoral Statistics 1945-2001, House of Commons Research Paper 01/37, March 2001.p.30.

Érdekes, hogy egykori „ösellenségek”, vagyis az észak-ír törésvonal két szélsőségén elhelyezkedő pártok tagjai az Európa Parlamentben képviselőként együttműködnek a napi munkában. Bár a kamerák előtt, publikusan egymással barátságtalanul viselkednek, a parlamenti folyosókon nem kerülik egymást.¹³⁸ A kooperáció nem meglepő, hiszen mindhárom képviselő ugyanazon cél megvalósításában érdekelt, vagyis minél nagyobb támogatást kívánnak kiharcolni a terület számára.

Érdemes kiemelni, hogy a legeuroszeptikusabb DUP 1979 óta konzekvensen kiváló eredményt mutat fel, míg a legjobban Európa-barát SDLP is hasonlóan jól szerepel. 1994-ben mindkét párt 29%-ot ért el, míg 1999-ben a leadott voksot 28 %-át nyerték el. A DUP messze magasabb szavazati arányt mutatott fel az EU

¹³⁷ <http://www.europarlament.net/>

¹³⁸ Erre a magatartásra példa, hogy Paisley és Hume 1990 karácsonyán együtt vacsoráztak Paisley otthonában.

választásokon, mint a westminsteri, helyi vagy regionális megmérettetéseken. Bár empirikus kutatási adatok nem állnak rendelkezésre, de valószínűsíthető, hogy a DUP markáns euroszepticismusa vonz szavazókat, esetleg a nacionalista oldalról is, és bizonyára az ismert személyek is indokolhatják a sikert. Az Európát támogató pártok jóval többen vannak, így a DUP szerzi meg az euroszeptikus szavazatokat.

A pártok Európához való viszonyulása színes képet mutat, de az Európa mellett kampányolók túlsúlyban vannak. A lakosság is általában kevésbé euroszeptikus mint a brit közvélemény. Ez a rokonszenv valószínűleg materiális megfontolásoknak tulajdonítható.

Az utóbbi közvéleménykutatásokban a válaszadók közül a nacionalisták vallották magukat leginkább európainak, míg a DUP támogatói a leginkább euroszeptikusak. Mindenesetre kedvező fejlemény, hogy az Európa-pártiak aránya, a DUP kivételével, 1993 és 2002 növekedett.¹³⁹ A pártviszonyokat illetően kiemelendő, hogy a Sinn Féin bár 1999-ben 17%-ot ért el, csupán egy szavazattal maradt le az UUP után, de ismételen nem tudott mandátumot szerezni, általános erős pozícióját az EP választásokon nem sikerült kamatoztatnia.

Az 1999 nyarán tartott EU választásokra kimagaslóan sokan mentek el, a szavazók 57.4%-a a szavazófülkékhez járult. Nem feltételezhető, hogy az EU mozgósította volna a választók ekkora tömegét, igaz, már 1994-ben is jelentős különbség mutatkozott a brit átlag és az észak-ír részvételi mutatók között. Az EU-szavazás a helyi politikáról szóló voksként értelmezendő. Az 1998-as választási eredmények és az EU 1999. júniusi népszavazásának összehasonlítása azt mutatja, hogy az Európai Unió mellett kampányoló pártok, köztük a legnagyobb unionista kormánypárt volt a szavazás nyertese. Az 1999-es választások, egy évvel a NPE

¹³⁹ Síle O'Connor – Lee McGowan [2002]: Euro Vision: Attitudes towards the European Union. Research Update. p. 2.

aláírása után, világossá tették, hogy az EU-politika nem választható el a békészerződéshez való hozzáálláshoz.

Az EU, mint gazdasági szereplő

Az Európai Unió mint politikai, gazdasági és értékrendszert megjelenítő szereplő és mint aktív közreműködő vesz részt a békefolyamatban. A konfliktuskezelés (passzív) normaadó szerepén túl az EU gazdasági segítségnyújtás mindenképpen figyelmet érdemel. A gazdasági beavatkozás mögött egy konkrét és egy általánosabb elvi megfontolás húzódik.

Az Európai Unió Szerződés maastricht-i dokumentuma egy világos kényszer-kompromisszumon nyugodott. A szorosabb, politikai integráció csak úgy valósulhatott meg, úgy válhatott működőképessé, ha gazdaságilag heterogénebb, egységesebb piac áll mögötte és a szuverenitás „elszívását” is valami módon kompenzálja a szervezet. A feladat tehát az volt, hogy az EU segítsen kiegyenlíteni a gazdasági elmaradottságból adódó hátrányokat. Ennek a politikának folyományaként állt fel a szubszidiaritás elvét követve a Régiók Bizottsága és emelkedtek a különböző alapokból szétosztható, a leszakadt régiókat, területeket támogató pénzösszegek.

Az EU speciális programja

Az észak-ír gazdaság felzárkózását már az 1989-es INTERREG program is támogatta, amely az országok közti regionális együttműködést segítette, de az 1990-es évek közepe óta vált az EU igazán „főszereplővé” Északon.

Az EU a regionális politika előtérbe kerülésével párhuzamosan, és az 1994-es fegyverszünetek után egyedülálló programot hozott létre az észak-ír béke előmozdítására. A Strukturális Alapokból elkülönítve jött létre az EU Speciális Béke és Megbékélési Programja Észak-Írország és a határmenti Régiók részére (EU

Special Support Programme for Peace and Reconciliation in Northern Ireland and the Border Region) rövidítve, a PEACE I elnevezést kapta.

Az EU észak-írországi és a határmenti békéért és megbékélésért indított programjának célja az volt, hogy „elősegítse egy békés és stabil társadalom kialakulását és a megbékélést”.¹⁴⁰ A program hét területet jelölt meg, amelyben pénzügyi segítséget kíván nyújtani. Ezek a következők: foglalkoztatás, a város és vidék regenerációja, határon átnyúló fejlesztések (cross-border development), társadalmi beilleszkedési programok (social inclusion) és iparfejlesztés, társulások és technikai fejlesztések. ¹⁴¹ Az 1995-ben indult program 300 millió ecu finanszírozásban részesült 1995-97 között, és az EU ígéretet tett ennek 1999-ig való meghosszabbítására. A költségvetés három százalékát kitevő, a Strukturális Alapokból Észak-Írországnak juttatott nyújtott támogatás 1994-99 között mintegy 1020 millió fontot tett ki.¹⁴² Az EU 1989 és 1993 között így 600 millió fontot folyósított a régió számára, amely Objective I. (Célkitűzés I.) besorolást kapta, annak ellenére, hogy Európa negyvenötödik legszegényebb régiója volt. Az 1990-es évek elején, a területnek nyújtott fejenkénti támogatás 380.3 font volt. (Összehasonlításképpen: az Ír Köztársaság minden lakosának 416.9 font jutott.)¹⁴³ Amint azt az EU is már jelezte, a támogatások nem járnak az idők végezetéig.

¹⁴⁰ „EU Special Support Programme for Peace and Reconciliation in Northern Ireland and the Border” <http://www.nics.gov.uk/eu/eussppr/progsumm/>

¹⁴¹ www.eu-peace.org/background.htm

¹⁴² McCall, Cathall [1999]: Identity in Northern Ireland. Communities, Politics and Change. London: Macmillan. p.201.

8.ábra A PEACE I támogatások megoszlása:

		MILLIÓ ECU	
		ÉSZAK-ÍRORSZÁG	HATÁRMENTI MEGYÉK
(I)	FOGLALKOZTATÁS	37.390	4.785
(II)	VIDÉK / VÁROSFEJLESZTÉS	37.890	12.000
(III)	HATÁRON ÁTNYÚLÓ FEJLESZTÉSEK	22.503	22.500
(IV)	TÁRSADALMI BEILLESZKEDÉS	57.333	13.125
(V)	PRODUKTÍV BEFEKTETÉSEK ÉS IPARFEJLESZTÉS	36.890	7.063
(VI)	Társulások	44.205	-
(VII)	TECHNIKAI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS	3.789	0.937
	ÖSSZESEN	240	60

Special Support Programme for Peace and Reconciliation, Programme Summary, Financial Allocations,
<http://www.nics.gov.uk/eu/eussppr/progsumm/finance.htm>

1997 decemberében az Európai Parlament meg is szavazta a következő évre szóló 100 millió ecu-vel növelt támogatást. Az összesen 400 millióra rúgó támogatásból Észak-Írországnak 320 millió jutott, míg a fennmaradó 80 millió ecu az ír határmenti területek büdzsájébe került. A támogatás elosztásába független közvetítő testületeken (Intermediary Funding Bodies) kívül a területen működő helyi önkormányzatoknak is beleszólása van. 1997 decemberéig a program 11.000 támogatásra méltó tervet fogadott el.¹⁴⁴

A Közösségtámogató Keret (CSF= Community Support Framework) programon belül elkülönül a (BSP = Building Sustainable Prosperity =Fenntartható Növekedés Építése) és a PEACE II program, amelyek a közösségtámogató programok két operációs programját alkotják Észak-Írországbán. A két alprogram az alábbi támogatási területeken nyújt segítséget:

¹⁴³ Ingraham [1998] p. 3.

¹⁴⁴ Special Programme for Peace and Reconciliation, Programme Summaries, www.eu-peace.org/funding.htm

9.ábra A BSP és a PEACE támogatások területei

A BSP támogatási területei	A PEACE II támogatási területei
gazdasági növekedés és munkahelyteremtés	gazdasági megújulás
városi és szociális revitalizáció	társadalmi integráció, megbékélés (reconciliation)
mezőgazdaság- és vidékfejlesztés	helyi regenerációs és fejlesztési stratégiák
erdészet és halászat	a kifelé nyitott és modern régió megteremtése
környezetvédelem	határon átnyúló együttműködés

Az észak-ír támogatás mind időbeni korlátját mind mértékét tekintve behatárolt. A PEACE II program 2004-ig nyújt támogatást. Annak ellenére, hogy a célkitűzések zömében még alapvető előrelépésre van szükség – a felzárkóztatás és beilleszkedés programjai csak részeredményeket értek el, a megbékélés még messze a jövőben tűnik csupán realitásnak – az EU-ban még nem eldöntött a további támogatások kérdése. A gazdasági növekedés miatt Észak-Írország az „átmeneti 1-es célcsoport” (transitional objective 1) kategóriájába került, míg a PEACE II program is 2004-ben lejár és a keleti bővítés is jelentős forrásokat von el.

A SSPPR (=Peace II) támogatást kutatva Haase és Pratschke szerint¹⁴⁵ a lakossági arány és a pályázatok tekintetében fordított arányosság figyelhető meg. Míg a katolikusok a lakosság 43.1%-át adják, a pályázatok tekintve 54.2%-ot tettek ki, míg az elnyerhető összegek 56.9%-át kapták. A 56.8%-nyi protestáns lakos a pályázatok 45.8%-át készítette el, míg 46.45%-át nyerték el a pénzüsszegeknek. A földrajzi megoszlás tükrözi a populáció eloszlását. A súlyozásnak és igazságos elosztásnak megfelelően, a legrászorultabb 10% 2000 pályázatot nyújtott be, míg a gazdagabb körzetek csupán 600 pályázattal indultak. A katolikusoknak nyújtandó támogatás a legjobban rászoruló területekre koncentrálódik és 30 millió fontot tesz ki, míg a gazdaságilag kedvezőbb helyzetben levő területek 5 millió fonthoz jutnak.

A protestáns területeken ez az arány 12, illetve 8 millió font. A támogatások szétosztása a szociális szükségletek „mérsékelten célzottságát” mutatja, hiszen a legszegényebbek ötször akkora támogatást nyertek el, mint tehetősebb társaik.

A SSPPR elérte tehát a célját, a terület egészének segítségét, és kiemelten a legrászorultabbak megcélzását. A Haase és Pratschke jelentés kiemeli, hogy a vallási hovatartozás és a rászorultsági elv egyenlő mértékben nyomott a latban pályázatok elbírálásánál, az összegek szétosztásánál.¹⁴⁶

Érdekes paradoxon áll fenn azonban a gazdasági növekedés EU-támogatású ösztönzését illetően. A gazdasági növekedés egyrészt összközösségi, észak-ír érdek, másrészt az esélyegyenlőség megteremtése egyet jelent a protestánsok/unionisták számára megnövekedett versennyel, potenciálisan magában rejtve bizonyos protestáns/unionista vállalkozók lemaradását is.

Az EU juttatásai általánosan kedveznek a gazdaságnak, de mivel a transferek a gazdaságilag elmaradottabb, hátrányosabb terület felé áramolnak, azok általában a katolikus lakosság életkörülményeit javítják. Ennek a dilemmának részleges feloldására kiválóan alkalmasak azok a programok, amelyek hangsúlyozottan a két közösség együttműködését támogatják és nem egy közösséghez kötődő kezdeményezéseket kezelnek kiemelten.

Érdemes kiemelni, hogy az EU gazdasági segítsége, a régiós felzárkóztató-kiegyenlítő politika milyen ellentmondásokat gerjeszt. Bizonyított tény, hogy az Ír Köztársaságnak nyújtott gazdasági segítség csökkentette a szegény észak iránt érzett aspirációkat, a nacionalista-egyesítő törekvések intenzitását. A gazdasági növekedés, a jólét tehát mérsékelte a terület iránti nacionalista igényt. Másrészt, a gazdagabb dél

¹⁴⁵ Trutz Haase – Jonathan Pratschke [1999]: European Special Programme for Peace and Reconciliation. Report. Belfast: Northern Ireland Statistics and Research Agency. <http://www.ark.ac.uk/orb/summaries/Haase99.htm>

¹⁴⁶ Haase- Pratschke [1999]

általi tőkeberuházások folytán közvetett módon Írország hozzájárul a terület fejlesztéséhez. A kérdés persze az, hogy a pénzt követi-e a zászló, vagyis a gazdasági befolyás konvertálható-e politikai befolyássá. A kérdés még nyitott, azonban biztosan állítható, hogy bár az ír gazdasági csoda valódi eredményt ért el, az ország gazdasági potenciálja továbbra is jócskán lemarad a brit EU-társától. Ugyanakkor a Blair-kormány is tisztában van azzal, hogy belső befektetések árán is elő kell mozdítani a megbékélést és az észak-ír kormányprogram is, a Business Committee felállítása révén kellő hangsúlyt adott ennek a törekvésnek.

Világos, hogy a gazdasági segítségnyújtás önmagában nem eliminálja az egyenlőtlenségeket. A szkeptikus Jan Erik Grindheim megfogalmazása szerint:

*Nem lehetünk biztosak abban, hogy az európai dimenzió megjelenése, az önrendelkezés és az alkotmányos nacionalizmus kérdésével együtt Észak-Írországban a két közösség közti konfliktus csökkenését hozza magával. Épp ellenkezőleg, ez megerősítheti a régi törésvonalakat.*¹⁴⁷

A befogadó társadalom kormányának a társadalmi integrációt segítő programok kidolgozásban, a megbékélést elősegítő és a diszkriminációt megszüntető civil kezdeményezések kidolgozásában és végrehajtásában elsőrendű szerepet kell játszania.¹⁴⁸

A brit és az ír állam mint külső hatás

Bizonyos szerzők (Kevin Boyle, Tom Hadden, Jennifer Todd) úgy vélik, hogy elsődlegesen a brit és ír állam magatartása okolható a konfliktus elhúzódásáért. Ez nevezetesen az ír irredentizmus, a sziget, az ír lakosság egyesítésének vágya, amely a nacionalistákat bátorítja és a brit közjogi garancia (vagyis, hogy a lakosság többségének ellenkező szavazata nélkül nem változik Észak-Írország státusza az

¹⁴⁷ Jan Erik Grindheim művét: Northern Ireland[1993]: A Crucial Test for a Europe of Peaceful Regions? Norway: Norwegian Institute of International Affairs, p.84. idézi Ingraham op cit., p.6.

¹⁴⁸ www.ark.ac.uk/orb/summaries/Haase99.htm

Egyesült Királyságon belül), amely az unionisták argumentumait erősíti. A megoldás az lenne, ha mindkét külső tényezőt kizárhatóvá válna. (Látjuk, hogy a békefolyamat sikerének épp a két fél aktív közreműködése volt a záloga, amint azt az alábbiakban Wright is magyarázza.)

Ruane és Todd hangsúlyozzák, hogy a brit államnak hatalmas a felelőssége abban, hogy gazdaságilag nem támogatta megfelelően a régiót, és sokszor negligálta a nacionalisták azon kérését, hogy lépjen fel a diszkrimináció ellen.¹⁴⁹

Másképp fogalmazva, nemcsak a brit alkotmány rendelkezései, hanem a terület problémáinak negligálása, annak perifériaként való kezelése okolható a polgárháborús állapotokért. Egészen újszerű magyarázattal állt elő Frank Wright, aki szerint Észak-Írországot nem mint egy megosztott társadalmat kell elsősorban vizsgálni, hanem mint egy „etnikai határt”, amely két olyan állam határán terül el, melyek mindketten ki szeretnék terjeszteni szuverenitásukat, felségjogukat a területre.¹⁵⁰ A külső beavatkozás kultúrája, a lépésekre adott ellenlépések sorozata Wright szerint a konfliktus eszkalációjához vezetett, hasonlóan Ciprus, Libanon és Balkán példájához. Hasonló eszkaláció Wright szerint azért nem következett be Belgiumban vagy Svájcban, mivel a nagyobb szomszédok a be-nem-avatkozás politikájához tartották magukat, nem léptek fel a társetnikumuk védelmében, hagyták, hogy a közösségek maguk dolgozzák ki a megegyezés formuláit. Wright azonban kiemeli, hogy a brit és ír kormányok kooperációja, nem pedig egyoldalú felsorakozásuk a hozzájuk közel álló etnikum mellé – tehát a semleges arbitrátor szerep hiteles képviselője, megfelelő autoritás birtokában – lehetővé tette a külső tényezők pozitív facilitátori szerepének eljátszását. Amint azt Wright írja:

¹⁴⁹ Idézi McGarry – O’Leary [1995] p.329. és lásd még: Joseph Ruane – Jennifer Todd [1996]: *The Dynamics of Conflict in Northern Ireland: Power, Conflict and Emancipation*. Cambridge: CUP.

¹⁵⁰ Frank Wright [1987]: *Northern Ireland: A Comparative Analysis*. London: Gill and Macmillan.

„A brit és az ír kormány segítsége nélkül nem lesz semmiféle tekintély Észak-Írországbán – és így a ciprusi és libanonihoz hasonló káosz születhet.”¹⁵¹

Az észak-ír felek az önrendelkezés elvének hangoztatása mellett, elismerik az „anyanemzetek” autoritásának a szükségességét is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ők diktálhatják a feltételeket.

A nemzetközi legitimitás kérdése

A nemzetközi legitimitás, az államelismerés a nemzetközi jog alapvető kategóriái, amely nélkül az állam nem lehet a nemzetközi közösség aktora. A nemzetközi jogban 1970 óta követendő elv a gyarmati uralom alól felszabadult, önrendelkezés elvét magukévá tevő területekre vonatkozó eseteken kívül az, hogy a terület inkább érintetlen, mintsem felosztott maradjon. (Természetesen az önrendelkezés-területi integritás kérdése máig vitatott dilemmája a nemzetközi jognak.)¹⁵² Ennek megfelelően, a sziget egységét hirdető nacionalisták, az önrendelkezés zászlaja alatt, muníciót kapnak politikai érveik mellé. A nacionalisták arra hivatkoznak, hogy ők nemzeti felszabadítási harcot folytatnak, és egyre kevésbé érzik szükségét a kompromisszumnak. Az ostromlott erőd pszichózisába zárt unionisták egyre jogosabbnak vélik az unionista paramilitáns erők felhasználását az állam egységének megőrzése érdekében.¹⁵³

¹⁵¹ Uott, p.330. „without some kind of authority that depends upon both the British and Irish governments, there will be no authority in Northern Ireland at all – and therefore a total chaos (...) like Cyprus or Lebanon.”

¹⁵² „A független állami lét kivívásának joga a magukat csak gyarmati rendszerek bomlási rendszerek szétbomlási folyamatában illeti meg (...) Minden állam köteles tartózkodni bármely olyan cselekménytől, amely valamely más állam vagy ország területi épségének vagy nemzeti épségének részleges vagy teljes megsértésére irányul.” Bokorné Szegő Hanna [1998]: Nemzetközi jog. Budapest: Aula, 2.kiadás, p. 112.

¹⁵³ Az ostromlott erőd vagy viktimizáció keretében való értelmezésre lásd a Human Needs theory és a pszichológiai etnikai viktimizáció Monteville-i fogalmát amely a tetemes szakirodalom érdekes része. Erről bővebben ld. William G. Cunningham idézett tanulmányát és Vamik Volkan et al (eds) [1991]: The Psychodynamics of International Relationships: Volume II: Unofficial Diplomacy at Work. Lexington, MA, Lexington Books.

Amellett persze, hogy békés elszakadásra elvileg sor kerülhet, az államok területi igénye az 1975-ös Helsinkii Záróokmány óta illegitim. A területi igényre utaló második és harmadik cikk eltávolítása tehát a nemzetközi jogot követi.

Az Egyesült Államok szerepvállalása és a békefolyamat

A konfliktus folytatódásának egyik külső tényezője, a paramilitáns csoportoknak nyújtott támogatás. Ennek elsődleges forrása (különösen az IRA esetében) az Egyesült Államok és Líbia volt. Nemzetközi szakértők az IRA KGB-s és annak utódszervezeteivel folytatott kapcsolataira is felhívják a figyelmet. Gerry Adams amerikai útjai követték a korábbi századok ír politikusainak tengerentúli „kirándulásait” (pl. Parnell, De Valera). Az utóbbi időben a Balkánról és az európai volt szocialista államokból érkező fegyverszállítmányokról érkeznek beszámolók.

Az amerikai kapcsolat azonban messze nem merült ki a nacionalista paramilitáns erők illegális megsegítésében.

Az elmúlt 130 év alatt a Kongresszus számos alkalommal visszautasította angol-amerikai egyezmények ratifikálást, vagy pedig éppenséggel ír-barát határozatot hozott. Ennél többre – főleg kormányzati beavatkozásra – nem futotta.¹⁵⁴ A kifejezetten ír politikával kapcsolatban a 90-es évekig nem találunk példát aktív beavatkozásra. (Az utolsó ilyen kísérletre, mely kifejezetten ír érdekekkel volt kapcsolatos Andrew B. Johnson elnöksége idején került sor 1866-ban.)¹⁵⁵

Az ír republikánusok amerikai kapcsolatai hosszú múltra tekintenek vissza.¹⁵⁶

Az ír ügy amerikai támogatásra talált az Ír Szabadállam megalakulásakor, de észak-

¹⁵⁴ O'Grady [1996], p.3.

¹⁵⁵ Joseph O'Grady [1996]: „An Irish Policy Born in the U.S.A” *Foreign Affairs* 1996. május-június Vol.75/3 pp.2-8.

¹⁵⁶ Az amerikai-ír kapcsolat alábbi ismertetése Seamus Dunn [1999]: Northern Ireland? A Promising or Partisan Peace?” *Journal of International Affairs*, 1999. tavasz, Vol.52, No.2., p.719-35. című munkáján alapul. Magyarul az utóbbi időben megjelent, és a témával foglalkozik Szilágyi Zsolt: „A fegyvercsempészekről a befolyásos szenátorokig – avagy az Egyesült Államok és az amerikai írek

Írország bonyolult kérdése csak a zavargások idején került, időlegesen, a reflektorfénybe.

Az 1970-ben megalakult ír Noraid (Northern Aid Committee – Északi Segély Bizottság) sikeres pénzgyűjtőnek bizonyult, és komoly szerepet játszott abban, hogy az IRA fenn tudja tartani (terror)kampányát az 1970-es években. Az 1974-ben alakult Ír Nemzeti Tömörülés (Irish National Caucus, INC) a Capitoliumon lobbizott az ír egység ügyéért. Az INC munkájának eredményeképp született meg 1974-ben a Képviselői Ház keretein belül működő, az ír ügyeket tárgyaló ad hoc kongresszusi bizottság is. A radikális nacionalista erők, a Provok támogatása azonban megosztotta az amerikai-ír elitet is, főképp a Sinn Féin erőszakossága és brit-ellenessége miatt.

Az ír kormány és személy szerint John Hume (SDLP) alakította ki azokat a csatornákat és mozgósította azokat, akik az erőszak elítélésével egyetértve lobbiztak az észak-ír ügyekben. Ezen tevékenység eredményeképpen szerveződött meg az úgynevezett „Négy Lovas” csoport, amely befolyásos ír-amerikai politikusokat tömörített és az erőszakellenes politika. (A csoport tagjai: Edward Kennedy, Hugh Carey, Tip O’Neill és Daniel Patrick Moynihan.)

A hatvanas évektől a 90-es évek elejéig az ír-amerikai lobbitevékenysége és az ír kapcsolatok vonatkozásában a brit-barát, és ezért csupán sporadikusan beavatkozó, óvatos amerikai politika a jellemző. Ilyen ritka pillanatnak tekinthető Carter elnök 1977-es állásfoglalása, amely az amerikai befektetéseket hatalommegosztáson nyugvó politikához kötötte, vagy a Reagan-korszakban az 1985-es Egyezmény előtti amerikai nyomásgyakorlás.¹⁵⁷

szerpe az IRA felfegyverkezésétől annak lefegyverkezéséig” (*Külügyi Szemle* II évf. 2003/2.szám, pp. 224-248.) ímő tanulmánya.

¹⁵⁷ John Dumbrell [2000]: „’Hope and history’: the US and peace in Northern Ireland” in Cox-Guelke – Stephen op.cit. (pp.199-214.) p.215.

A Reagan és Bush kormányzat be-nem-avatkozás-párti politikája után a demokrata Clinton-kormány aktívabbnak mutatkozott elődeinél. A Clinton-adminisztráció a békefolyamatba való bekapcsolódásának megítélésekor vegyes képet kapunk. Egyrészt, a Clinton féle külpolitika széles körű szerepvállalása, a demokrácia kiterjesztése, az annak kialakításakor nyújtandó segítség alapvető jegye volt az évszázad utolsó amerikai kormányának.

A Clinton-féle aktív észak-ír politika felvállalása nem csupán természetszerűnek, hanem egyfajta lépéskényszernek is tekinthető. 1992-ben a connecticuti előválasztáson Clinton ellenfele, a korábbi kaliforniai kormányzó, Jerry Brown sikeresen szerezte meg a fehér katolikus szavazatokat. Ekkor döntött úgy a Clinton-team, hogy az elnökjelölt részt vesz egy ír-amerikai fórumon. Brownhoz hasonlóan akkor már Clinton is kijelentette, hogy különleges megbízottat kíván küldeni a térségbe.¹⁵⁸

1993-ban az elnök – összhangban a hagyományos amerikai magatartással – kétszer is megtagadta beutazási vízum kiadását a Sinn Féin vezetőjének, mivel az IRA az újabb terrorcselekmények elkövetésével megszegte az érvényben lévő fegyverszünetet. Talán ez volt a közvetlen oka annak, hogy az elnök egy ideig nem volt hajlandó beváltani ígéretét, valamint különleges megbízottat küldeni. Ezen lépések azt a célt szolgálták – mint ahogy később a Gerry Adams-nek megadott vízum is és Clinton Észak-Írországra tett látogatása is – hogy tudatosítsák Clinton a többpárti béketárgyalások melletti elkötelezettségét és azt, hogy az erőszakra való lemondás a tárgyalások előfeltétele.

Feltehető – bár nem bizonyított –, hogy két lényeges ok járult hozzá ahhoz, hogy a Clinton-adminisztráció a 90-es évek második felében egyre aktívabban vett részt a békefolyamatban. Az egyik belpolitikai változás, a másik a brit

¹⁵⁸ O'Grady [1996], pp. 4-5.

kormányváltáshoz köthető. A Kongresszusban lezajlott „konzervatív forradalom” miatt belpolitikailag sikertelenné tett elnök (pl. MEDICARE) számára a külpolitikai szerepvállalás mindenképp kívánatossá vált.

Ezen felül természetesen az ír származású szavazók és az ír lobbis támogatása sem elhanyagolható tényezők. A demokrata ír-amerikai lobbisták aktivizálódása és újonnan alakult szervezetük, az *Amerikaiak Egy Új Ír Politikáért* (Americans for a New Irish Agenda) tevékenységének alapvető szerepe lehetett abban, hogy a Clinton-kormány elmozdult az izoláció politikájától. Ez az irányváltás abban is megnyilvánult, hogy az új kormány már az unionistákat is meg kívánta nyerni, nem csupán az alkotmányos nacionalizmus alapján álló erők felé nyitott.¹⁵⁹

A brit-amerikai viszont illetően alapvetően megváltozott a helyzet a brit Munkáspárt 1997-es győzelmét követően. Blair hatalomra jutásával, a miniszterelnök személyében Clinton egy saját generációjához tartozó, azonos politikai elveket valló, vele ideológiailag testvér politikus-partnert kapott. A mediátori szerepet felvállalva a Clinton-adminisztráció a Észak-Írországra delegálta George Mitchell szenátort, aki közvetítőként múlhatatlan érdemeket szerzett azzal, hogy tovább lendítette a tárgyalásokat a holtpontról, levezényelte a leszereléssel kapcsolatos tárgyalásokat és jelen volt a Nagypénteki Megállapodás megszületésénél.

A dél-afrikai és a közel-keleti példa

Az észak-ír békefolyamatot vizsgálva a nemzetközi tényező sem hagyható figyelmen kívül.¹⁶⁰ Az 1990-es évek elején bekövetkező politikai átmenet, a hidegháború vége és a 90-es évek elején nekilendülő békefolyamatok átrajzolta az észak-ír konfliktus hátterét is. Az 1990-es évek első felében, különösen 1990-es dél-

¹⁵⁹ Dumbrell [2000], p216.

¹⁶⁰ A baszk és korzikai békefolyamatokkal való kapcsolat indirektebb, ezért ezeket nem vizsgáljuk.

afrikai és az 1993-as közel-Keleti fejlemények és hosszabb távú folyamatok hatottak az észak-ír politikára.¹⁶¹

Az átmeneten keresztül eső országok tapasztalatából való tanulás, és azok átültetése – mind eszmék, koncepciók és programok, intézmények és megvalósításuk kapcsán állandó jellemzője volt az észak-ír átmenetnek.

A különbségek ellenére, sok hasonlóság fedezhető fel a Dél-Afrika és Észak-Írország kiinduló helyzetében. Mindkét országra jellemző a szegregáció, a diszkrimináció, a politikai erőszak, a szükségállapot hosszú távú használata, továbbá a biztonságpolitikai megfontolásán alapuló kormányzás hagyatéka, az önrendelkezésért folytatott küzdelem és a többségi kormányzás legitimációjának kétségbe vonása. Emellett, a két átmenet rokon abból a szempontból is, hogy kompromisszumon alapuló tárgyalásos átmenet jellemzi mind Dél-Afrikát és Észak-Írországot is, annak a felismerése, hogy a fegyveres harcnál a politikai megoldás gyümölcsözőbb. Másodsorban, a nemzetközi környezet kedvező hatása mindkét országban ösztönzőként hatott.¹⁶²

A legszemléletesebben a dél-afrikai „korai” átmenetre igaz, hogy bizonyos aspektusait tekintve példaként szolgált és kimutathatóan is megtermékenyítette a nyugati békefolyamatot.

Az 1990-es évek elejétől kimutathatóan sűrűsödtek az északi és dél-afrikai politikusok, kutatók, NGO-k közötti kapcsolatok. 1994 és 1995 különösen aktív éveknek bizonyult, amikor a Dél-afrikai Intézet a Demokráciáért Dél-Afrikában

¹⁶¹ Helen Brocklehurst – Noel Stott – Brandon Hamber –Gillian Robinson [2001]: „Lesson Drawing: Northern Ireland and South Africa” *Indicator South Africa* Vol. 18/1, március (pp. 89 - 94.), pp. 90-91. A két terület kapcsolatának fontosságát mutatja, hogy az INCORE kutatócsoporton belül külön projekt létezik „Developing and Implementing Public Policy in Northern Ireland and South Africa (DIPP)” címmel. A kutatás két kiemelt területe a konfliktusok áldozataival és a rendőrség átalakításával kapcsolatos politika elemzése.

¹⁶² Noel Stott – Brandon Hamber –Gillian Robinson [2000]: „Lesson Drawing from Negotiated Transitions in Northern Ireland and South Africa” American Political Science Association, Éves Találkozó, 2000 aug 31-szept 3, előadás írott változata.

elnevezésű társaság tapasztalat-átadás céljából politikai vezetőket hívott meg.¹⁶³ A 1997-ben a Nemzeti Párt és az Afrikai Nemzeti Kongresszus közös meghívására utaztak észak-ír politikusok Afrikába, hogy tanulmányozzák a kiegyezés politikáját, a rendőrség működését, a büntetőrendszert, az igazságszolgáltatást és az áldozatokat segítő intézményrendszert.

Az északi rendőrség együttműködése külföldi kollégákkal, az amerikai városi rendőrségek (New York, Los Angeles), a belga rendőrséggel a 90-es években sűrűsödött.

1993 óta szoros volt. A Royal Ulster Constabulary, például a belga rendőrséggel a közrend fenntartásáról és a közösségi rendőrség modelljének átvételéről folytatott eszmecserét és szervezett látogatásokat.¹⁶⁴

Az afrikai átmenet központi és példaértékű jegye volt az áldozatok sérelmeivel való szembenézés, a kompenzáció fontosságának elismerése, az erőszak hagyatékának társadalmi feldolgozása, a pszichológiai kiegyezés alapjának intézményes megteremtése.¹⁶⁵ (Ennek egyik fő intézménye az 1995-ben létrejött Igazság és Megbékélés Bizottsága (Truth and Reconciliation Commission), amely az apartheid alatti erőszak és visszaéléseket vizsgáló tanács.)

Az intézményi hasonlóságok mellett a „dél-afrikai kapcsolatra” a Nagypénteki Egyezmény döntéshozatali módszerében és a tárgyalásokon használt terminológiában is bizonyítékot találhatunk.¹⁶⁶ A „megfelelő konszenzus” (sufficient consensus), a „tárgyalásokra kedvezően ható légkör kialakítása” (creating a climate for negotiations), és „a játéktér kiegyenlítése” (levelling the playing fields), „tárgyalások

¹⁶³ Blockehurst et al [2001] p. 90.

¹⁶⁴ Brocklehurst *et al* [2001], pp. 90-91.

¹⁶⁵ A múlttal való szembenézésre és annak feldolgozására lásd: Brandon Hamber [1998](szerk.): *Past Imperfect: Dealing with the Past in Northern Ireland and Societies in Transition*. Derry/Londonderry: INCORE.

¹⁶⁶ Brocklehurst et al [2000], p.3.

a tárgyalásokról (talks about talks), és a „kétvágányos diplomácia” (two track diplomacy) mind kölcsönzött kifejezések voltak. Az afrikai átrgyalások sikere érvként szolgálhatott a minkét közösség többségén nyugvó döntéshozatal elfogadásához.¹⁶⁷

Az 1994-es fegyverszünet után a SF, és különösen Gerry Adams kívánta kijátszani a dél-afrikai párhuzamot. A britek féltek is ettől, hogy Adams egyfajta Mandela-típusú hősként próbál feltűnni, nemzeti felszabadító hősként kívánja pozícióját erősíteni. Ez a tudatosan felvállalt politika az emberjogi küzdelem képében próbálta az ír nacionalisták ügyét „piacképessé” tenni. Az emberjogi politikára érzékeny Egyesült Államokban is megnyerő lehetett.

A másik személyre szabott dél-afrikai példa de Klerk és Trimble párhuzamba állítása volt. Trimble-t a nacionalisták az unionista de Klerk-nek nevezték, arra utalva, hogy a többségi uralmat gyakorló, korábbi elnyomó hatalom képes a kiegyezésre. Ezzel persze azt kívánták sugallni, hogy az unionisták egyfajta elnyomó hatalomként működtek. Az afrikai hasonlat azért is kapóra jött, hiszen az ANC az apartheid elleni harcban nem mondott le a fegyveres harcról az uralmon lévő Nemzeti Párt ellen. Adams-ék tehát a fegyverek beszolgáltatása nélküli tárgyalások melletti érvként is szívesen használták az afrikai mintát. Adams a fegyverek beszolgáltatására utalva így fogalmazott 1995-ben, Mandelával folytatott megbeszélése után.

„A tanulságokat le akarjuk fordítani a mi országunk körülményeire. Intenzíven érdekel Bennünket annak az elsajátítása, hogy az ANC [African National Congress, Afrikai Nemzeti Kongresszus], amely a változások fő előmozdítója volt, hogyna akadályozta meg a békefolyamat lelassítását.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ Guelke [2000]: „Comparatively peaceful: South Africa, th Middle East and Northern Ireland” in

A közel–keleti analógia, bár nem olyan közvetlen és erős, mint a dél-afrikai, de Guelke szerint azért állja meg a helyét, mivel az intézményépítés építés eszközével kívánta a konfliktust kordában tartani, úgy, hogy a szélsőségeket bevonták a politikai rendezésbe.¹⁶⁹

Az unionizmus eszköztárába a közel-keleti példa illeszkedett jobban. Az 1993 szeptemberi oslói egyezmény és a Washingtoni csúcstalálkozó kedvező előrelépésnek tűnt. A brit csapatkivonás ügye, a biztonsági erők együttműködése és az, hogy az unionisták a fegyveres harc beszüntetését a béke rendelkezéseinek betartásához kötötték mind hasonlóságot mutat az izraeli fejleményekkel.

Sajnos, jelenleg, a súlyos válság ellenére, a közel-keleti ingatag béke nagyobb hasonlóságot mutat Észak-Írországgal, ahol szintén nem sikerült teljesen a terror megfékezése, és a politikai átmenet lezárása, a konszolidáció felé való elmozdulás.

Mégis, az észak-ír béke pozitív példaként is szolgálhat a még kevésbé stabil békefolyamatok számára. Erre a „kölsönös kölcsönzésre” példa, hogy izraeli és palesztin politikusok Londonban vezető ír politikusokkal találkoztak 2002-ben, hogy kikérjék a vendéglátók tanácsát. Ahogy Martin McGuinness fogalmazott a találkozó után:

„Ha tíz éve azt mondja valaki, hogy béke honol majd Észak-Írországon vagy Dél-Afrikában, sokan roppantul szkeptikusak lettek volna. Nincs okunk feltételezni, hogy a Közel-Kelet nem járja be ugyanezt az utat.”¹⁷⁰

Cox- Guelke-Stephen [2000], (pp.223-234.) p. 231.

¹⁶⁸ *The Militant*, Vol.59/No.26., 1995. július 3. ”G. Adams visits in S.Africa”

¹⁶⁹ Guelke [2000], p.232.

¹⁷⁰ *The Guardian*, 2002. június 1. „Secret Middle East talks in Britain”

III. RÉSZ

A Nagypénteki Egyezmény rendelkezései és értelmezése¹⁷¹

Az Egyezmény ünnepélyes hangvételű bevezető szakaszai a korábban aláírt brit-ír megállapodásokkal ellentétben „egy új kezdet lehetőségéről” a „megbékélés, tolerancia és kölcsönös bizalom” szükségességéről szólnak. Ez a fennkölt hangnem azonban kevés a megbékéléshez.

Az alkotmányos kérdéseket taglaló első fejezet kimondja: Észak-Írország alkotmányos státuszáról csak a lakosság többségének hozzájárulásával lehet dönteni, továbbá az „jelenleg az Egyesült Királyság részét” képezi. A terület jövőbeni státuszára vonatkozóan a dokumentum rögzíti, hogy amennyiben Észak-Írország lakosainak többsége egy Egyesült Írország létrehozása mellett szavaz, a brit és ír kormánynak tiszteletben kell tartania a döntést és a változást törvénybe kötelesek iktatni. Ezzel párhuzamosan az Ír Köztársaság módosította 1937-es alkotmányának második és harmadik cikkelyében az észak-ír területre megfogalmazott igényt, és helyette beépítette az egyetértés és hozzájárulás fent említett klauzuláját.

A megegyezés, a tárgyalási menetrendet követve, a kapcsolatok három dimenzióját érinti, és ennek megfelelően három pilléren nyugszik.

Az első pillér – az észak-ír belpolitika

Az NPE első pillére az észak-ír kormányzás új intézményi berendezkedésének központi eleméről, a 108 fő létszámú, demokratikusan választott észak-ír Közgyűlésről (Assembly vagy az ülésezés helyszíne alapján: Stormont) rendelkezik. A Közgyűlés hivatott garantálni, hogy Észak-Írország ügyeit „maga intézze”, és ne csupán a Westminsterbe küldött tizennyolc képviselő útján képviseltesse magát. A

megszülető konstrukcióban a „fékek és ellensúlyok” alkalmazása révén biztosítják azt, hogy ne állhasson elő az 1921 és 1972 közti időszakhoz hasonló állapot, amikor a Stormontot és a „kormányt” a többségi unionisták kizárólagosan uralták.

A hatalommegosztást elősegítendő, a proporcionális választási rendszer egyetlen átruházható szavazat módszerét (Single transferable vote, STV) alkalmazzák, amely a leadott szavazatok arányában juttatja mandátumhoz a pártok jelöltjeit.¹⁷² A Közgyűlés számos hatáskört vesz át a westminsteri parlamenttől és az Észak-ír Hivatal – vagyis a londoni kormányzat észak-ír ügyekkel foglalkozó minisztériumának – hat osztályától. Az adópolitika, a külügy, a biztonság- és védelmi politika továbbra is London kompetenciája marad.

A megegyezés szerint a Közgyűlés összeállításánál a legfőbb elv az arányosság széleskörű alkalmazása. Ez nemcsak a képviselők választásának fent ismertetett módjára vonatkozik, hanem a parlamenti bizottsági helyek elosztásánál is alapvető princípium. Az egyezmény szabályozza a többséghez szükséges szavazati arányokat.¹⁷³ A „rendes” ügyek elfogadásához 50 százalék plusz egy szavazat szükséges. Ennek meghatározott arány szerint kell összetevődnie.

A „párhuzamos beleegyezés” azt jelenti, hogy a szavazáskor jelenlevő unionista és nacionalista képviselők többségének támogatása szükséges a javaslat elfogadásához. A kulcsfontosságúnak ítélt ügyekben súlyozott többség (60%) elérése szükséges a javaslat megszavazásához, a két közösség jelenlevő képviselőinek minimum 40-40 százalékanak támogatásával. A kulcsfontosságú ügyek három

¹⁷¹ A Nagypénteki Egyezmény teljes szövegét lásd a Függelékben.

¹⁷² A választóknak sorrendben kell megjelölniük a preferenciáikat, a mandátum megállapításához a Droop-kvócienszt használják. Az első preferencia elosztása után megmaradó mandátumok a második (harmadik...) preferencia-szavazatok száma szerint osztódnak szét a többi jelölt között. Az STV a Nemzetközösség más államaiban, például Máltán vagy Ausztráliában is alkalmazzák. 1918-45 között a több-mandátumos „egyetemi választókerületekre” (university seat) is ezt a technikát használták. Bryn Morgan – Oonagh Gay [1998]: Northern Ireland: political developments since 1972, Research paper No. 98/57, 1998. május, London: House of Commons Library, p.20.

¹⁷³ A képviselőház megalakulásakor minden képviselőnek ki kellett nyilatánitania, hogy melyik közösséghez tartozik, így állapítható meg a közösségek közti szavazati arány.

csoportba sorolhatók: a főbb közjogi méltóságok megválasztása (az első miniszter és helyettese, a törvényhozás feje), a házszabály, valamint a költségvetés tételei tartoznak ide. A minősített többséget igénylő kérdések köre bővíthető, amennyiben „jelentős kisebbség”, tehát a 108 főből minimum 30 képviselő támogatja a javaslatot.

A végrehajtó hatalom feje az első miniszter (First Minister) és helyettese, ők és a mellettük működő tíz miniszter alkotja a „belfasti kormányt”. Az arányosság elve érvényesül a végrehajtó hatalomban köztisztséget viselők választása, kinevezése kapcsán is: a törvényhozó Közgyűlés elnöke és helyettese mellett kiterjed az első miniszter és helyettesének megválasztásakor. (Egymás ellenőrzésének és „kordában tartásának” módja, de egyben a jövőbeli együttműködés próbaköve, hogy a vezetők és helyetteseik más-más közösségből valók. Tehát, ha az első minisztert például az unionista UUP adja, helyettese az SDLP vagy netán a Sinn Féin jelöltje lehet.)

A végrehajtó hatalom tíz tagja a pártok erőviszonyát tükrözi. A kormánytagokat a pártok és nem az első miniszter és helyettese választja, valamint kinevezésük nem parlamenti hozzájáruláshoz kötött. A kormány és politikájának kohézióját tehát nem a kormányfőhöz való lojalitás, inkább az NPE által lefektetett arányos hatalommegosztás garantálja. Ebből a szempontból a pártok belső erőviszonyai is fontosabbak, mint más politikai rendszerekben.

Második pillér – az észak-déli közös intézmények

A második pillér Észak- és Dél-Írország kapcsolatának normalizálását elősegítő intézményi berendezkedésről, döntési kompetenciákról és mechanizmusokról rendelkezik. Az egyezmény létrehozta az Észak-déli Minisztertanácsot vagyis a Tanácsot, ahogy azóta nevezik, (North-South Ministerial Council), amely Dublin és Belfast miniszteriális szintű egyeztetési, döntéshozói politikai fóruma, az Ír Köztársaságot és Észak-Írországot kölcsönösen érintő

kérdésekben konzultációs, együttműködési intézményi keret. Az Észak-déli Minisztertanácsban az első miniszter és helyettese, míg déli részről az ír miniszterelnök (Taoiseach) az állandó résztvevő, míg a szaktárcák vezetői a tárgyalandó téma szerint vesznek részt a fórum ülésein.

A gyakorlati munka eredményességét, a folyamatos kapcsolattartást háromfajta kapcsolattartási szint hivatott garantálni. A dokumentum szerint évente legalább kétszer sor kerül a legmagasabb, miniszterelnöki szintű találkozókra, plenáris ülés formájában. Folyamatos munkakapcsolat áll fenn, megadott időközönkénti egyeztetésekkel, az egyes minisztériumok között. A szerződő felek a későbbiekben kidolgozzák a „testvér-minisztériumok” egyeztetésein túlmutató, szektorközi kooperáció formáját is.

Az unionisták a problémás Észak-Dél Tanács elfogadását két indokkal magyarázták, amelyeket Trimble is az egyezmény megkötésének indokául hozott fel. Egyrészt, a Tanács a kooperáció olyan terepe volt, amely szűken vett közpolitikai kérdésekben kötendő határközi együttműködést érintette, és nem olyan ideológiai kooperációt jelent, amely a republikánus politikai célok megvalósításának terepe lehet. A Tanács tehát nem válhatott az egyesítés előkészítésének akármilyen fórumává. Ennek intézményes garantálására a Tanácsot az első pilléren belüli intézményhez, nevezetesen a Közgyűléshez kellett kötni.¹⁷⁴ Emellett, a hozzájárulás/beleegyezés (consent), a gyakorlatiság és az elszámoltathatóság elveit is beépítették a megegyezésbe, pontosan körülhatárolva a Tanács jogosítványait, és mozgásterét.

¹⁷⁴ Arthur Aughey [2000]: „The 1998 Agreement: Unionist responses” in Cox – Guelke – Stephen [2000]: *A Farewell to Arms...* (pp.62-78). p.68.

Harmadik pillér: a kelet-nyugati kapcsolatok

A harmadik pillér az unionisták kielégítését szolgáló „kelet-nyugati” kapcsolatok keretként szolgáló brit-ír kooperáció fórumairól rendelkezik. Két alapvető intézményt hozott létre a Brit-Ír Tanács (British-Irish Council, BIC) és a Brit-Ír Kormányközi Konferencia (British-Irish Intergovernmental Conference, BIIGC) megteremtésével.

A BIC-ben a brit, az ír, az észak-ír, valamint Isle of Man és Channel Island képviselői éppúgy helyet kapnak, mint a közelmúltban életre keltett skót és walesi törvényhozó gyűlések reprezentánsai. Csúcstalálkozó formájában évente kétszer kerül sor konzultációra, egyeztetésre és döntésre, míg a miniszteri együttműködés állandó jelleggel folyik. A testület legfontosabb feladata az információcsere és konzultáció, a közlekedés, mezőgazdaság, a gazdaság, valamint a környezetvédelem, kultúra, oktatás és egészségügy kérdéseiben.

A Brit-Ír Konferencia (BIIGC) az 1985-os sunningdale-i egyezményben életre hívott Angol-Ír Kormányközi Tanács és Kormányközi Konferencia összeolvasztásából született meg. A kormányok hatásköri kompetenciája a Konferencián belül az emberi jogok, az igazságszolgáltatás, a börtön-ügyek és a rendfenntartás témáját öleli fel, mind az egész Ír-szigetre vonatkozó észak-ír, mind pedig brit-ír viszonylatban.

A nagypénteki rendezés utolsó fejezetei a sürgősen rendezendő kérdések körét taglalják, tematikus elrendezésben. Az emberi jogok hatékonyabb védelme kiemelt helyen szerepel. A jogérvényesítés érdekében a brit kormány vállalta, hogy befejezi az Európai Emberjogi Konvenció az észak-ír jogrendbe való átültetését, amely az

Észak-Írországnak szánt és a jövőben megalkotandó Emberi Jogok Nyilatkozatának (Bill of Rights) része lesz. Az 1950-es Emberjogi Konvenció hivatalosan 2000. október 2-án lett a brit jogrend része.

Ezen újítások mellett a londoni törvényhozás kötelezte magát, hogy Észak-Írország számára egy Emberjogi Bizottságot állít fel azzal a céllal, hogy az garantálja és ellenőrizze a törvények és alkalmazásuk betartását és hatékonyságát.

Külön fejezet szól („Jogok, biztosítékok és esélyegyenlőség”) a gazdasági, társadalmi és kulturális élet területein észlelhető diszkriminációról és megszüntetésének módozatairól. A szerződő felek továbbá megerősítették azon álláspontjukat, hogy a paramilitáns szervezetek fegyvereinek teljes beszolgáltatását végre kell hajtani. A békére való felkészülés jegyében, a felek a közbiztonság „normalizálását”, az erőszakos cselekmények potenciális veszélyéhez mért megfelelő készségi és rendfenntartói jelenlétet tartanak megvalósíthatónak. A „hatékonyabb, hatásosabb, pártatlan és elfogulatlan” rendőri erő létrehozása, mely tükrözi a társadalom megoszlását, tiszteli az emberi jogokat, továbbá a büntetőjogi rendszer átalakítása szintén a jövőre váró feladat. Ez tulajdonképpen a Királyi Ulsteri Rendőrség (Royal Ulster Constabulary, RUC) megreformálását jelenti, amely 88 százalékában még mindig protestánsokból állt. (Az egyezmény rendelkezésének szellemében felállított Patten-bizottság jelentése szerint a szervezetnek új nevet kell kapnia (Észak-Írország rendőrsége), 6000 fős állománycsökkentésre van szükség. Biztosítani kell a katolikusok és protestánsok 50-50 százalékos arányát, valamint megerősítésre szorul az emberi jogokkal kapcsolatos képzés és felvilágosítás, végül, fel kell számolni a tartalékos állományt.)¹⁷⁵

A megegyezés rendelkezett azon bebörtönzött személyek két éven belüli szabadon bocsátásáról, akik nem jelentenek veszélyt a társadalomra, és olyan

¹⁷⁵ BBC, 2000. január 19.

szervezethez tartoztak, amelyek deklarálták és tartják is magukat a „teljes és egyértelmű tűzszünethez”.

Az 1998-as NPE jogilag az 1985-ös megegyezést váltja fel. Hatályba lépéséhez mindkét kormánynak 1998. május 22-én referendumot kellett tartania, majd az egyezmény elfogadása esetén, el kellett indítani a parlamenti jóváhagyás procedúráját. Az NPE-ben vállalt kötelezettség alapján 1998. június 25-re kitűzték az észak-ír közgyűlési választásokat.¹⁷⁶

A május végi referendum során Észak-Írország lakóinak 81 százaléka adta le voksát. 71,1 százalékuk „igent” mondott a békére és csupán 28,8 százaléka utasította el azt. Az Ír Köztársaságban a választásra jogosultak 58,3 százaléka voksolt, körülbelül 90 százalékuk az egyezmény mellett.

Az 1998. június 25-én tartott közgyűlési választásokon a 108 fős Stormontba a következő arányban kerültek be a pártok:

10. ábra Az 1998-as parlamenti választások: pártok és mandátumok

Párt	Mandátumok
UUP	28
SDLP	24
DUP	20
Sinn Féin	18
Alliance	6
UKUP	5
NIWC	2
PUP	2
UDP	3
Összesen:	108

¹⁷⁶ *The Guardian*, 1998. május 24.

A Nagypénteki Egyezmény értékelése

A Nagypénteki Egyezmény a megegyezést kiváltó körülmények szerencsés kombinációja révén születhetett meg. Az egyezményt elősegítő tényezők az alábbiakban foglalhatók össze

1. A legfontosabb faktor Észak-Írország és az Ír Köztársaság nagy többségének béke iránti vágya;¹⁷⁷
2. Háborús kifáradás, amelyet a katonai és politikai téren elhúzódó patthelyzet eredményezett;
3. A kormányok és politikusok bátorsága, mely lehetővé tette, hogy a paramilitáns csoportokhoz közel álló politikusokkal leüljenek tárgyalni;
4. A nemzetközi áttörések és békefolyamatok hatása;
5. A demokratikus nacionalista konszenzus teremtette politikai alternatíva létrejötte;
6. A gazdasági igény a békére és a stabilitásra;
7. A brit és ír kormányok között kialakuló aktív partneri viszony;
8. Az amerikai elnök példanélküli elkötelezettsége és garanciavállalása.

Az egyezmény abban különbözik az 1998 előtti megállapodásoktól, hogy a megoldandó kérdések (diszkrimináció, rendfenntartás, stb.) „alá” szilárd alapként – mint ezt a tárgyalási technikáknál bemutattuk – az alkotmányos rendezés négyoldalú konszenzussal elfogadott biztosítékát helyezte. Emlékeztetőül, az 1974-es devolúció egyik fő hiányossága az volt, hogy nem foglalkozott az alkotmányosság kérdésével.¹⁷⁸

Az alkotmányos tisztázás fő eleme, hogy a közvetlen demokrácia (referendum) többségi elven működő döntésétől teszi függővé a terület alkotmányos státuszát. Az egyezményt követően 1998. május 22-én, Észak-Írországban és az Ír Köztársaságban egy időben megtartott referendum világossá tette, hogy a dokumentum olyan

¹⁷⁷ Mansergh [2000] in Cox-Guelke-Stephen, p.8 -24.

törésvonal, mely átszeli a katolikus-protestáns, nacionalista-unionista megosztottságot. A fő törésvonal azok között húzódik, akik ellenzik, vagy a másik oldalon támogatják a nagypénteki egyezményben foglaltakat. Mindkét fél engedményeket tett, még hozzá fundamentális kérdésekben.

Igaz, hogy az ír alkotmányból törölték a sziget egyesítését célul kitűző részeket, azonban, az Észak-déli Minisztertanács fóruma által, az Ír Köztársaság hivatalosan, intézményesített formában beleszólást kapott észak ügyeibe. Ez nemcsak formalizált beleszólás jelent az ügyek intézésébe, hanem – túllépve az 1985-ös sunningdale-i konstrukción – hatalmat és felelősséget jelent és nem csupán konzultatív jogokat biztosít.

A felek hozzájárultak ahhoz, hogy Észak-Írország státusza csak a többség, referendum által kinyilvánított akarata által módosítható, ez pedig *jelenleg* a protestánsoknak kedvez. A kommentátorok azt jövendölik, hogy hosszú távon a protestáns többség átbillenhet katolikus számbeli túlsúlyba, és akkor realitássá válhat az Ír-sziget egyesítése.¹⁷⁹

A szerződésnek nincsen nyertese olyan szempontból, hogy bármely politikai párt, közösség felülkerekedett volna a másikon. A szövegezés, a dokumentum hangsúlyai azonban arra utalnak, hogy a nacionalista erőknél tett gesztusról van szó. Ezt bizonyítja az, hogy a szövegben igen sokszor említésre kerül, hogy amennyiben a

¹⁷⁸ McCall [2000] p.47.

¹⁷⁹ Azok, akik változást prognosztizálnak, arra hivatkoznak, hogy az iskolás gyerekek többsége, tehát a jövő generáció katolikus, míg a status quo-t jövendölők a katolikus és protestáns születési arány hasonlatosságát emelik ki, és azt hangsúlyozzák, hogy belátható időn belül semmiképp nem lesz katolikus többség.

¹⁷⁹ *The Economist*, 1998. április 18.

többség úgy dönt, lehetséges az Ír-sziget egyesítése, viszont nem találunk utalást hasonlóan pozitív megerősítésre Észak-Írország jelenlegi státuszával kapcsolatban.¹⁸⁰

Az NPE további jellegzetessége, hogy a nagy elvi keretegyezményen, megállapodáson kívül számos jelentős részletkérdésben nem volt megegyezés. (Ilyennek tekinthető a területen működő rendőrség elnevezése, mely szimbolikus és ezért kényes kérdés.) Az a tény, hogy a 1998-as megállapodás fontos kérdéseket nem rendezett, pozitívan is értelmezhető, amennyiben elhamarkodott, szükség-megállapodás nem született. A NPE pozitívuma, hogy a megállapodást alá lehetett írni, ami azonban azzal járt, hogy számos kérdés rendezése a későbbi tárgyalásokra maradt. A felekre tehát 1998 tavasza után az a súlyos feladat hárult, hogy úgy rendezzék az NPE által nyitva hagyott kérdéseket, hogy az a keretegyezményt és az egész addigi folyamatot ne veszélyeztesse. Ez a szcenárió azért volt ingatag, hiszen olyan alapkérdést hagyott nyitva – egyfajta ketyegő bombaként – mint például a paramilitáns csoportok fegyvereinek beszolgáltatása.

Az egyezmény végrehajtása terén három területen érzékelhetők nehézségek. Elsőként, a fegyverek leszerelésének, beszolgáltatásának akadozása, amely szorosan

¹⁸⁰ Az NPE eredeti szövegének második, alkotmányos rendezéssel foglalkozó cikkelyéből idézve (kiemelések tőlem – P.M.) recognise the legitimacy of whatever choice is freely exercised by a majority of the people of Northern Ireland with regard to its status, whether they prefer to continue to support the Union with Great Britain or a sovereign united Ireland;

(ii) recognise that it is for the people of the island of Ireland alone, by agreement between the two parts respectively and without external impediment, to exercise their **right of self-determination** on the basis of consent, freely and concurrently given, North and South, **to bring** about a united Ireland, if that is their wish, accepting that this right must be achieved and exercised with and subject to the agreement and consent of a majority of the people of Northern Ireland;

(iii) acknowledge that while a substantial section of the people in Northern Ireland share the legitimate wish of a majority of the people of the island of Ireland for a **united Ireland, the present wish of a majority of the people of Northern Ireland, freely exercised and legitimate, is to maintain the Union and, accordingly, that Northern Ireland's status as part of the United Kingdom reflects and relies upon that wish**; and that it would be wrong to make any change in the status of Northern Ireland save with the consent of a majority of its people;

(iv) affirm that if, in the future, the people of the island of Ireland exercise their right of **self-determination on the basis set out in sections (i) and (ii) above to bring about a united Ireland**, it will be a binding obligation on both Governments to introduce and support in their respective Parliaments legislation to give effect to that wish;.... „The Agreement reached in the multi-party negotiations” 1998. április 10.

összefügg az RUC megreformálásával, hiszen amíg a nacionalista terroristák kezén fegyver van, egyes unionisták vonakodnak a jórészt protestáns rendfenntartó erő reformjára, azt mintegy saját birtokukként, biztosítékként látják a nacionalisták elleni küzdelemben.

Ezzel szemben, a konkrétabb, rigorózusabb rendezés hiánya egyben a további fejleményekre is kedvezőtlenül hathat. A megállapodás nem minden kérdésre kiterjedő volta tette lehetővé a továbbhaladást egyes kérdésekben és azt, hogy megegyezés születhessen egy minimum „csomagban”. A felek nem voltak beszorítva egy átfogó, részletes kényszer-megegyezésbe, így mozgásterük maradt a részletek hosszú távú kidolgozására.

A NPE stabilitásának fenntartása annál is nehezebbnek bizonyult, hiszen az NPE létrehozói a béke iránti elkötelezettséget (fegyvernyugvás, erőszakos cselekmények beszüntetése) és nem a teljes körű előzetes leszerelést szabták a tárgyalás feltételéül. Mivel az egyezmény nem hierarchikusan felépített mű, a dokumentum bármely részének megsértése az egész folyamat elakadását, a többi kérdés rendezésének „megbénulását” okozhatja.

Jelezve, hogy a megegyezést csupán ugródeszkának, és nem végeredménynek tekinti, a Sinn Féin képviselője, Caoimhin Ó Caoláin így kommentálta a NPE-t:

„ (...) Az új rendőrség felállítása, az összes politikai fogoly szabadon bocsátása, a Hat Megye demilitarizálása és a Brit Hadsereg kivonulása, a foglalkoztatásban jelentkező diszkrimináció megszüntetése, az elnyomó törvénykezés megszüntetése, az ír nyelv számára teljes és egyenrangú státuszának biztosítása – továbbra is ezekre várunk, és ezeket követeljük.”¹⁸¹

Annak ellenére, hogy a megállapodást a lakosság és a pártok nagy része támogatta, az ellenzők tábora is, főképp az unionisták voltak megosztottak.¹⁸² A megosztottság eredményeképpen először fordult elő Észak-Írország történetében, hogy huszonkét százalékon állva egy nacionalista párt, az SDLP megelőzte belülről megosztott UUP-t is.

A 2000. január-februári zökkenő, a fegyverek beszolgáltatásával kapcsolatban lezajlott idegörlő kötélhúzás továbbra is a paramilitáns szervezetek elszántságát (és egyben a békefolyamat iránti bizalmatlanságát) mutatja. A szervezetek tagjai számára a félkatonai életből a civil életbe való visszaállás gyakran megoldhatatlan egzisztenciális problémát jelent.

Az Egyezmény utáni helyzetet öt évvel a dokumentum megszületése után a felek és az elemzők különbözőképpen értelmezik. Azok, akik sikerként értékelik, arra hivatkoznak, hogy sikerült megállítani az erőszak eszkalációját, és a paramilitáns szakadároknak sem sikerült foglyul ejteni a békefolyamatot. A béke törékeny állapota tehát a békefolyamat elsődleges, alapvető eredménye. A szkeptikusok arra hivatkoznak, hogy az intézmények kiépülésének folyamata ellenére egyelőre kérdéses, hogy a politikai kultúra megváltoztatásának hosszú távú munkájához lesz-e elegendő bizalmi tőke.

¹⁸¹ Sean Farren – Robert F. Mulvihill [2000]: Paths to a Settlement in Northern Ireland. London: Colin Smythe. 2000 és cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/farren00.htm

¹⁸² A nacionalisták közül két egyezmény-ellenes csoportosulás említhető: a Republikánus Sinn Féin, melyet a korábbi SF elnök, Ruairi O Bradaigh vezet és a 32- Megye Szuverenitásának Bizottsága. Sean Farren – Robert F. Mulvihill: Paths to a Settlement in Northern Ireland.

2001 októberéig, a negyedik, és már hosszú távúnak értékelhető válságig egyfajta kettős valóság állapota jellemezte Észak-Írországot.¹⁸³ Immár öt éve tart a Janus-arcú folyamat: a színjáték fenntartása azért, hogy az egyébként felemásan működő intézményi struktúrát körülvevő másik valóság, a biztonsági minimum hiánya ne veszélyeztesse az egész a békefolyamatot. A politikai pártok és félkatonai szervezetek kapcsolatának tisztázására máig nem került sor. A paramilitáns szervezetekkel szemben nem tapasztalható a kemény kéz beígért politikája, vagy legalábbis, átütő sikert legalábbis nem sikerült elérni.¹⁸⁴ Pedig a brit kormány számára a 2000-ben elfogadott terrorista-ellenes törvény és a szeptember 11. utáni nemzetközi helyzet kiváló alkalmat teremtett volna a terrorista csoportokkal szembeni leszámolásra. Kérdés, hogy ez máig miért nem történt meg. A jelenlegi bizonytalanságnak és sikertelenségnek több magyarázata is lehet. Ezek közül az első, hogy a brit kormány túlzott kompromisszumokra is hajlandó volt annak a politikai vezérlelőnek az érdekében, hogy az összes valódi támogatottsággal rendelkező politikai tényezőt a politikai rendszeren belül tartsa. Az IRÁ-val szembeni egyértelmű fellépés a Sinn Féin elidegenítésével járhat, és a terroristák további radikalizálódásához vezethet, vagyis a béketáborhoz átigazolt korábbi szélsőségeket az Egyezmény ellen hangolná.

Hasonlóan nyomós indok lehet a biztonsági megfontolás. Az IRA kolumbiai kapcsolatainak ismeretében nem állja meg helyét a terrorizmus brit és nemzetközi hálózatának szétválasztása. A Blair kormány nem ment bele egy teljes körű kétfrontos háborúba; ideiglenesen a jól ismert, „házi terroristák” biztonsági eszközökkel való kordában tartása még mindig kisebb rossznak tűnt, mint a terroristákkal való leszámolás, akiknek helyébe valószínűleg új, ismeretlen ellenfél

¹⁸³ A 2002. végi „Stormontsgate” botrányról van szó, amikor kiderült, hogy észak-ír kormányhivatalnokok már jó ideje titkos iratokat szivárogtattak ki az IRA számára.

¹⁸⁴ Tony Blair beszéde, 2002. október 17.

állna. Az utóbbi időszakig elsődlegesnek tűnik a nemzetközi terrorizmus hadállásainak felszámolása. Emellett, a Sinn Féin jelenlegi térnyerése a nacionalista választók között tovább erősíti a SF kiebrudalása elleni érveket, amely tovább fokozza az unionista aggodalmakat. (A fegyverek beszolgáltatásának kérdése technikailag is problematikus, nem csupán politikai akarat függvénye. Pontos adat nincs a fegyverek, robbanóanyagok mennyiségéről, így nem mérhető fel, hogy a beszolgáltatott mennyiségek a teljes arzenál mekkora részét képviselik. A beszolgáltatott fegyverek könnyen pótolhatóak a „hagyományos” líbiai kapcsolatoktól kezdve a Balkánon és a FÁK térségén át egészen Latin-Amerikáig.

Az 2002. októberi bizalmi válság azonban bizonyította, hogy az elodázás politikája aláássa a békét, újfajta megközelítés szükséges. A sorozatos ígéreték és megszegésük légkörében, 2002. végén született a leszerelési folyamatok „befejezésének” (completion) kifejezése, amely szimbolikusan szakít a lefegyverzés szóhasználatával és elkerüli a republikánusok számára elfogadhatatlan „megadás” kifejezést is, amely a fegyverek letételét, a vereség szimbolikus beismerését jelenti egy valójában el nem vesztett háború után. Az ír-brit politika immár végleges leszerelést követel és egyértelmű elkötelezettséget a béke politikája, az IRA mint terrorista szervezet megszüntetése mellett. A republikánusok számára a leszerelés azonban a brit kormány azon hajlandóságától függ, attól, hogy a rendőri reformról szóló Patten-jelentést, amely az emberi jogok, elszámoltathatóság és az arányos képviselt elvein nyugszik, a kormány teljes mértékben hajlandó-e végrehajtani, megvalósul-e a rendőri erők mélyreható és az emberi jogi és büntetőjog reformja, devolúciója.

A leszerelés nélkül Észak-Írország Rendőrsége (Police Force of Northern Ireland Királyi Ulsteri Rendőrség (Royal Ulster Constabulary) új elnevezése) nevet kapta, nem képzelhető el az unionisták számára. Számukra a leszerelés nélküli

reformok elfogadása – az, hogy a katolikus kisebbség képviselői is arányosan helyet kapjanak az új rendőri erőben – az állami integritás védelmében szolgáltatott teljesítő és megölt protestáns rendőrtársaikat gyalázza meg. A katolikusok viszont – a fent említett reformok nélkül – vonakodnak olyan szervezetben tagságot vállalni, amely „katolikusokat gyilkolt”.

Az amnesztia végrehajtása bizonyult talán a biztonsági csomag igazi, nem várt sikerének, amely azon korábbi terrorista csoportok bebörtönzött tagjaira terjedt ki, amelyek a Nagypénteki Egyezmény idején már fegyvernagyvást hirdettek.¹⁸⁵ Az amnesztia az öt évnél hosszabb időre terrorista cselekményért elítéltek büntetését harmadolta, amíg az életfogytiglani büntetésre ítélték egyharmaddal kevesebb időt kötelesek börtönben tölteni, mint a nem-terrorista cselekményért elítéltek.

Végezetül arra keresem a választ, vajon a konszociációs rendszer észak-ír kiadása és annak gyakorlati alkalmazása milyen mértékben támasztja alá a politikai berendezkedés kritikusainak érveit, valamint és a politikai struktúra milyen mértékben járul hozzá a jelenlegi válság-ciklusok továbbéléséhez.

John McGarry szerint a konszociáció-kritika két ponton tartja támadhatónak a megegyezései demokráciát. Egyrészt, ezen politikai megoldás „beülteti” a megosztottságot az intézményekbe és azt a politikai rendszerbe kódolja, hiszen egyes, elválasztó törésvonalakat felerősít, míg az integráló, egymás közöttbe szelő (cross-cutting) törésvonalaknak nem ad teret. Ezen felül, „elodázza a demokratikus tömegmobilizációt”, mérsékli a versenyt és a civil társadalom kialakulása ellen hat. Emellett, azon a feltételezésen alapul, hogy az „a szubnacionális és etnikai csoportok egyszer és mindenkorra objektíven kikristályosodott” jelenségek. A konszociáció

¹⁸⁵ A hírhedtebb terrorista csoportok közül a Continuity IRA, a Real IRA, a Red Hand Defenders és az Orange Volunteers tagjai nem esnek az amnesztia hatálya alá, mivel szervezetük nem hirdetett tűzszünetet a Nagypénteki Egyezmény aláírásáig.

tehát „megerősíti a létező etnikai határokat”.¹⁸⁶ Ezen felül – szól a kritika – instabil koalíciókat teremt. A pártok „egymáshoz kötése”, a közös döntéshozatal minőségi többségi rendszere, a különböző pillérekben a kompromisszumos megoldások az akkommodáció előmozdítói. A sokpárti megoldás, amely az NPE-ben testet ölt, éppen az etnikai törésvonal tartalmának feloldását kísérli meg. A konszocializmus éppen a nemzetközi dimenzió behozásával, az ír dimenzió intézményesítésével érte a nacionalisták bennmaradását. Ez a kooperációra sarkalló ösztönzőknek számít, amelyet Horowitz hiányol a konszociális megoldásokból. A létező etnikai határok egymás mellett élése nem „veszélyes”, amennyiben az etnikai mobilizáció nem kulturális, hanem nemzeti élet sikerül elvenni. Az NPE éppen a csoportjogok megadásával próbálja leszerelni az államellenes mobilizációt és a terület federális alapú, laza integrálásával köti az ország többi részéhez a perifériát.

A jelenlegi válságot magyarázó mindkét érv elvethető, mivel nem ad választ a kormányzati instabilitás valódi okára. A törésvonalak intézményeken belüli rigiditásának felemlegetése azt sugallja, mintha azok örökké való és megváltoztathatatlan jellemzők lennének, és nem a pártpolitika és a választói magatartás alakítaná őket. A jelenlegi választási rendszer esélyt ad a kisebb pártok bekerülésére, olyan pártoknak is, amelyek az etnikai törésvonalat átszelve, interkommunális, az etnikai csoportokon átívelő programot hirdetnek. Mivel a pártok nem csupán leképezői, hanem formálói is a törésvonalaknak, a közösségeken átnyúló pártok megjelenése hosszú távon átalakíthatja az etnikailag megosztott társadalmat és oldhatja az identitások kizárólagosságát és az arra épülő etnocentrikus politizálást. Igaz, rövidtávon nem tűnik megvalósítható forgatókönyvnek az etnikai törésvonal eliminálása, de középtávon megoldást nyújthat a semleges, vagy poszt-nacionalista észak-ír identitás megvalósulása.

¹⁸⁶ Máiz 2003, p.204.

A jelenlegi válság csupán a felszínen tűnik a nagykoalíció válságának, vagyis a kormányzati instabilitás bizonyítékának. Az intézmények helyett egy belső és egy, az Egyezményen kívüli körülmény tekinthető a problémák forrásának. Alapvető instabilitást okoz a békeszerződés által „elkent” belső biztonsági kérdés, továbbá, külső tényezőként a pártrendszer jellege.

Világos, hogy a kormány nem az unionisták és a nacionalisták közti általános megosztottság miatt instabil, hanem a biztonsági kérdés állandó napirenden való szereplése miatt. A biztonsági kérdés 22-es csapdája és a paramilitáns erők és a politika közti kibogozatlan kapcsolat ássa alá a békét. Ebből következik a béke három elemének összekapcsolódása. A leszerelés, a brit csapatok kivonulása és a rendőrségi-igazságügyi reform egymást feltételező lépésekként jelennek meg, és mivel egyik fél sem hajlandó az első kooperáló nyitó lépést megtenni, a hadállások megmerevedtek.

Az instabilitás másik alapja a pártrendszer fragmentáltsága, a törésvonalakon belüli megosztottság. Az intézményi instabilitásnak az ígéretinflációt okozó megosztottság az oka, amelyet a konszociációs megoldás csak csökkenthet, de nem eliminál. Érdekes azonban, hogy Észak-Írország esetében nem a kormányzati instabilitás áthatja alá a rendszerstabilitást, hanem fordítva, a béke törekénysége veszélyezteti a kormánystabilitást. Az intézmények szabályozó jellegűek, becsatornázzák a konfliktust, ösztönzőkkel azt a konszenzus irányába terelik. Egyértelmű azonban, hogy a NPE intézményi struktúrája „kétarcú” megoldás: egyrészt a kooperáció terepe, amely demonstrálja, hogy a közösségek mindennapi együttműködése lehetséges. A hiányos működés üzenet-értéke bizonyítani látszik az intézményi megoldás hiányosságát.

A közvélemény igen türelmesnek bizonyult a hatalommegosztást először próbáló politikusokkal szemben és az akadozó béke ellenére kiáll az NPE mellett. A

fegyverek beszolgáltatásának ügyében viszont a társadalom megosztott. A felfüggesztés 2001. február vége előtti légkörében a beszolgáltatás ügye központi jelentőségűnek mutatkozott, a protestánsok 94, míg a katolikusok 74%-a kívánt legalább részleges, ha nem is teljes beszolgáltatást a helyi intézmények visszaállása előtt. Annak ellenére, hogy ebben a fontosnak tartott kérdésben előrelépés nem volt és a politikusok megítélése sem volt kedvező, az NPE általános megítélése továbbra is magas maradt 1999 végén, 2000 elején. A két közösség értékelése azonban számottevő különbséget mutat. A katolikusok továbbra is nagy számban támogatják az Egyezményt (94%), míg a protestánsok 47%-a igen, 48%-a nem elégedett, míg 6% nem tudott vagy nem kívánt dönten a kérdésben.

A protestáns elégedetlenség és az NPE-ellenes táborhoz való átpártolás ellenére nagyfokú optimizmus jellemzi a válaszadókat. A katolikusok 88%-a és a protestánsok 64%-a nagyobb esélyt lát a békére mint 1994-ben, az első tűzszünet idején.

A NPE társadalmi megítélése kedvező, mind a protestánsok, mind a katolikusok körében, egyik csoport sem érzi, hogy a másik az Egyezmény egyértelmű nyertese lenne. Érdekes, hogy míg a katolikusok 43%-a és a protestánsok 54%-a félt attól, hogy „A hangosabbak között az én véleményem el fog veszni”, mégis a békefolyamatot illetően optimistának bizonyultak: 73% az öt évvel ezelőttinél jobbnak minő a béke esélyét, míg 20% ugyanolyannak ítélte, és csupán 4% nyilatkozott pesszimistán. A „kompromisszum” szükségességével a megkérdezettek 82%-a értett egyet, míg 68% elfogadta azt a kijelentést, hogy „Lehetséges kompromisszumot kötni a számomra fontos, alapvető elv feláldozása nélkül”.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Roger MacGinty – John Darby [1999]: „Government not politics!” Northern Ireland Life and Times Survey, Research Update, 1999.június No.2.,p.1-2 www.ark.ac.uk

A NPE egyik fontos rendelkezése, hogy az alkotmányos rendszerbe beépíti a „feltételeességet”, a terület státuszának megváltoztatását, amennyiben ehhez a lakosság többsége beleegyezését adja. A felmérés tanúsága szerint az alkotmányos helyzet megváltoztatásáról a megkérdezettek így nyilatkoztak:

Kérdés: Mit gondol, Észak-Írország hosszú távon...

maradjon az Egyesült Királyság része	57%
egyesüljön Írországgal	22%
független állam legyen	6%
más	3%
nem tudom	12%

A felmérés szerint a katolikusoknak csak körülbelül a fele támogatná az Ír-sziget egyesítését. A jövő iránti bizonytalanság azonban széles körben elterjedt, hiszen a katolikusok mintegy 45, és a protestánsok 42%-a véli úgy, hogy a következő húsz évben létrejön az egyesült Ír-sziget.¹⁸⁸

Arra kérdésre, amely azt firtatja, hogy egy jövőbeli egyesült Írországot a válaszadó mennyire tart elfogadhatónak, amennyiben ahhoz a többség hozzájárul, a válaszadók 80%-a azt válaszolta, hogy elfogadná a helyzetet, míg 16% tartaná „majdnem elfogadhatatlannak”. Nem véletlen, hogy 23%-ot mutat azon protestánsok aránya, akik nem fogadnák el a többség akaratát. A *status quo* helyeslését illetően az alábbi módon alakult a válaszadók aránya:

11.ábra Az Írországgal való egyesülés megítélése

Kérdés: Amennyiben az észak-ír lakosság többség sohasem választaná az Írországgal való egyesülést, akkor Ön...

Majdnem lehetetlennek tartaná, hogy ezt elfogadja?	4%
Nem szeretné, de ha így lesz, elfogadja?	26%
Boldogan elfogadná a többség döntését?	64%
Nem tudja?	6%

¹⁸⁸ Roger MacGinty – Rick Wilford [2000]: „Now what? Attitudes to devolution in Northern Ireland” Northern Ireland Life and Times Survey, Research Update, 2000. február, No. 3., p.1

Ezen számadatok is mutatják, hogy az NPE tovább csökkentette az egyesítés vonzerejét, vagyis sikeresnek bizonyult a radikális nacionalista megoldás visszaszorításában. Emellett, fontos kiemelni, hogy a társadalom csak csekély többsége nem fogadná el a többség választát, amely igen biztató fejlemény. Mivel nem valószínű, hogy rövidtávon az etnikai törésvonalat másfajta politikai választóvonal váltja fel, azért a megoldás csupán a kizárólagos identitások felpuhulása és a különböző csoport-értékek és -érdekek politikai képviselése lehet. A többség döntésének elfogadása a bizalom kiépülésének ígéretes előjele.

A közvélemény kedvező megítélése ellenére a békefolyamat válságai és törékenysége miatt önkéntelenül felvetődik; újfajta intézményeket kell építeni, vagy a jelenlegiek hatékonyságát kell javítani? Világos, hogy minden fél morálisan és anyagilag is rengeteget investált a jelenlegi politikai konstrukció felépítésébe, míg a „polgárháborús” helyzet egyik félnek sem jövedelmező. Churchill mondását adaptálva, a konszociációs berendezkedés nem a legjobb rendszer, de jobbat még nem találtak ki, nincs kedvezőbb eredménnyel kecsegtető megoldás. Ahhoz azonban, hogy működőképes legyen, társadalmi konszenzus és a végrehajtás terén megnyilvánuló kölcsönös rugalmasság és bizalom szükséges.

Az, hogy alábbhagy-e szélsőséges szakadár csoportok terrorja, és szétoszlik-e félelem légköre, megválaszolhatatlan kérdések. A megbékélés azon is múlik, hogy az észak-ír pártok a konfliktust zéró-összegű játszmának tartják-e vagy a nagypénteki megegyezés végrehajtásával hosszú távra – esetleg véglegesen? – kikerül szótárukból „az antagonizmus politikája” kifejezés.

Az észak-ír békefolyamat 1998. májusi aktusa nem csupán egy folyamat lezárása volt, hanem remélhetőleg egy új szakasz kezdete is. Nyilvánvalóvá vált, hogy a nagypénteki megállapodás nem megoldás, amely véglegesen eliminálja a

problémákat, hanem egyfajta konfliktuskezelési mód az ír konfliktus évszázados sagájában.

IV. RÉSZ – KÖVETKEZTETÉSEK

1. Az észak-ír konfliktus komplex történelmi folyamat, amelynek egyaránt összetevője a katolikusok elleni diszkrimináció, a kulturális, politikai és szociális jogfosztottság.
2. Az észak-ír helyzet, szemben más nacionalista mozgalmakkal azért különleges, mivel egy területen élő, versengő nemzetépítésekről szól. A vallásos megosztottság nem tartalma, hanem eszköze a mobilizációnak. A társadalom nem osztható két közösségre, hiszen az unionista/nacionalista politikai kategóriák heterogén csoportokat jelölnek.
3. A versengő államellenes/nacionalista, illetve a fennálló állami keretet támogató/unionista mozgalmak nem légtüres térben léteznek, hanem egy változó belpolitikai és külpolitikai térrel szemben határozzák meg magukat.
4. A politikai struktúra és a közösségek közti megbékélés jellege választ nyújthat arra, hogy ez elit és a társadalom mennyire készült fel a békés egymás mellett élésre.
5. Észak-Írországot etno-territoriális sokpártrendszer jellemzi, amelyben a választók identitás-alapú kötődése éppúgy meghatározó, mint a racionális választás.
6. Az etnikai törésvonal elsődleges és tartós jegye a politikai rendszernek, a pártrendszer csupán kisebb átalakuláson ment át az utóbbi harminc évben. A pártrendszer fő jellemzője a szegmensben belüli versengés és stabilitás hiánya.
7. A pártrendszerre ható külső tényezők, a brit pártok esetleges megjelenése sem alakította volna át a választói magatartást, nem strukturálta volna át az etnikai törésvonalat. A nacionalista pártok kevésbé fragmentáltak mind az unionisták.
8. A pártok béke felé elmozdulását a másodlagos törésvonalak léte is befolyásolja. Amennyiben a másodlagos törésvonalak metszik az etnikai törésvonalat, ez segíti a béke felé való elmozdulást, különben csupán több mozgásteret biztosítanak a pártnak a szavazók megnyerésére, ezért a párt nem feltétlenül érdekelt, hogy a béke felé mozduljon el.
9. A Nagypénteki Egyezmény több évtizedes tanulási folyamat eredménye, amelyben a szembenálló felek felismerték, hogy a zéró-összegű, kompromisszumképtelen magatartás kevésbé eredményes, mint a megegyezés. A megegyezéshez való eljutáshoz a tárgyalópartnerektől alapvető szemléletbeli változásra és politikai belátásra volt szüksége. A megegyezéshez nélkülözhetetlennek bizonyult a konfliktus-kezelési módszerek komplex és rugalmas alkalmazása.
10. A megegyezést mind a belpolitikai mind a nemzetközi környezet (Írország-Nagy-Britannia kapcsolata, EU, USA, hidegháború vége, békefolyamatok) segítette.
11. A Nagypénteki Egyezmény (NPE) elitkompromisszum, amely széles társadalmi legitimitással is bír. Az NPE konszociációs elveken nyugvó, speciális és „összetett

hatalommegosztáson” nyugvó konfliktuskezelési technika. Ezen konszociatív elveken kívül federális és konfederális jellemzőkkel is bír. A végrehajtás nehézségei nem a konszociációs berendezkedés, hanem a biztonsági kérdés felemás rendezésébe „kódoltak”.

12. Az intézményi felépítésen kívül az NPE alkotói számos társadalmi alapkérdésben nyilvánítottak véleményt, ezzel fontos lépést tettek az egyenlőség és antidiszkrimináción alapuló társadalmi átalakulás útján.
13. Az észak-ír társadalom egy olyan sajátos, kettős átmeneten megy keresztül, amely egyrészt demokratizálódási folyamatot, másrészt a kétnemzetiségű/multikulturális társadalmi átalakulást takar.
14. Amíg a fegyverek beszolgáltatásának ügyét nem sikerült rendezni és a paramilitáns szervezeteket és a politikai pártok kapcsolata nem szűnik meg véglegesen, addig a belfasti elitkompromisszum nem működőképes, a konszolidáció nem biztosított.
15. A Nagypénteki Egyezmény történelmi békekötés, amely azonban csak az összes résztvevő fél további erőfeszítései esetén marad fenn intézményeiben és a bennük foglalt elveket illetően.

Irodalomjegyzék

Könyvek:

Aughey, Arthur [2001]: Nationalism, Devolution and the challenge to the United Kingdom State. London: Pluto Press.

Azar, Edward [1990]: The Management of Protracted Social Conflict, Aldershot: Dartmouth Publishing Co..

Bew, Paul – Gordon Gillespie [1996]: The Northern Ireland Peace Process: 1993-1996. London: Serif

Bogdanor, Vernon [1999]: Devolution in the United Kingdom. Oxford: Oxford University Press.

Bokorné, Szegő, Hanna [1999]: Nemzetközi jog. 2. kiadás. Budapest: Aula.

Bourdieu, Pierre [1991]: Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press.

Boyle, Kevin. Hadden, Tom. (1985), Ireland: A Positive Proposal. Harmondsworth: Penguin.

Bugajski, Janusz [1995]: Ethnic Politics in Eastern Europe. New York – London: Armonk.

Bull, Hedley[1977]: The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. London –Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.

Cairns, Ed (szerk.) [1994]: Welling Up of Deep Unconscious Forces, Psychology and the Northern Ireland Conflict. Coleraine: University of Ulster.

Carlsnaes, W. – Thomas Risse-Beth - -A. Simmons (szerk.)[2002]: Handbook of International Relations. Sage: London, Thousand Oaks: New Delhi

Coakley, J. (szerk.) [2002]: Changing Shades of Orange and Green: Redefining the Union and the Nation in Contemporary Ireland. Dublin: UCD Press.

Cochrane, Feargal [2001]: Unionist Politics and the Politics of Unionism Since the Anglo-Irish Agreement. Cork: Cork University Press.

Cox, Michael– Adrian Guelke– Fiona Stephen (szerk.)[2000]: A Farewell to Arms? From „long war” to long peace in Northern Ireland. Manchester, New York: Manchester University Press.

Dahrendorf, Ralf [1959]: Class and Class Conflict in Industrial Society. London: Routledge – Kegan Paul.

Drower, George: John Hume [1996]: Man of Peace, London: Vista.

Elliott, Sidney –W. D. Flackes [1999]: Northern Ireland. A Political Directory, 1968-99. Belfast: Blackstaff Press.

Esman, Milton J.[1994]: Ethnic Politics. Ithaca–NewYork: Cornell University Press.

Farren, Sean – Robert F. Mulvihill [2000]: Paths to a Settlement in Northern Ireland. London: Colin Smythe.

Gaffikin, Frank –Mike Morrissey [2000]: Northern Ireland: The Thatcher Years. London: Zed Books.

- Gallagher, Tom – James O’Connell (szerk.)[1983]: Contemporary Irish Studies. Bradford: University of Bradford: School of Peace Studies.
- Gillighan, Chris – Jon Tonge [1997]: Peace or War? Understanding the Peace Process in Northern Ireland. Aldershot: Ashgate.
- Goddard, V. – Llobera, J. – Shore, C. (szerk.)[1994]: The Anthropology of Europe: Identities and Boundaries in Conflict. Oxford, Berg.
- Gridheim, Jan Erik: Northern Ireland [1993]: A Crucial Test for a Europe of Peaceful Regions? Norway, Norwegian Institute of International Affairs.
- Gurr, T.R.[1981]: Handbook of Political Conflict: Theory and Research, New York: Free Press.
- Hannum, Hurst [1996]: Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights, jav kiadás, University of Pennsylvania Press.
- Hennessey, Thomas [1997]: A History of Northern Ireland 1920-1996. Dublin: Gill & Macmillan.
- Hennessey, Thomas [2000]: The Northern Ireland Peace Process: Ending the Troubles? Dublin: Gill – Macmillan.
- Hobsbawn, Erik J. [1990]: Nations and Nationalism since 1780. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horowitz, Donald L. [1990]: Community Conflict: Policy and Possibilities Coleraine: University of Ulster.
- Horowitz, Donald L. [1985]: Ethnic Groups in Conflict. Berkeley: University of California Press.
- Kriesberg, Louis et al (szerk) [1989]: Intractable Conflicts and their Transformation. Syracuse: Syracuse University Press.
- Kymlicka, Will [1985]: Multicultural Citizenship. Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend [1977]: Democracy in Plural Societies. New haven: Yale University Press.
- Lipset, S.M. – Stein Rokkan: (szerk.)[1967]: Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives. New York: The Free Press.
- MacIntyre, Donald [2000]: Peter Mandelson: the Biography. London: Harper Collins.
- McCall, Cathall [1999]: Identity in Northern Ireland. Communities, Politics and Change. London: Macmillan.
- McDougall, Sean (szerk.)[1996]: The Northern Ireland Question in British Politics. London: St. Martin’s Press
- McGarry, John – Brendan O’Leary (szerk.)[1993]: The Politics of Ethnic Conflict Regulation. London – New York: Routledge.
- McGarry, John – Brendan O’Leary [1995]: Explaining Northern Ireland, Broken Images. London: Blackwell.
- McGarry, John-Brendan O’Leary [1997]: The Politics of Antagonism. Conflict and Change in Britain Series, 4, London: The Athlone Press.
- Michael Hechter [1975]: Internal Colonialism - the Celtic Fringe in British National Development 1536 - 1966. Berkley: University of California Press.

Mitchell, George J.[2000]: Making Peace. California University Press: Berkeley– London– Los Angeles.

Mowlam, Mo (Marjorie) [2002]: Momentum: The Struggle for Peace, Politics and the People. London: Hodder & Stoughton General.

O'Connor, Síle – Lee McGowan [2002]: Euro Vision: Attitudes towards the European Union. Research Update

Pollock, Andy [1986]: Paisley. Dublin: Poolbeg Press.

Prior, James [1986]: A Balance of Power. London: Hamilton.

Rapaport, Anatol [1989]: The Origins of Violence: Approaches to the Study of Conflict. New York: Paragon House.

Rokkan, Stein – Derek Urwin (szerk.)([1982.]): The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism. London: Sage.

Rosenau, Pauline [1992]: Post-Modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads and Intrusions. New Jersey: Princeton University Press.

Ruane, J. – J. Todd [1999]: After the Good Friday agreement: analysing political change in Northern Ireland. Dublin: UCD Press.

Ruane, Joseph – Jennifer Todd [1996]: The Dynamics of Conflict in Northern Ireland: Power, Conflict and Emancipation. Cambridge: Cambridge University Press.

Sisk, Timothy D. [1996]: Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. Washington D.C.:United States Institute of Peace.

Smith, Anthony D.[1983]: Theories of Nationalism. New York: Holmes and Meier.

Vayrynen, Raimo [1991]: New Directions in Conflict Theory: Conflict Resolution and Conflict Transformation. London: Sage Publications.

Volkan, Vamik et al (szerk.) [1991]: The Psychodynamics of International Relationships: Volume II: Unofficial Diplomacy at Work. Lexington, MA, Lexington Books.

Vuckovic, Gojko [1997]: Ethnic Cleavages and Conflict: The Sources of National Cohesion and Disintegration. Ashgate: Aldershot, Brookfield (US).

Wallerstein, Immanuel [1984]: The Politics of the World Economy. Cambridge: Cambridge University Press.

Wright, Frank [1987]: Northern Ireland: A Comparative Analysis. London: Gill and Macmillan.

Cikkek, tanulmányok:

Arthur, Paul [1994]: „The Anglo-Irish Joint Declaration: Towards a Lasting Peace? *Government and Opposition* 1994. tavasz Vol.29. No2. pp.218-31.

„From process to procession” in *The Economist*, 1998. április 18.

„G. Adams visits in S.Africa” *The Militant*, Vol.59.No.26., 1995. július 3. via United States Institute for Peace Press, 1997.

Accord 1999. No 89. – www.c-r.org

Azar, Edward [1991]: „The Analysis and Management of Protracted Social Conflict” in Volkan, J., Montville, J., – Julius, D. (szerk.): The Psychodynamics of International Relationships, vol. II., Lexington Mass: D.C. Heath. pp. 93-120.

- Barnes, Henry – Gary Kent [2000]: „Ceasefires and elections” BBC, 2000 január 19., <http://www.bbc.co.uk>
- BBC, 2000. január 19. hírek www.bbc.co.uk
- Bernadette C Hayes – Ian McAllister [2003]: Ki szelet vet: A politikai célú erőszak és a paramilitáns tevékenységek társadalmi támogatása Észak-Írországbán in *Régió* 14. évfolyam, 2003/2. pp. 62-88.
- Bew, Paul – Gordon Gillespie [1996]: *The Northern Ireland Peace Process: 1993-1996*. London: Serif
- Bogdanor, Vernon [1997]: „Forms of Autonomy and the Protection of Minorities” in *Daedalus*, 1997. tavasz, Vol. 126. No. 2.
- Bokorné, Szegő, Hanna [1998]: *Nemzetközi jog. Második kiadás*. Budapest: Aula.
- Boyle, Kevin – Hadden, Tom [1985]: *Ireland: A Positive Proposal*. Harmondsworth: Penguin
- Brandon Hamber (szerk.) [1998]: *Past Imperfect: Dealing with the Past in Northern Ireland and Societies in Transition*. Derry/Londonderry: INCORE.
- Brocklehurst, Helen – Noel Stott – Brandon Hamber – Gillian Robinson [2000]: „Lesson Drawing from Negotiated Transitions in Northern Ireland and South Africa”, American Political Science Association, Éves Talakozó, 2000 aug 31-szept 3, előadás írott változata.
- Brubaker, Rogers [2001]: „Csoportok nélküli etnicitás” in *Beszélő* 2001. július-augusztus, pp. 60-66.
- Burton, John [1995]: „Track Two: An Alternative to Power Politics” in John W. McDonald Jr. – Diane B. Bendahmane (szerk.): *Conflict Resolution: Track Two Diplomacy*. javított kiadás, Washington: The Institute for Multi-Track Diplomacy.
- Byrne, Sean – Michael J. Ayulo [1998]: „External Economic Aid in Ethno-Political Conflict: A View from Northern Ireland” in *Security Dialogue* 1998. december, Vol. 29. No. 4, pp. 421-434.
- Catterall, Peter – Sean McDougall (szerk.) [1996]: *The Northern Ireland Question in British Politics*. London: St Martin's Press, 1996. Ebben különösképp: W. Harvey Cox: „From Hillsborough to Downing Street- and after” pp. 183-211. és James Goodman: „The Northern Ireland Question in European Politics”, pp. 212-28.
- Cederman, Lars Erik [2002]: „Nationalism and Ethnicity” in W. Carlsnaes – Thomas Risse – Beth A. Simmons (szerk.): *Handbook of International Relations*. Sage: London, Thousand Oaks: New Delhi, pp. 409-29.
- Cochrane, Feargal. (1990): „Progressive or Regressive? The Anglo-Irish Agreement as a Dynamic in the Northern Ireland Polity” *Irish Political Studies*, Volume 8, pp. 1-20.
- Harvey Cox, W. [1993]: „The Northern Ireland Talks”, *Politics Review*, Vol. 3, No. 2, pp. 28-32.
- Cohen, Robert [2000]: „The Incredible Vagueness of Being British/English” *International Affairs* Vol. 76, No. 3, 2000. július, pp. 575-582.
- Cox, M. – A. Guelke – F. Stephen [2000]: „Conclusion: Closure for the Irish Question? in Cox et al: *A Farewell to Arms? From „long war” to long peace in Northern Ireland*” 2000. pp. 290-296.

- Cox, W. Harvey [1996]: „From Hillsborough to Downing Street- and after” in Catterall et al [1996]
- Crichton, Elizabeth – Martha Abele Mac Iver [1991]: „The Evolution of Protracted Ethnic Conflict: Group Dominance and Political Underdevelopment in Northern Ireland and Lebanon” *Comparative Politics*, 1991., Vol. 23. No.2. pp. 127-42.
- Cunningham, William G.: „Conflict Theory and the Conflict in Northern Ireland”, <http://www.cain.ulst.uk/events/cunningham> M.A. dolgozat The University of Auckland.
- Darby, John [1995]: „Conflict in Northern Ireland: A Background Essay,” in Seamus Dunn (szerk.): *Facets of the Conflict* London: Macmillan Press. pp.15-26.
- Darby, John [1996]: „An intractable conflict? Northern Ireland: A need for pragmatism” in Kumar Rupesinghe – Valery A. Tishkov (szerk.) [1996]: *Ethnicity and power in the contemporary world* Tokyo– New York – Paris: United Nations University Press–The United Nations University, 11. fejezet, pp.199-209.
- Delanty, Gerald [1996]: „Northern Ireland in a Europe of Regions” *Political Quarterly* 1996. június, vol. 67. No.2., pp.127-34.
- Dunn, Seamus: „Northern Ireland? A Promising or Partisan Peace?” in *Journal of International Affairs*, 1999. tavasz, Vol.52, No.2., p.719-35.
- Evans, Robert – Mary Duffy [1996]: „ Building Bridges? The Political Implications of Electoral Integration for Northern Ireland” *British Journal of Political Science* 1996, No.26, (pp.123-42), p.126.
- Evans, Geoffrey – Richard Sinnott [1999]: „Political cleavages and party alignments in Ireland, North and South” in *Proceedings of the British Academy* 1999., No.98, pp.419-456.
- Farren, Sean – Robert F. Mulvihill [2000]: *Paths to a Settlement in Northern Ireland*. London: Colin Smythe.
- Geertz, Clifford [1973]: „After the Revolution: The Fate of Nationalism in the New States”, in Geertz: *Interpretation of Cultures* New York: Basic Books, pp. 327-344.
- Galtung, Johan [1964]: „A Structural Theory of Aggression” in *Journal of Peace Research*, 1964. Vol.1. No.2., pp. 95-119.
- Girvin, Brian: „Nationalism and the Continuation of Political Conflict in Ireland” in *Proceedings of the British Academy*, 1999., No.98, pp.369-99.
- Goodman, James: „The Northern Ireland Question in European Politics” in Catterall, Peter – Sean McDougall (szerk.): *The Northern Ireland Question in British Politics*. London: St Martin’s Press, 1996. pp. 212-28.
- Guelke [2000]: „Comparatively peaceful: South Africa, th Middle East and Northern Ireland” in Cox- Guelke-Stephen [2000] pp.223-234.
- Harris, Clodagh: „Elite Co-operation: Regional, National and European: Anglo-Irish elite co-operation and the peace process: the impact of the EU” in 51. Political Studies Association Conference kiadvány, 2001. április 10-12, Manchester.
- Hayes, Bernadette C. – Ian McAllister [2003]: „Ki szelet vet: A politikai célú erőszak és a paramilitáns tevékenységek társadalmi támogatása Észak-Írországbán” *Régió* 14. évfolyam, 2003/2. pp. 62-88.

- Heath, A. et al: „British National Sentiment” in *British Journal of Political Science*. 1999.Vol. 29, No.1. pp.155-77.
- Helen Brocklehurst – Noel Stott – Brandon Hamber –Gillian Robinson [2001]: „Lesson Drawing: Northern Ireland and South Africa” *Indicator South Africa* Vol. 18/1, március (pp. 89 - 94.), pp. 90-91.
- Horowitz, Donald [2002]: „Explaining The Northern Ireland Agreement: The Sources of an Unlikely Constitutional Consensus” *British Journal of Political Science* 2002. No. 32. pp.193-220.
- Hughes, Joanne-- Caitlin Donnelly -- Gillian Robinson-- Lizanne Dowds [2003]: „Community Relation in Northern Ireland. The Long View” ARK, 2003. március.
- Hughes, Joanne-- Caitlin Donnelly [2001]: „ Ten Yearts of Social Attitudes to Community Relations in Northern Ireland” *Northern Ireland Life and Times Survey*, Occassional Paper No.1. 2001augusztus.
- Huntington, Samuel P.: „How countries democratize” in *Political Science Quarterly*, 1991-92. tél, Vol.106. No. 4. pp. 579-616.
- Ingraham, Jeson: „The European Union and Relationships Within Ireland” <http://cain.ulst.ac.uk/europe/euireland.html>
- Kennedy-Pipe, Caroline [2000]: „ From war to peace in Northern Ireland” in Cox-Guelke-Stephen [2000]: pp.24-40.
- Knox C: [2001] „A civil service and a civil society” in Wilson R. (szerk.) [2001]: *Agreeing to Disagree: A guide to the Northern Ireland Assembly*. Belfast: The Stationery Office. pp.156-165.
- Lynch, Peter [2003]: „The Policy Impact of Regionalist Parties”, ECPR Building a Party Family: Comparing Regionalist Parties, 2003. márc. 28-ápr 2. konferencia-előadás írott változata
- MacGinty, R– Wilford, R – Dowds, L –Robinson, G. [2001]: „Northern Ireland's constitutional future” *Government and Opposition* 2001.Vol.36. No.4. pp 472-492.
- Máiz, Ramón [2003]: „Politics and the Nation: nationalist mobilisation of ethnic differences” *Nations and nationalism* 2003. Vol.9 No.pp.195-212.
- Mansergh, Martin: „The early stages of the Irish peace process”, <http://www.cain.ulst.ac>
- Marie Smyth [1998]: „Remembering in Northern Ireland: Victims, Perpetrators and Hierarchies of Pain and Responsibility” INCORE
- McCartney, Clem (szerk) [1999]: Striking a balance: The Northern Ireland peace process” Accord No.89.
- McGarry, John —Brendan O’Leary [1994]: „The Political Regulation of National and Ethnic Conflict” in *Parliamentary Affairs*, 1994. január Vol.47. No1.pp.94-116.
- McSweeney, Bill: „Interests and Identity in the Construction of the Belfast Agreement” in *Security Dialogue* 1998. szeptember Vol.29. No.3., pp.303-314.
- Mitchell, Claire [2001]: Reconstruction of Protestant Identity in Northern Ireland After the Good Friday Agreement, műhely-dolgozat, ECPR Joint Sessions Grenoble, 2001. április 6-11, Identitás –politika műhely.
- Morgan, Bryn- Joseph Connelly: UK Electoral Statistics 1945-2001. *House of Commons Research Paper* Vol.37. No.1.2001. március.

- Munck, Ronnie [1992]: „The Making of the Troubles in Northern Ireland” *Journal of Contemporary History*, 1992. Vol.27. pp. 211-29.
- O’Grady, Joseph [1996]: „An Irish Policy Born in the U.S.A’ in *Foreign Affairs*, 1996. május-június, Vol.75. No.3., pp.2-8.
- O’Leary, Brendan [1999]: „The British-Irish Agreement of 1998: Results and Prospects” University of Notre Dame at the Conference on Institutional Design konferencia-előadás anyaga, 1999. december.
- O’Leary, Brendan [2003]: „A Brit- Ír Egyezmény természete” *Régió* 14. évfolyam, 2003.No.2. pp. 25-62.
- O’Leary, Brendan [2000a]: „An Iron Law of Federations? A (neo-Diceyan) Theory of the Necessity of a Federal Staatsvolk, and of Consociational Rescue” in *Nations and Nationalism*, (The 5th Ernest Gellner Memorial Lecture), 2000, Vol. 7. No. 3, pp. 273-96.
- O’Leary, Brendan - Geoffrey Evans [2000b]: „Northern Irish Voters and the British-Irish Agreement: Foundations of a Stable Consociational Settlement?” in *Political Quarterly* 2000. január-március Vol.71.No.1 78-101.
- O’Leary, Brendan. [1992]: „Public Opinion and Northern Irish Futures” *Political Quarterly*, Vol. 63. 1992-április-június, pp.143-70.
- Parekh, Bhikhu [1995]: „The Concept of National Identity” in *New Community* 1995. április, Vol. 21. No.2., pp.255-68.
- Stott, Noel – Brandon Hamber –Gillian Robinson [2000]: „Lesson Drawing from Negotiated Transitions in Northern Ireland and South Africa”, American Political Science Association, Éves Találkozó, 2000 aug 31-szept 3, előadás írott változata.
- Szilágyi Zsolt [2003]: „A fegyvercsempészekről a befolyásos szenátorokig – avagy az Egyesült Államok és az amerikai írek szerepe az IRA felfegyverkezésétől annak lefegyverkezéséig” *Külügyi Szemle* II. évf. 2003. No.2. pp. 224-248.
- Tajfel, H.– J. Turner [1979]: „An integrative theory of intergroup conflict” in W.G. Austin – S. Worchel (szerk.) [1979]: *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole, pp.33.-47.
- Taylor, Charles [1994]: „The Politics of Recognition” in Amy Gutmann (szerk.) [1994]: *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: PUP, pp. 25-75.
- The Guardian, 2002. június 1., „Secret Middle East talks in Britain”
The Irish Times, www.irish.times.com/irish-times/special/peace/assembly/analysis4.html.
- Vamik Volkan et al (szerk.) [1991]: *The psychodynamics of International Relationships: Volume II: Unofficial Diplomacy at Work*. Lexington, MA, Lexington Books, Vol. 71. No. 1. pp. 78-101.
- Vermeulen, Hans – Cora Govers [1997]: „From Political Mobilization to the Politics of Consciousness” in Cora Govers – Hans Vermeulen (szerk.) [1997]: *The Politics of Ethnic Consciousness*. Houndsmill: Macmillan. pp.1-30.
- Whyte, J.H.[1994]: „Daniel O’Connell kora (1800-1847)” in T.W Moody- F.X. Martin: *Írország története*. Budapest: Corvina, pp.171-183.
- Zartmann, William [2001]: „Business negotiation in Practice and Theory” *Pinpoints Network Newsletter* 2001. No.6., pp.7-8.

Wilson, Robin [2000]: „Structurally unsound: the Northern Ireland bids for further EU monies.” Briefing paper, *Democratic Dialogue* 2000. március

Wolff, Stefan [1999]: „Stability, flexibility and Reversibility of Ethno-Territorial Cross-Border Conflict Settlement” in *Annual Political Science Association* Conference, 1999. Nottingham, <http://www.psa.ac.uk/cps/1999/wolff.pdf>.

Dokumentumok, beszédek, közvéleménykutatások:

Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Republic of Ireland (The Anglo-Irish Agreement of 15 November 1985. (Cmnd. 9690)

Agreement reached in the multi-party negotiations, (No.3792). 1998. április 10.

Elliott, Sidney – W. D. Flackes [1999]: Northern Ireland A Political Directory, 1968-99. Belfast: Blackstaff Press.

Employment in Northern Ireland, <http://www.cain.ulst.ac.uk/ni/employ/html#10>

Government's Statement on the Suspension of Sinn Féin from the talks, 1998. február 20.

Joint Declaration of Peace, (= Downing Street Declaration) 1993., <http://www.bess.tcd.ie/dclrtn.htm>

Joint Framework Document, 1995, <http://nics.gov.uk/centgov/nio/framework.htm>

MacGinty, Roger – Rick Wilford [2000]: „Now what? Attitudes to Devolution in Northern Ireland” Northern Ireland Life and Times Survey, 2000. február, No.3.

MacGinty, Roger – John Darby [1999]: „Government not politics!” Northern Ireland Life and Times Survey, Research Update, 1999.június No.2., p.1. www.ark.ac.uk

Mayhew, Patrick: Talks plenary: Valedictory statement by the Secretary State. Northern Ireland Office, <http://www.nio.gov.uk/sos0503.htm>

Mitchell, G-de Chastelain, J-H. Holkeri: Report of The International Body on Arms Decommissioning, III., Recommendations: Principles of democracy and non-violence, 1996 cain.uls.ac.uk/events/peace/docs/gm24196.htm

Northern Ireland Arms Decommissioning (Amendment) Act 2002.

The Agreement reached in the multi-party negotiations, 1998. április 10.

The Anglo-Irish Agreement, 1985, <http://cain.ulst.ac.uk/aia.html>

The Constitution of Ireland 1937.

The Northern Ireland Act, 1998.

Internetes oldalak:

<http://www.ark.ac.uk>

<http://www.cadogan.org/cadogan/pamps/rough.htmlv>

<http://www.cain.ulst.ac.uk>

<http://www.c-r.org>

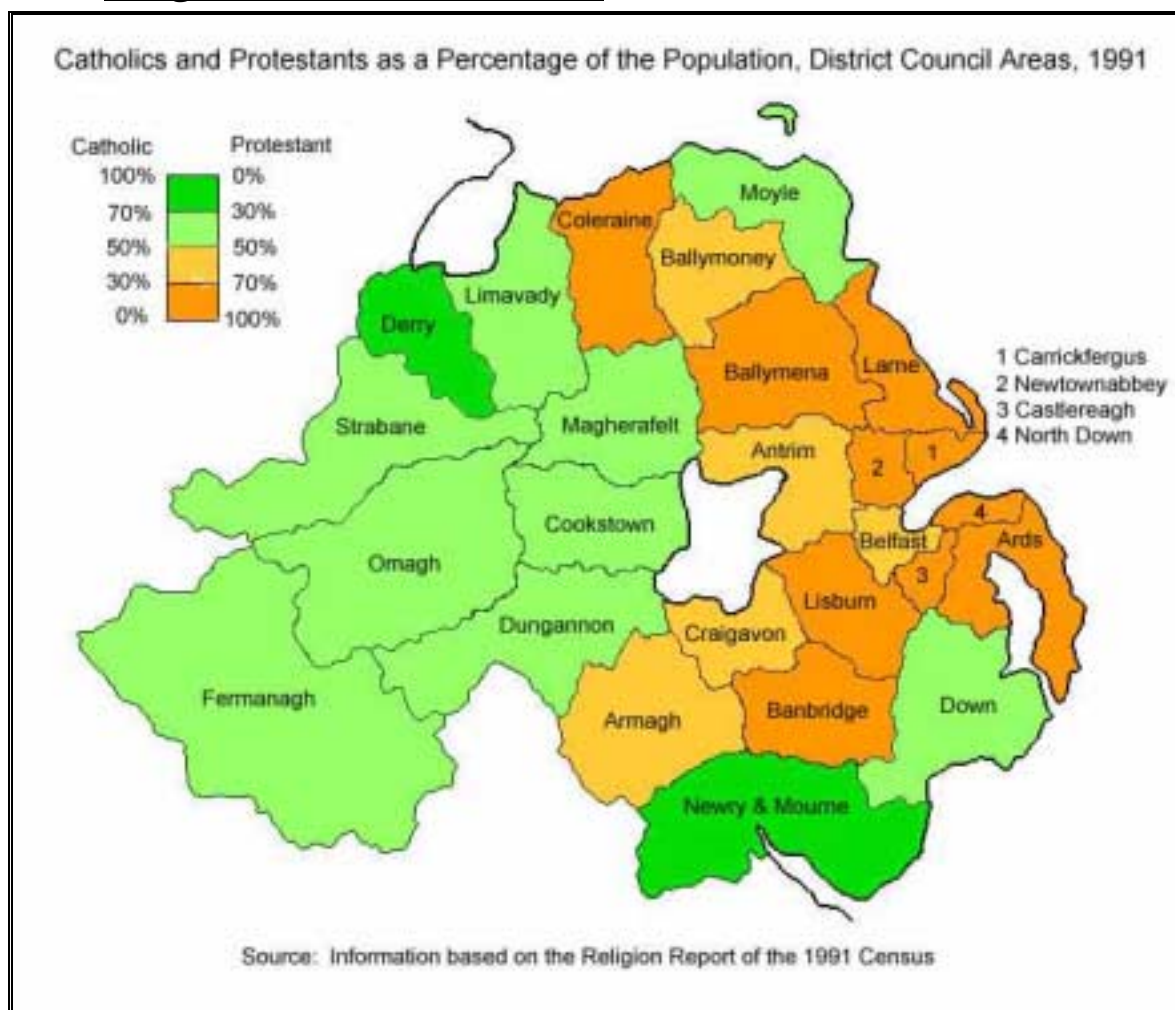
<http://www.dup.org.uk>
<http://www.eu-peace.org/background.htm>
<http://www.eu-peace.org/funding.htm>
<http://www.irish.times.com>
<http://www.lgib.gov.uk/pubs/-COR>
<http://www.nio.gov.uk>
<http://www.parliament.uk>
<http://www.sdlp.ie>
<http://www.sinnfein.ie>
<http://www.ukonline.gov.uk>
<http://www.uup.org>

Függelék – dokumentumok és források

I. A munkanélküliség nem és vallás szerinti megoszlása 1971-1987 között

	Protestáns (%)		Katolikus (%)	
	<i>férfi</i>	<i>nő</i>	<i>férfi</i>	<i>nő</i>
1971	7	4	17	7
1981	12	10	30	17
1983-84	15	11	35	17
1985-87	14	9	36	15

II. A katolikus és protestáns lakosság megoszlása 1991-ben

III. Politikai pártok Észak-Írországbán

	Unionista			Két-felekezetű	Nacionalista		
	erősen lojalista		kevésbé lojalista	közép	kevésbé republikánus		erősebben republikánus
1905			UUP (1905-) Ulster Unionist Party (Ulster Unionista Pártja)				SF (1905-70) Sinn Féin („Mi magunk”)
1921						NP (1921?-73) Nationalist Party (Nacionalista Párt)	
1924				NILP (1924-87) Northern Ireland Labour Party (Észak-Íro. Munkáspártja)			
1960					RLP (1960-73) Republican Labour Party (Republikánus Munkáspárt)		
1965		PUP (1965?-71) Protestant Unionist Party (Protestáns Unionista Párt)				NDP (1965-70) National Democratic Party (Nemzeti Demokratikus Párt)	
1968				PD (1968-82) People's Democracy (Népi Demokrácia)			
1970				APNI (1970-) Alliance Party of Northern Ireland (É-Íro. Szövetsége Párt)	SDLP (1970-) Social Democratic and Labour Party (Szociáldemokrata és Munkás Párt)	(O)SF (1970-) (Official) Sinn Féin (Hivatalos Sinn Féin)	(P)SF (1970-) (Provisional) Sinn Féin (Ideiglenes Sinn Féin)
1971		DUP (1971-) Democratic Unionist Party (Demokratikus Unionista Párt)	=pup				
1972							

1973	VUPP (1973-78) Vanguard Unionist Progressive Party (Előőrs Haladó Unionista Párt)			ULP (1973-85?) Ulster Liberal Party (Ulsteri Liberális Párt)			
1974	VPP (1974) Volunteer Political Party (Önkéntes Politikai Párt)	UPNI /uup (1974) Unionist Party of Northern Ireland (É-Íro. Szocialista Pártja)					IRSP /osf (1974-) Irish Republican Socialist Party (Ír Republikánus Szocialista Párt)
1977	UUUP (1977-82/83) United Ulster Unionist Party (Egyesült Ulsteri Unionista Párt)	UIP (1977-94?) Ulster Independence Party (Ulsteri Függetlenség Párt)				IIP (1977-80's) Irish Independence Party (Ír Függetlenségi Párt)	
1978	NUPRG (1978-81) New Ulster Political Research Group (Új Ulster Politikai Kutatócsoport)			ULP (1978-87) United Labour Party (Egyesült Munkáspárt)			
1979	PUP (1979-) Progressive Unionist Party (Haladó Unionista Párt)						
1980		UPUP /uup (1980-95?) Ulster Popular Unionist Party (Ulsteri Népi Unionista Párt)					
1981	ULDP =nuprg (1981-89) Ulster Loyalist Democratic Party (Ulsteri Lojalista Demokrata Párt)						
1982				WP =osf (1982-) (Munkások Pártja)			

			Workers Party			
1987			Lab '87 (1987-?) Labour '87 Munkáspárt '87			
1989	UDP =uldp (1989-01) Ulster Democratic Party (Ullsteri Demokrata Párt)		CPNI (1989-) Conservative Party in Northern Ireland (É-Íro. Konzervatív Pártja)			
1990			GP (1990-) Green Party (Zöld Párt)			
1992			DL /wp (1992-1999) Democratic Left (Demokratikus Baloldal)			
1994		UIM =uip (1994-00?) (Ulster Függetlensége Mozgalom)				
1996		UKUP /uup (1996?-) United Kingdom Unionist Party (Egyesült Királyság Unionista Pártja)	NIWC (1996-) Northern Ireland Womens'Coalition (É-Íro. Nőkoalíciója)			
1998		NIUP /ukup (1998-) Northern Ireland Unionist Party (É-Íro. Unionista Párt)				
		UUAP (1998-) United Unionist Assembly Party (Egyesült Unionista Közigyűlési Párt)				

Forrás: <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/parties.htm>

- A Független Nacionalista párt a következőket öleli fel: Republikánusok (kettő 1925-ben, egy 1933-ban), Fianna Fail (1933-ban), National League (1933-ban), Socialist Republican (1945 és 1949), Anti-Partition League (kettő 1953-

ban), New Democratic Party (1965) és 1968-ban három „emberjogi független” (pro-civil rights independents).

- A Független Munkáspárt és stb. a Nemzetközösség Munkáspártját is tartalmazza (Commonwealth Labour Party, 1945)
- Független/Egyéb alatt a nem megvásárolt bérlőket (1925) és a Queen's University Belfast független jelöltjei értendők.
- A „DL/wp” jellegű jelölések a régi pártok átalakulását jelölik. Elöl az új párt neve áll, a / jel után a párt, amiből kivált.
- Az új névfelvétel az = jelöli. A = előtt az új név áll, a = után a párt amiből az új alakulat kivált.

IV. Kronológia a lojalista és republikánus paramilitáns csoportokról

ÉV	LOJALISTA paramilitáns csoportok			REPUBLIKÁNUS paramilitáns csoportok		
1919					IRA (1919-) Ír Republikánus Hadsereg	
1966		UVF (1966-) Ulsteri Önkéntes Erő	Tara (1966-70s?)			
1967			UPV (1967-69) Ulsteri Protestáns Önkéntesek			
1970		YCV =uvf (1970-?) Fiatal Polgárok Önkéntesei		PIRA /ira (1970-) Ideiglenes Ír Republikánus Hadsereg	OIRA /ira (1970-72) Hivatalos Ír Republikánus Hadsereg	
1971	UDA (1971-) Ulsteri Önkéntes Társaság					
1972		RHC =uvf (1972-) Vörös Kéz Kommandó	VSC (1972-73) Előrs Szolgáló Egység Vanguard Service Corps OV (1972-74) Orániai Önkéntesek			
1973	UFF =uda (1973-)Ulsteri Szabadságharcosok					
1974		YM =uda (1974-?) Fiatal Militánsok PAF =uvf (1974) Protestáns Akció Erő	LDF (1974) Lojalista Védelmi Önkéntesek			

		PAG =uvf (1974) Protestáns Akciócsoporth				
1975						INLA /oira (1975-)Ír Nemzeti Felszabadító Hadsereg
1976						IPLO /inla (1976-92) Az Ír Nép Felszabadító Hadserege
1977			USC (1977-?) Ulsteri Szolgálat Csapata			
1981			TF (1981-82?) Harmadik erő			
1983						CRF =inla (1983-?) Katolikus Reakció Ereje
1986			UR (1986-89) Ulsteri Ellenállás			
1994				DAAD =ira (1994-99) A drogok Elleni Direkt Akció		
1996		LVF /uvf (1996-) Lojalista Önkéntes Erő		CIRA /ira (1996-) Folyamatos IRA		
1997				„r”IRA /ira (1997- present) „igazi” IRA Igazi		
1998			RHD =ov =UDA (1998-) A Vörös Kéz Védőmezői OV = RHD =LVF (1998-) Orániai Önkéntesek			

1.A dőlt betűs szervezetek az utánuk következő szervezetek fedőnevei voltak. 2.A / jel utáni szervezet a / jel előtti szervezet tagjaiból is áll, a régi tagságból is rekrutálódott az újonnan alakult csoport

V. Észak-Írország kormányzása: főszereplők

A végrehajtó hatalom

Miniszterelnök

Basil Stanlake Brooke 1943.május 1 – 1963.márc 26. († 1973) UUP

Terence O'Neill 1963.márc 26. – 1969.máj.3 († 1990) UUP

James Chichester-Clark 1969.máj 3 – 1971.márc. 23. († 2002) UUP

Brian Dean Faulkner 1971.márc. 23 – 1972.márc.30. († 1977) UUP

-->A kormány felfüggesztése és közvetlen uralom bevezetése

A hatalommegosztáson nyugvó kormány vezetője

Brian Dean Faulkner 1974.jan.1 – 1974.máj.28. († 1977) UUP

Első miniszter

David Trimble 1998.júl.1 – 2001.júl.1. UUP

Reg Empey 2001.júl.1 – 2001.okt 18. UUP (ügyvivő)

David Trimble 2001.nov.6 - UUP

(A négyszeri felfüggesztés, amikor a kormány nem működött: 2000. február 11-május 30; 2001. augusztus 10-11; 2001 szept.22-23, és 2002 október 14-től mindmáig.

Brit kormányzók

James Albert Hamilton (Duke of Abercorn) 1922.dec.12 - 1945. szept7. († 1953)

William Spencer Gower (Earl Granville) 1945.szept. 7 - 1952.dec.1. († 1953)

John de Vere Loder (Baron Wakehurst) 1952.dec.3 - 1964.dec.1. († 1970)

John Maxwell Erskine (Baron Erskine of Rerrick) 1964.dec.3 – 1968.dec.2. († 1980)

Ralph Francis Grey (Baron Grey of Naunton) 1968.dec.3 – 1973.júl.18. († 1999)

Észak-Írországért felelős miniszterek

William Stephen Whitelaw 1972-1973 († 1999)

Francis Pym 1973-1974

Merlyn Rees 1974-1976

Roy Mason 1976-1979

Humphrey Atkins 1979-1981

James Prior 1981-1984

Douglas Hurd 1984-1985

Thomas (Tom) King 1985-1989

Peter Brooke 1989-1992

Patrick Mayhew 1992-1997

Marjorie (Mo) Mowlan 1997-1999

Peter Mandelson 1999-2001

John Reid 2001-2002

Paul Murphy 2002-

Az észak- ír ügyekért felelős miniszterek

1972. március 24-től **William Whitelaw**

1973. december 2-től **Francis Pym**

1974. március 5-től **Merlyn Rees**

1976. szeptember 10-től **Roy Mason**

1979. május 5-től **Humphrey Atkins**

1981. szeptember 14-től **James Prior**

1984. szeptember 11-től **Douglas Hurd**

1985. szeptember 3-tól **Tom King**

1989. július 24-től **Peter Brooke**

1992. április 15-től **Sir Patrick Mayhew**

1997. május 3-tól **Dr Marjorie Mowlam.**

1999. október 11- **Peter Mandelson**

2001. január 24-től **John Reid**

2002. október 24-től **Paul Murphy**

Az UUP vezetői

John Miller Andrews 1940-1946 († +1956)

Basil Stanlake Brooke 1946-1963 († 1973)

Terence O'Neill 1963-1969 († 1990)

James Chichester-Clark 1969-1971 († 2002)

Brian Dean Faulkner 1971-1974 († 1977)

Harry West 1974-1979

James Molyneaux 1979-1995

David Trimble 1995-

Az SDLP vezetői

Pártvezér

Gerald (Gerry) Fitt 1970-1979

John Hume 1979-2001

Mark Durkan 2001-

Elnök

Eddie McGrady 1971-1973]

Denis Haughey 1973-1978

Brid Rodgers 1978-1980

Sean Farren 1980-1984

Alban Maginness 1984-1990

Mark Durkan 1990-1995

Jonathan Stephenson 1995-1998

Alban Maginness 1998-2000

Alex Attwood 2000-

A DUP vezetői**Elnök**

Desmond Boal 1971

Pártvezér

Ian Paisley 1971-

A Sinn Féin elnökei

Margaret Buckley 1937-1950 (+1962)

Pádraig Mac Lógáin 1950-19.. (+1964)

Tomás MacGiolla 1965-1970

Ruairí Ó Brádaigh 1970-1983

Gerard (Gerry) Adams 1983-